

Γιώργος Γιαξόγλου – Αρχιτέκτονας Ε.Μ.Π.
Εικόνες Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής

01

Η Μαγούλα

02

Το Αφισσού

03

Το Ξηροκάμπι

04

Η Γκοριτσά

05

Το Γεωργίτσι

06

Η Χρύσαφα

07

Ο Βασσαράς

Ο (Νέος)
Μυστράς

08

08

09

Η Αναβρυτή

Διάθεση Βιβλίων:

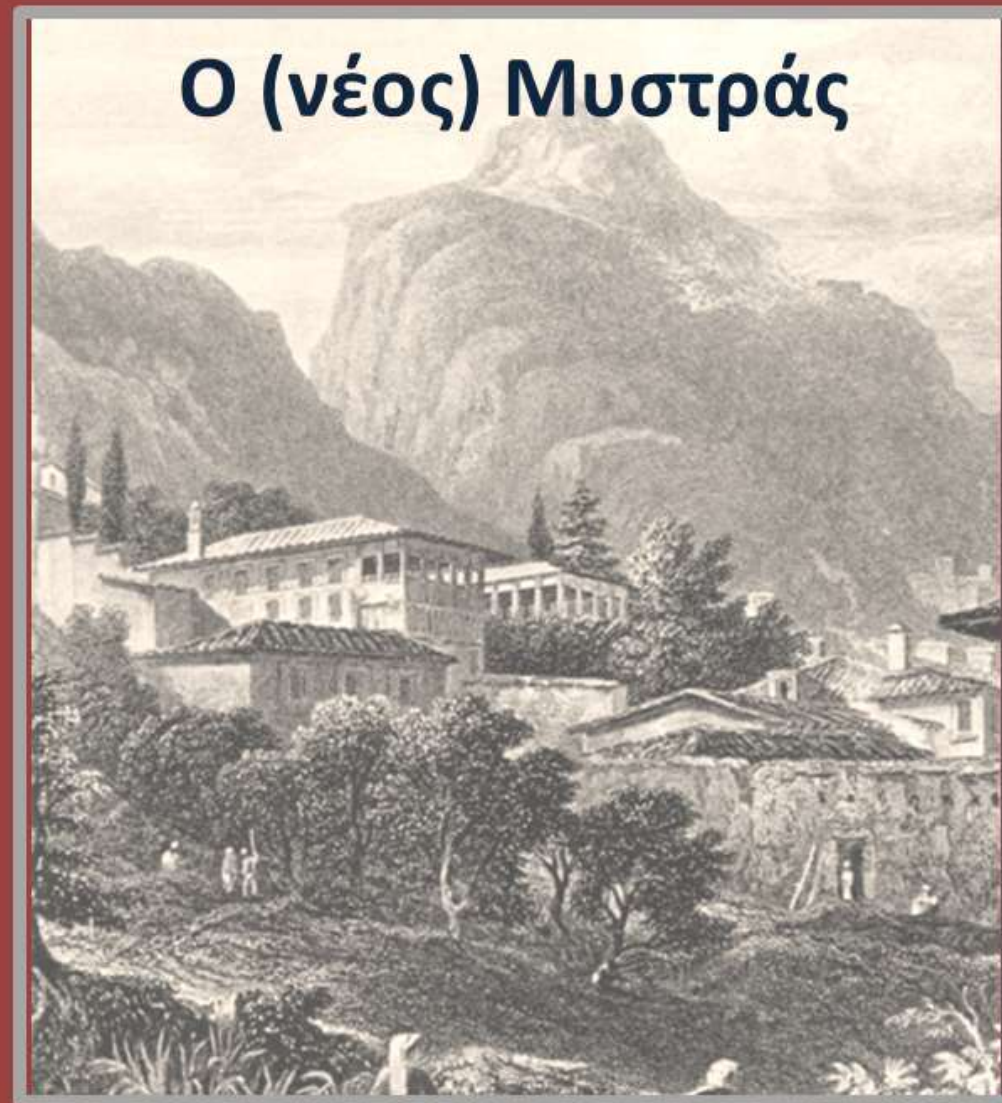
Γιώργος Γιαξόγλου – τηλ. 6932 290 451 (E-mail: ggiaxo@yahoo.gr)
Βιβλιοπωλείο «ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ» - Ευαγγελιστρίας 41 Σπάρτη – 23 100 – τηλ. 27310 83636
Φωτογραφείο «Β. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ» - Λυκούργου 136 Σπάρτη – 23 100 – τηλ. 27310 26343

Εικόνες Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής

Γιώργος Γιαξόγλου
Αρχιτέκτονας Ε.Μ.Π

Ο (νέος) Μυστράς

Λακωνία

08

Σπάρτη - Ιούνιος 2019

Αντί προλόγου

Όλα αυτά τα χρόνια της δουλειάς μου σαν αρχιτέκτονας, περπατώντας στους δρόμους των οικισμών της περιοχής μας, και όχι μόνο, έβλεπα και εντόπιζα κτίρια που είχαν κρατήσει όλα ή σχεδόν όλα τα αυθεντικά στοιχεία της Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής. Κτίρια που είχαν γλυτώσει από τις βάρβαρες επεμβάσεις του «εκσυγχρονισμού», με τις μπετονένιες προσθήκες, τα γυαλιστερά κεραμίδια, τα αλουμιένια κουφώματα ή τις «νεοπαραδοσιακές» κακόγουστες παρεμβάσεις. Εντόπιζα ήρεμες γωνιές μέσα στους οικισμούς αλλά και μερικά ενδιαφέροντα και αξιόλογα κτίρια, δείγματα της νεώτερης Αρχιτεκτονικής.

Τα κτίρια αυτά, τις γενικές & ειδικές απόψεις, τις Εικόνες της Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής, τις κατέγραφα φωτογραφικά και όταν υπήρχε χρόνος τις κατέγραφα και σε σκίτσα. Το υλικό αυτό κάποια στιγμή άρχισα να το μορφοποιώ σε αφίσες ή πίνακες ανά οικισμό ή είδος κατασκευών και να το αναρτώ στο διαδίκτυο, μέσω του blog που διαχειρίζομαι: spartaarchitecture.blogspot.com.

Η παρουσίαση αυτή οριστικοποιήθηκε στην έντυπη μορφή που φαίνεται στο λεύκωμα αυτό. Παρουσίαση που ξεκινά με ένα σύντομο ιστορικό του κάθε οικισμού και στην συνέχεια με εικόνες (φωτογραφίες, σχέδια, σκίτσα) και ένα σύντομο ενημερωτικό σημείωμα παρουσιάζονται χαρακτηριστικά κτίρια και άλλα ενδιαφέροντα στοιχεία του οικισμού.

Αυτή η κατ' αρχήν καταγραφή και παρουσίαση στοιχείων της Αρχιτεκτονικής μας Κληρονομιάς, εκτός από το ότι δημιουργεί ένα αρχαιακό υλικό, πιστεύω και ελπίζω ότι μπορεί να δώσει το έναυσμα και σε άλλους μελετητές και ερευνητές να ασχοληθούν περαιτέρω με αυτό θέμα. Ελπίζω επίσης ότι η παρουσίαση αυτή θα κινήσει το ενδιαφέρον και στους κατοίκους, μόνιμους & παραθεριστές, του κάθε οικισμού ώστε να συνειδητοποιήσουν ότι ο χώρος όπου ζουν και κινούνται έχει ενδιαφέρον, έχει αξίες που θα πρέπει να τις προστατεύουν και να τις αναδεικνύουν.

Τέλος θα πρέπει να διευκρινίσω ότι δεν πρόκειται για ένα λεύκωμα καλλιτεχνικής φωτογραφίας, αλλά για ένα λεύκωμα εικόνων απόδοσης αρχιτεκτονικής πληροφορίας. Εικόνες των οποίων η λήψη έγινε με όποιο πρόσφορο μέσο υπήρχε την στιγμή της επίσκεψης στον χώρο και σε στιγμές που ο φωτισμός ίσως δεν ήταν και ο καλλίτερος. Για τον λόγο αυτό ας μου συγχωρεθούν οι όποιες τεχνικές ατέλειες.

Σπάρτη: Φλεβάρης 2018

Γιώργος Γιαξόγλου
Αρχιτέκτονας Ε.Μ.Π.
e-mail: ggiaxo@yahoo.gr

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΩΝ. ΓΙΑΞΟΓΛΟΥ
Αρχιτέκτονας – Μηχανικός Ε.Μ.Π.
ΣΥΝΤΟΜΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γεννήθηκε το 1948 στην Σπάρτη. Το 1971 απεφοίτησε από την Α.Σ. Αρχιτεκτόνων του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου. Την περίοδο 1973 – 1975 εργάστηκε στο Γραφείο του Ακαδημαϊκού Παύλου Μυλωνά και στο Γραφείο «Θύμιος Παπαγιάννης & Συνεργάτες». Το 1975 εγκαταστάθηκε στην Σπάρτη όπου μέχρι και τον Γενάρη του 2015 διατηρούσε, με την σύζυγό του Ιωάννα Στριλάκου – Γιαξόγλου & τον γιου του Γιάγκο Γιαξόγλου Γραφείο Αρχιτεκτονικών - Πολεοδομικών & Τοπογραφικών Μελετών. Έχει ασχοληθεί με αρχιτεκτονικές μελέτες ιδιωτικών & δημόσιων κτιρίων, Πολεοδομικές μελέτες και τα τελευταία χρόνια η κύρια ενασχόλησή του ήταν η επισκευή & ανάδειξη παραδοσιακών κτιρίων.

Από το 2013 διαχειρίζεται στο blog spartaarchitecture.blogspot.com, στο οποίο αναρτώνται άρθρα, εργασίες, ομιλίες που κύρια αναφέρονται στην Αρχιτεκτονική δημιουργία ή στην Αρχιτεκτονική μας Παράδοση.

Από την 1^η Φεβρουαρίου 2015 είναι πλέον ομότιμο μέλος του ΤΕΕ.

Γενική άποψη του (νέου) Μυστρά και της Καστροπολιτείας από τον δρόμο προς τη Ταυγέτη

Πως έμαθα τα μυστικά του (νέου) Μυστρά

Πρέπει να ήταν το 1986. Ήμουν στο γραφείο μου, της «Λακωνικής Μελετών» που είχαμε τότε, και με επισκέπτεται ο κος Σαράντος Παπαναγιωτάκης ο οποίος μου λέει ότι έχει στην ιδιοκτησία του στον Μυστρά (τον νέο) μία μεγάλη έκταση και επιθυμεί να την αξιοποιήσει με την κατόρθωσή της και τη πώληση των οικοπέδων. Μετά από αυτή τη συνάντηση το έργο μπήκε στη σειρά του, αλλά πρέπει να ομολογήσω ότι η νέα αυτή εργασία δεν με πολυενθουσίαζε. Μετά από μερικούς μήνες μου τηλεφώνησε να με ρωτήσει πως πάει η δουλειά και τότε συνενωθήκαμε όταν έλθει στη Σπάρτη να πάμε στον Μυστρά και να δω την έκταση. Πράγματι πήγαμε διαπίστωσα ότι εκεί υπήρχαν τα ερείπια ενός μεγάλου, επιβλητικού στα χρόνια της ακμής του, κπιρίου. **Ήταν το «Αρχοντικό Σαρσέντη».** Μόλις το είδα του λέω τι θέλεις τις οικοπεδοποιήσεις και τα λοιπά σχετικά, γιατί δεν δημιουργείς μία σύγχρονη τουριστική μονάδα η οποία θα έχει σαν πυρήνα και σημείο αναφοράς το τόσο ενδιαφέρον αυτό παραδοσιακό κτίριο. Να σημειώσω ότι ο κος Σαράντος Παπαναγιωτάκης είχε κατασκευαστική εταιρεία, γνωστή στην Αθήνα, την «Επέκταση Α.Ε.». Τον προβληματίσα και μετά από λίγο μου λέει να προχωρήσω. Μετά από αυτό συντάξαμε τις σχετικές μελέτες αναστήλωσης του αρχοντικού και αφού εκδόθηκαν οι σχετικές εγκρίσεις & άδειες ξεκινήσαμε τις κατασκευές.

Αυτό ήταν. Από εκεί πέρα άρχισα να μαθαίνω τα μυστικά του (νέου) Μυστρά αλλά και τα μυστικά των κατασκευών των παραδοσιακών κπιρίων της περιοχής.

Το 2001 συμμετείχα στη μελετητική ομάδα της ΒΙΠΕΤΒΑ Α.Ε. που είχε αναλάβει τη σύνταξη προκαταρκτικής μελέτης για την αξιοποίηση του αρχοντικού Σαλβαρά και τη μετατροπή του σε Μουσείο. Μέσα στο πλαίσιο αυτό και επειδή έπρεπε να καταγραφούν και τα στοιχεία του εγγύς περιβάλλοντος, παρέα και με οδηγό τον κο Γιώργο Τσούβαλη, κάτοικο του Μυστρά, τον περπατήσαμε και ανακάλυψα ένα σωρό μνημεία, κτίρια και άλλα πολλά, πληροφορίες & στοιχεία τα οποία τα κατέγραψα και τα κωδικοποίησα.

Τέλος η επαγγελματική μου ενασχόλησή μου όλα τα χρόνια με μελέτες, επιβλέψεις & κατασκευές κπιρίων, μνημείων ή κατοικιών, δημιούργησε ένα μεγάλο αρχείο πληροφοριών, πληροφοριών που μαζί με άλλες που είχαν την καλοσύνη να μου εμπιστευθούν και άλλοι μελετητές του (νέου) Μυστρά, τους αναφέρω παραπλευρώς, παρουσιάζονται στο πόνημα μου αυτό.

Γιώργος Γιαξόγλου
Σπάρτη – Οκτώβρης 2018

**Αφιερώνεται
στην αγαπημένη μου Γιάννα,
σύντροφο & συνάδελφο.**

Θερμές ευχαριστίες θέλω να εκφράσω για τη συμπαράστασή τους, τη παροχή στοιχείων & πληροφοριών στους:

- Βερόνικα Σταθοπούλου, Αρχιτέκτονα
- Αιμιλία Μπακούρου, Αρχαιολόγο,
- Ευαγγελία Πάντου, Αρχαιολόγο,
- Δανάη Χαραλάμπους, Αρχαιολόγο
- Καλλιόπη Διαμαντή, Αρχαιολόγο
- Γιώργο Δουλφή, Αρχαιολόγο
- Ντίνα Ντουβή, Αρχιτέκτονα,
- Γιάννη Ανυφαντή, Αρχιτέκτονα
- Άγγελο Μαθιαίου, Αρχαιολόγο,
- Παρασκευά Ματάλα, Ιστορικό
- Π. Λάζαρο Σκάγκο, Ιερέα
- Δημήτρη Καστάνη, Δικηγόρο
- Αναστασία συζ. Τάκη Αιβαλή,
- Τία Βαχαβιώλου, Μυστριώπιστα &
- Γιώργο Τσούβαλη ο οποίος μου αποκάλυψε πλείστα – όσα μυστικά του (νέου) Μυστρά

Ο (νέος) Μυστράς
στο GOOGLE EARTH

Γιατί Εικόνες Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής ;

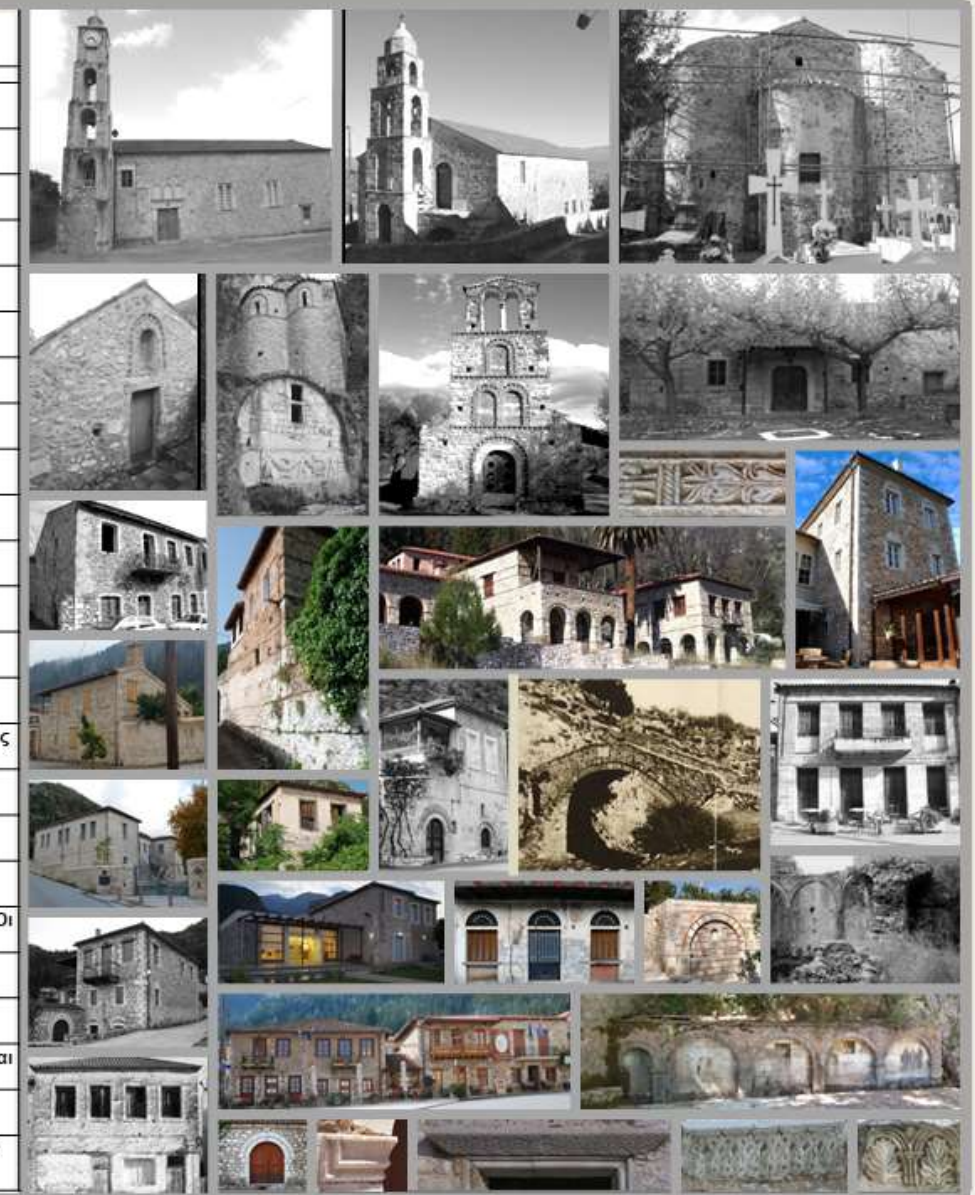
Την απάντηση στο ερώτημα αυτό μπορεί κανείς να την βρει στην **διακήρυξη που εκδόθηκε στο Άμστερνταμ το 1975, από το Συμβούλιο για την Ευρωπαϊκή Αρχιτεκτονική Κληρονομιά** και από την οποία ανηγράφουμε:

- «.....»
- α. Εκτός από την ανεκτίμητη πολιτιστική της αξία, η αρχιτεκτονική κληρονομιά της Ευρώπης οδηγεί όλους τους Ευρωπαίους να αποκτήσουν συνείδηση μίας κοινότητας ιστορίας και μοίρας. Η διατήρησή της λοιπόν αποκτά μία ζωτική σημασία.
- β. Αυτή η κληρονομιά περιλαμβάνει όχι μόνο κτίρια μεμονωμένα, εξαιρετικής αξίας, και το περιβάλλον τους, αλλά επίσης τα συγκροτήματα, συνοικίες πόλεων και χωριά, που παρουσιάζουν ένα ενδιαφέρον ιστορικό και πολιτιστικό.
- γ. Επειδή αυτοί οι θησαυροί αποτελούν το κοινό αγαθό όλων των λαών της Ευρώπης, έχουν αυτοί οι λαοί την κοινή υποχρέωση να τους προστατεύσουν από τους αυξανόμενους κινδύνους που τους απειλούν: **αμέλεια και ερείπωση, αυθαίρετη κατεδάφιση, νέες μη εναρμονιζόμενες κατασκευές** και υπερβολική κυκλοφορία.
- δ. Η διατήρηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς πρέπει να θεωρείται όχι ένα πρόβλημα περιθωριακό, αλλά ένας μείζων αντικειμενικός σκοπός της αστικής σχεδιοποίησης και της χωροταξίας.
- ε. Οι τοπικές αρχές, στις οποίες ανήκει η πλειοψηφία των σπουδαιών αποφάσεων που αφορούν την χωροταξία, είναι ιδιαίτερα υπεύθυνες για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και πρέπει να αλληλοβοηθούνται με ανταλλαγές ιδεών και πληροφοριών,
-»
- η. Για αντιμετώπιστούν τα έξοδα της επισκευής, της διευθέτησης και της διατήρησης των κτιρίων και τοποθεσιών αρχιτεκτονικού ή ιστορικού ενδιαφέροντος, πρέπει να τεθεί στη διάθεση των τοπικών αρχών και των ατομικών ιδιοκτητών μία κατάλληλη οικονομική βοήθεια. Εξ άλλου, γι' αυτούς τους τελευταίους θα έπρεπε να προβλεφθούν ανακουφίσεις φορολογικές.
- θ. Η αρχιτεκτονική κληρονομιά δε θα επιζήσει, παρά εάν εκτιμηθεί από το κοινό και ιδίως από τις νέες γενιές. Πρέπει λοιπόν τα μορφωτικά προγράμματα, σε όλα τα επίπεδα, να ασχοληθούν περισσότερο με αυτή την ύλη.
- ι. Υπάρχει θέμα να ενθαρρυνθούν οι ιδιωτικές οργανώσεις, διεθνείς εθνικές και τοπικές που συνεισφέρουν στο να διεγείρουν το ενδιαφέρον του κοινού.
-»

(Πηγή: Ανθολογία Ελληνικής Αρχιτεκτονικής * Ιορδάνης Δημακόπουλος * Υπουργείο Πολιτισμού & Επιστημών * 1981)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	
Π.01 - Π.02	Προλεγόμενα
Π.03 - Π.07	Το ιστορικό πλαίσιο
Π.08 - Π.14	Ο (νέος) Μυστράς μέσα από τους περιηγητές
Π.15 - Π.16	Διασυνδέσεις & οικιστική δομή
Π.17 - Π.28	Ο (νέος) Μυστράς: Οι ναοί
Π.29 - Π.52	Ο (νέος) Μυστράς: Οι κατοικίες
Π.53 - Π.54	Το Οθωμανικό χαμάμ
Π.55 - Π.56	Ο (νέος) Μυστράς: Οι κρήνες
Π.57 - Π.60	Ο (νέος) Μυστράς: Οι αυλόπορτες
Π.61 - Π.62	Το ποτάμι & η γέφυρά του
Π.63 - Π.64	Λιοτρίβια, καμίνια, μύλοι
Π.65 - Π.72	Ο (νέος) Μυστράς: Ο ευρύτερος χώρος του
Π.73 - Π.74	Χάρτες του οικισμού & της ευρύτερης περιοχής του
Π.75 - Π.76	Παράρτημα «I»: Οι εντοιχισμένες επιγραφές στο καμπαναριό του Αγίου Σπυριδώνα - Άγγελος Ματθαίου, Αρχαιολόγος
Π.77 - Π.78	Παράρτημα «II»: Ο Μυστράς Μετά τον Μυστρά - Μεταβυζαννικές Μνημειακές Εκφράσεις - Ευαγγέλια Πάντου, Αρχαιολόγος
Π.79	Παράρτημα «III»: Βυζαντινά Γλυπτά σε εκκλησίες του νέου Μυστρά - Καλλιόπη Δισμαντή, Αρχαιολόγος
Π.80	Παράρτημα «IV»: Η κρήνη - σαρκοφάγος της Τρισεύλας στη περιοχή Μυστρά - Δανάη Μαρίσα, Αρχιτέκτονας
Π.81 - Π.82	Παράρτημα «V»: Ο Μυστράς μέσα από την έκθεση του Γ.Ε.Α. Μιλτιάδη Μυλωνά - 5η ΕΒΑΣ, Δ. Κ. Βιβλιοθήκη Σπάρτης, Ν.Π.Π.&Π. Δήμου Σπάρτης
Π.83 - Π.87	Παράρτημα «VI»: Επικρατέστεροι αρχιτεκτονικοί τύποι στο (νέο) Μυστρά: Οι απλές κατοικίες - Βερόνικα Σταθοπούλου, Αρχιτέκτων
Π.88	Παράρτημα «VII»: Ολίγα περί του ναού του Αγίου Σπυριδώνα - Γιώργος Γιαξόγλου, Αρχιτέκτων
Π.89 - Π.91	Παράρτημα "VIII": Διάσπαρτα και εντοιχισμένα αρχαία γλυπτά από την ευρύτερη περιοχή του Μυστρά - Γιώργος Δουλφής, Αρχαιολόγος
Π.92	Παράρτημα "IX": Οικογένεια Κούτση από την Βόρειο Ήπειρο στις Σπέτες και από εκεί στην Λακωνία - Μελέτης Μελετόπουλος, Λυκαόρχης Ιονίου Σχολής
Π.93 - Π.94	Βιβλιογραφία
Π.95	Φόρος τιμής στους μαιστρος της Παραδοσιακής Τέχνης του Μυστρά

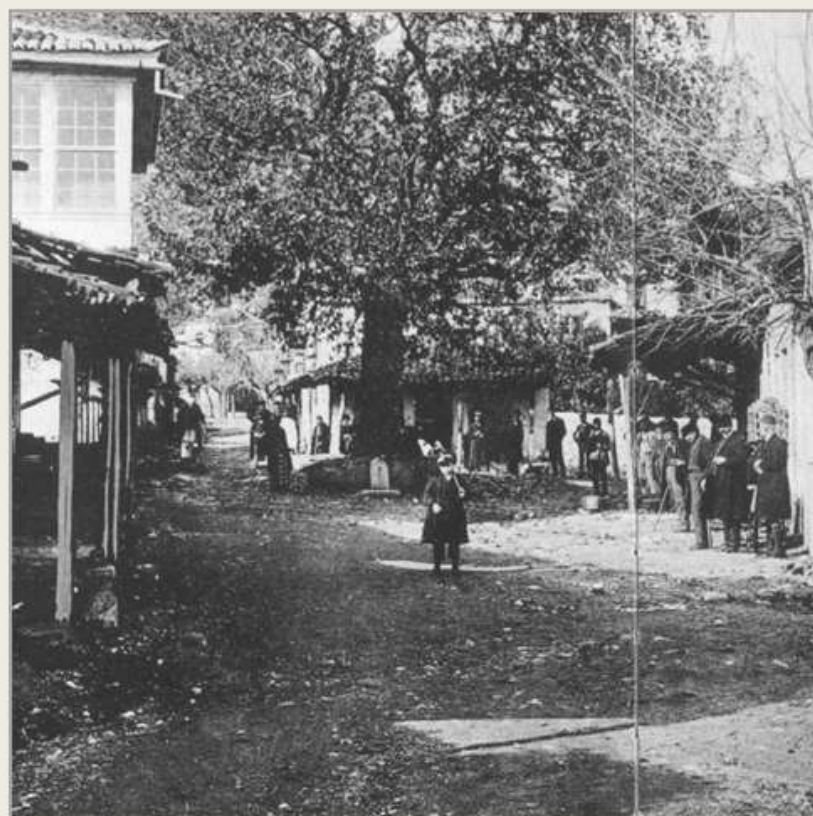
Προλεγόμενα

Εκεί που η ματιά συνειδητοποιεί το τέλος της κατάφυτης κοιλάδας του Ευρώτα, πέντε χιλιόμετρα δυτικά της Σπάρτης, στη βάση της ομώνυμης βυζαντινής καστροπολιτείας που υψώνεται στο λόφο του Ταυγέτου, ζωντανό ίχνος της παλιάς βυζαντινής δόξας, αναπτύσσεται ο οικισμός του Νέου Μυστρά. Σύμφωνα με την απογραφή του 1991 έχει πληθυσμό 525 κατοίκων και η συνολική του έκταση είναι 131.900 στρέμματα. Η ανάπτυξη και η οικονομία του στηρίζεται κυρίως στην τουριστική δύναμη της θέσης του αλλά και στην καλλιέργεια της γης, με κυρίαρχα προϊόντα την ελιά και το πορτοκάλι. Το έντονο ανάγλυφο του εδάφους καθιστά αδύνατη την ανάπτυξή του σε μεγάλο μήκος καθώς τα περισσότερα κτήρια είναι "φυτρωμένα" στην πλαγιά του καταπράσινου λόφου.

Ο Νέος Μυστράς έχει ωστόσο να χαρίσει στον επισκέπτη που θα βρεθεί στον οικισμό, πολλά περισσότερα από τις μνήμες της παλιάς δόξας. Η κεντρική πλατεία με τον μεγάλο πλάτανο και την βρύση ⁽¹⁾, το καφενείο, το μπακάλικο και τα μαγαζάκια με τα αναμνηστικά αποτελεί την πρώτη όσμωση του ξένου με τον τόπο. Συνεχίζοντας τον κεντρικό δρόμο, ο οποίος ξεκινά από την πόλη της Σπάρτης και φτάνει μέχρι την Άνω πύλη του Βυζαντινού Μυστρά για να συνεχίσει μέχρι να συναντήσει το οδικό δίκτυο Σπάρτης – Καλαμάτας, βρίσκεται σε μια δεύτερη μικρότερη πλατεία – πλάτωμα. Πρόκειται για έναν πλακοστρωμένο χώρο όπου στέκει αγέρωχη και μελαγχολικό βλέμμα στραμμένο προς το κάστρο, η επιβλητική φηγούρα του τελευταίου βυζαντινού αυτοκράτορα που στέφθηκε στον Μυστρά, του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου.

Στην πορεία λοιπόν προς την παλιά μεσαιωνική πολιτεία, ο περιηγητής συναντά γραφικές κατοικίες, οι περισσότερες από τις οποίες φέρουν σύγχρονες αναστηλωτικές επεμβάσεις, τον μεταβυζαντινό ναό του Αγίου Γεωργίου και τις πηγές της αρχοντικής οικογένειας των Κρεβατάδων. Έτσι μετά από λίγα μέτρα βρίσκεται στην πρώτη – κάτω πύλη του αρχαιολογικού χώρου. Βέβαια, στην πορεία αυτή αξίζει να περιπλανηθεί στα στενά δρομάκια που ξεκινούν από τον κεντρικό δρόμο – και όχι μόνο – καθώς πολλά μνημεία αλλά και πολλά αξιόλογα κτήρια, κατά κύριο λόγο κατοικίες, τον περιμένουν για να του διηγηθούν το καθένα ξεχωριστά την δική του ιστορία.

Μερικά από αυτά είναι το αρχοντικό ή πύργος του Μανουσάκη και το αρχοντικό Σαλβαρά κοντά στην πλατεία, το λιθόκτιστο (παλιό) δημοτικό σχολείο, το τουρκικό λουτρό αλλά και την ευρύτερη περιοχή τους γνωστή ως «Κονάκια» που φιλοξένησε κατά καιρούς διοικητικά κτήρια, φυλακές κλπ., πίσω από την πλατεία του Παλαιολόγου. Ακόμη, το αρχοντικό του Σαρσέντη, καθώς επίσης και τους μεταβυζαντινούς ναούς του Αγίου Στυριδώνα, της Αγίας Βαρβάρας, των Αγίων Θεοδώρων με το ιδιαίτερο κωδωνοστάσιο, της Παναγιάς της Κρητικιάς και του Αγίου Ιωάννου (Βουβάλων), με την πολύ ενδιαφέρουσα μορφολογικά κρήνη.

Εικ. Π.01-01: Ο πλάτανος φυτεύτηκε στην πλατεία του Μυστρά το 1833 ή το 1843 από ένα κάτοικο του χωριού, τον Σταμάτη Φιλλιπτάκη.

Εικ. Π.02-01: Χάρτης ευρύτερης περιοχής Μυστρά
(Πηγή: Έκδοση Δήμου Σπάρτης με τίτλο «ΣΠΑΡΤΗ – ΜΥΣΤΡΑΣ – ΞΗΡΟΚΑΜΠΙ»)

Προλεγόμενα

Αξιόλογες χρονικές περιόδους κατά τις οποίες αξίζει να βρεθεί κανείς στην περιοχή είναι στο τέλος Αυγούστου, όπου πραγματοποιείται εμποροπανηγύρη και ζωοπανηγύρη (1). «Ο χρόνος τέλεσης των πανηγυριών συνδυαζόταν και με κάποια θρησκευτική εορτή. Έτσι το πανηγύρι του Μυστρά έχει συνδυαστεί με τον εορτασμό της αποτομής της κεφαλής του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου στις 29 Αυγούστου. Ακόμη το χρόνο τέλεσης του πανηγυριού τον κανόνιζαν και κάποια τοπικά προϊόντα που ενίσχυαν την αγοραστική δύναμη των κατοίκων της περιοχής. Για τα δεδομένα της λακωνικής γης αναφέρω απλά τη λέξη κουκούλι.»

Φεύγοντας λοιπόν ο επισκέπτης από τον οικισμό, διατηρεί έντονη την εντύπωση και την αίσθηση του παραδοσιακού του χαρακτήρα, ο οποίος παραμένει αναλλοίωτος στο πέρασμα του χρόνου.

Είναι ξεκάθαρο πως πρόκειται για έναν οικισμό που στο σύνολό του δεν φέρει μεγάλο αριθμό νεότερων κτηρίων ή επεμβάσεις που να ξεφεύγουν από τον πνεύμα του τόπου και να του αφαιρούν το ύψος και την ιδιοσυγκρασία του. Ανθétως, τα νεότερα στοιχεία συνδιαλέγονται αρμονικά με το περιβάλλον τους και μοιάζουν να είναι προϊόντα προσεχτικής μελέτης. Αξίζει να σημειωθεί πως υπάρχουν και αρκετά ερείπια στον οικισμό.

Βερόνικα Σταθοπούλου
Αρχιτέκτων Ε.Μ.Π.

(1) Βλέπε & Παράρτημα II - Π.78

Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους (1204) και παρά τις απέλπιδες προσπάθειες του Δεσπότη της Λακεδαιμονίας (όπως λεγόταν τότε η Σπάρτη) Λέοντα Χαμάρετου να εμποδίσει την επέκταση της Φραγκικής κυριαρχίας, τελικά η πόλη καταλαμβάνεται το 1207 από τον Γοδεφρείδο Βιλλαρδουίνο. Η Λακεδαιμονία, ονομαζόμενη από τους Φράγκους La Cremonie, γίνεται έδρα της ηγεμονίας του Μορέως και ακμάζει αποτελώντας την σημαντικότερη πόλη της ηγεμονίας της Αχαΐας και συνεχίζει να ακμάζει μέχρι και τον 13^ο αιώνα.

Προκειμένου να προκαλέσει τον τρόπο και συγχρόνως να προστατεύσει από την απειθάρχητη φυλή των Σλάβων Μηλιγγών, που ζούσαν στα δυσπρόσιτα λαγκάδια του Ταυγέτου, την αγαπημένη του πόλη, την Λακεδαιμονία, ο Γουλιέλμος Βιλλαρδουίνος, αποφάσισε να κτίσει ένα κάστρο σε έναν από τους γειτονικούς λόφους, στους πρόποδες του Ταυγέτου. Δυτικά και νότια του λόφου αυτού, που βρισκόταν περίπου πέντε χιλιόμετρα νοτιοδυτικά από την Λακεδαιμονία, απότομοι γκρεμοί τον χώριζαν από την κύρια οροσειρά του Ταυγέτου. Ανατολικά και δυτικά οι πλαγιές ήταν απότομες και μπορούσαν να προστατευθούν. Ήταν και δίπλα στην Λαγκάδα της Τρύπης, όπου περνούσε και ο δρόμος για την Καλαμάτα. Από την κορυφή του λόφου, έβλεπες όλη την κοιλάδα του Ευρώτα αλλά και την καρδιά της οροσειράς του Ταυγέτου. Ο λόφος ήταν γνωστός σαν Μυζηθράς, λόγω των απότομων χαραδρών που έμοιαζαν με μυζήθρα. Η παράφραση της αρχικής ονομασίας οδήγησε αργότερα στο όνομα Μυστράς. Ο λόφος αυτός ήταν μέχρι τότε ακατοίκητος. Το μεγάλο κάστρο που έκτισε ο Γουλιέλμος Βιλλαρδουίνος ολοκληρώθηκε το 1249.

Το 1262 το κάστρο του Μυστρά περιέρχεται στην δικαιοδοσία του Βυζαντίου. Στην ουσία όμως αποτελούσε ένα απόμερο φυλάκιο των Ελλήνων, ανάμεσα σε εδάφη που ελέγχονταν από τους Φράγκους. Οι Φράγκοι εξακολουθούσαν να κατέχουν την πόλη της Λακεδαιμονίας και οι Βιλλαρδουίνοι δεν είχαν καμιά πρόθεση να εγκαταλείψουν το παλάτι που είχαν εκεί.

Παρ' όλα αυτά ο Μυστράς αναπτύχθηκε γρήγορα, μιας και οι κάτοικοι της Λακεδαιμονίας άρχισαν να φεύγουν από την πόλη, όπου αντιμετωπιζόνταν σαν πολίτες δεύτερης κατηγορίας και κατέφυγαν στον Μυστρά για να ζήσουν κάτω από την εξουσία ενός ομοεθνή και ομόθρησκου τους. Έτσι κάτω από το κάστρο άρχισε να αναπτύσσεται ο οικισμός του Μυστρά.

Στα χρόνια που ακολούθησαν οι Έλληνες προσπάθησαν να επικρατήσουν στην Πελοπόννησο, χωρίς όμως εν τέλει να τα καταφέρουν, διατήρησαν όμως τα φρούρια που είχαν αποκτήσει. Παρ' όλα αυτά ο Γουλιέλμος εγκατέλειψε την Λακεδαιμονία, με αποτέλεσμα η Λακεδαιμονία, η Αρχαία Σπάρτη, να φθάσει στο τέλος της ιστορίας της. Στις παρυφές της Λακεδαιμονίας, στη Μαγούλα και τους παρακείμενους συνοικισμούς, θα παραμείνουν ελάχιστοι κάτοικοι, ασχολούμενοι κυρίως με αγροτικές δραστηριότητες. Η ζωή στην κοιλάδα της Σπάρτης, για τους επόμενους επτά σχεδόν αιώνες θα έχει για κέντρο τον Μυστρά.

Στα 1289 η έδρα της Κεφαλής, του διοικητή δηλαδή της Βυζαντινής Πελοποννήσου, μετακινείται από την Μονεμβασία στον Μυστρά και μετά την επικράτηση των Παλαιολόγων και περί τα μέσα του 14ου αιώνα αποτελεί έδρα του Δεσποτάτου του Μορέα.

Το 1460 ο Μυστράς περιέρχεται στην κυριαρχία των Τούρκων, μετά την παράδοσή του από τον Δεσπότη Δημήτριο Παλαιολόγο. Την περίοδο αυτή εγκατέλειψαν τον Μυστρά λόγιοι, φιλόσοφοι αλλά και μεγάλες οικογένειες, έτσι ώστε ο Μυστράς να καταλήξει σε μια απλή επαρχιακή πρωτεύουσα μέσα στην αχανή Οθωμανική Αυτοκρατορία και αποτελούσε την έδρα του σαντζάκ (επαρχίας) της Πελοποννήσου.

Την περίοδο αυτή ο Μυστράς αποτελεί κέντρο παραγωγής μεταξιού της κοιλάδας της Σπάρτης, μια δραστηριότητα που οι Τουρκικές αρχές ενθάρρυναν. Η ανάπτυξη εβραϊκής παροικίας αποκαλύπτει ότι ο Μυστράς ήταν ένα σημαντικό εμπορικό κέντρο. Τους χρόνους εκείνους θεσμοθετήθηκε και η εμποροπανήγυρη του Μυστρά (που λειτουργεί μέχρι σήμερα κάθε Αύγουστο).

Στα 1685 και μέχρι το 1715 ο έλεγχος της περιοχής περιέρχεται στους Βενετούς και διοικητικά ανήκει στο «θέμα» του Μυστρά. Την περίοδο αυτή επέρχεται κάποια κάμψη στην παραγωγή & διάθεση του μεταξιού, λόγω της αύξησης της τιμής του, εξ αιτίας των πρόσθετων φόρων που επέβαλλαν οι Βενετοί, γεγονός που οδήγησε τους εμπόρους να στραφούν στις φθηνότερες αγορές της Μικράς Ασίας.

Από το 1715 ο Μυστράς και η ευρύτερη περιοχή επανέρχεται και πάλι στην κυριαρχία των Τούρκων και εξακολουθεί να είναι εμπορικό και διοικητικό κέντρο της περιοχής.

Μετά την ατυχή για τους Έλληνες κατάληξη της επέμβασης του Ορλόφ, ο στρατός των μουσουλμάνων Αλβανών που συγκέντρωσε ο Τούρκος διοικητής της Πελοποννήσου κατέλαβε στον Μυστρά. Η λεηλασία της πόλης ήταν αμείλικτη και ολοκληρωτική. Ακόμα και πολλά από τα τούρκικα σπίτια είχαν την μοίρα των ελληνικών γειτονικών τους σπιτιών. Μετά το φθινόπωρο του 1770 ο Μυστράς ήταν μια πόλη ερειπίων.

Η σχετική τάξη θα επανέλθει στην περιοχή μόλις το 1779, μετά την απομάκρυνση από τις Τουρκικές δυνάμεις με βίαιο τρόπο, των Αλβανών και θα δώσει την δυνατότητα στο ελληνικό στοιχείο να ξαναβρεί μέρος από την παλιά ευημερία τους, που κύρια οφειλόταν στην αναζωογόνηση των καλλιεργειών των αγροκτημάτων & στη παραγωγή και την επεξεργασία μεταξιού.

Με την έκρηξη της Ελληνικής Επανάστασης στα 1821, ο Μυστράς ήταν μια από τις πρώτες πόλεις που περιήλθαν στην κυριαρχία των Ελλήνων, και μάλιστα χωρίς ιδιαίτερη αντίσταση από τους Τούρκους. Τους επετράπη να απομακρυνθούν ήσυχα, καταφεύγοντας στην Τριπολιτσά. Μαζί και με τους Τούρκους μετακινήθηκαν στην Τριπολιτσά και οι εβραϊκές οικογένειες που κατοικούσαν στο Μυστρά και πέριξ αυτού.

Το φθινόπωρο του 1824, ο στρατός του Ιμπραήμ έφθασε στην κοιλάδα της Σπάρτης. Στις 14 Σεπτεμβρίου ο Μυστράς παραδόθηκε στις φλόγες. Αυτό ήταν και η αρχή του τέλους του εντός των τειχών οικισμού του Μυστρά. Η καταστροφή ήταν πολύ μεγάλη ώστε να αξίζει οποιαδήποτε αναστήλωση.

Μυστράς: Το ιστορικό πλαίσιο

Έξω από τα τείχη του Μυστρά υπήρχε το Εξωχώριο, που χωριζόταν από τα υπόλοιπα τμήματα με το μικρό ποτάμι, το Βασιλοπόταμο – του Αγίου Παντελεήμονα λέγεται σήμερα –, πάνω από το οποίο υπήρχε μόνο μια γέφυρα. Οι Τούρκοι τον συνοικισμό αυτό τον ονόμαζαν Μαράτσε, ενώ ο Γουλιέλμος Τζελλ τον αναφέρει ως Παρορέα.

Μετά το 1828, με την δημιουργία πια του νέου Ελληνικού κράτους, οι κάτοικοι του Μυστρά, που είχαν διασκορπιστεί από τον Ιμπραήμ, επιστρέφουν και οι περισσότεροι εγκαθίστανται στο νοτιότερο τμήμα του Εξωχωρίου, τον σημερινό (νέο) Μυστρά.

Εικ.Π.05-01: Η κοιλάδα του Ευρώτα και ο Μυστράς
STACKELBERG -1813: Plaine de l'Eurotas vue de Mistra
(Πηγή: eurotas.wordpress.com)

Μυστράς: Το ιστορικό πλαίσιο

Το 1834 επανιδρύεται η Σπάρτη με διάταγμα του Βασιλιά Όθωνα. Η νέα πόλη τοποθετήθηκε νότια της ακρόπολης της Αρχαίας Σπάρτης, Λακεδαιμονίας των μεσοβυζαντινών χρόνων. Το ρυμοτομικό σχέδιο που συντάχθηκε, σύμφωνα με τις αρχές του Ιπποδαμείου συστήματος, από τον Βαυαρό Γεωμέτρη Fr. Stauffert κάλυπτε έκταση 1.000 στρ. περίπου.

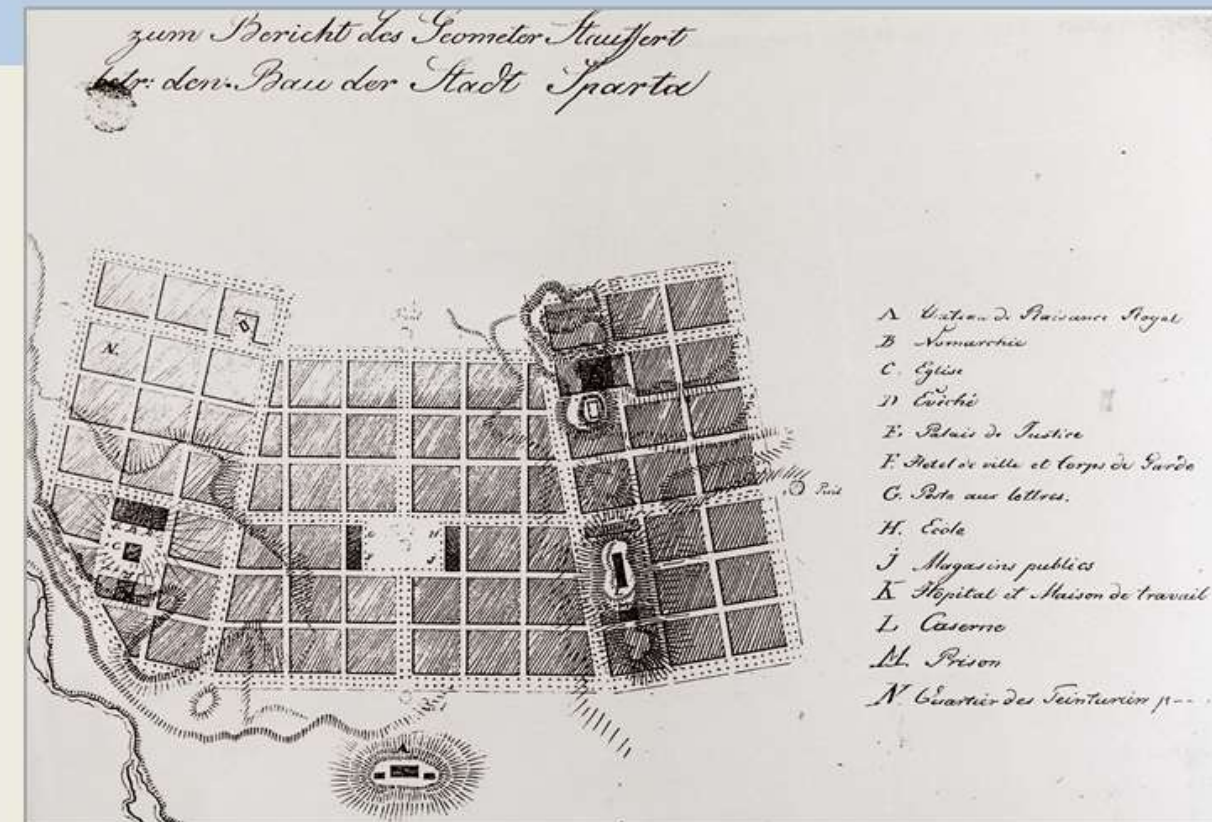
Το 1837 μετακινούνται οι κρατικές αρχές από τον Μυστρά στην Σπάρτη, που αποτελεί πλέον την νέα πρωτεύουσα του Νομού Λακεδαιμόνος αρχικά & Λακωνίας ύστερα.

Τα πιο πολλά από τα παλιά σπίτια στην οχυρωμένη πόλη του Μυστρά, αφήνονται να μεταβληθούν σε ερείπια, ελάχιστα επισκευάζονται και κατοικούνται και το 1953 με την απαλλοτρίωση ολόκληρης της Καστροπολιτείας από το Ελληνικό Δημόσιο (1), απομακρύνονται και οι τελευταίοι λιγοστοί κάτοικοί του. Οι περισσότεροι από τους κατοίκους αυτούς εγκαθίστανται στον (νέο) Μυστρά.

(1) Βλέπε & Παράρτημα V / Π.81 & Π.82

Εικ. 06-03: Μία από τις τελευταίες κατοίκους του Μυστρά.
(Πηγή: Αρχείο ΕΦ.Α.ΛΑΚ.)

Εικ. 06-01: Το αρχικό Σχέδιο Πόλης της Νέας Σπάρτης (Stauffert – 1834)

Εικ. 06-02: Άποψη κτισμάτων της Καστροπολιτείας στα οποία διέμεναν οι τελευταίοι κάτοικοί της
(Πηγή: Αρχείο ΕΦ.Α.ΛΑΚ.)

Ο Μυστράς και η Κάτω Χώρα (νέος Μυστράς) με το συστατικό διάταγμα του 1835 καθορισμού των ΟΤΑ του νέου Ελληνικού Κράτους ανήκαν στο Δήμο Σπάρτης.

Μετά την διοικητική αναδιάρθρωση του 1912 ο εντός των τειχών οικισμός του Μυστρά απετέλεσε την έδρα της ομώνυμης Κοινότητας μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του 1950 οπότε έδρα της Κοινότητας έγινε ο οικισμός του (νέου) Μυστρά.

Με την δημιουργία του «Καποδιστριακού» Δήμου Μυστρά η έδρα μετακινείται στη Μαγούλα ενώ μετά τη δημιουργία του «Καλλικρατικού» Δήμου Σπάρτης ο οικισμός του (νέου) Μυστρά ορίζεται ως η ιστορική έδρα του Δήμου.

Στο παρακάτω Πίνακα φαίνεται η πληθυσμιακή εξέλιξη των οικισμών της τα. Κοινότητας Μυστρά από το 1700 (απογραφή Grimanni) έως και το 2001

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΠΟΓΡΑΦΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Α/Α	ΟΙΚΙΣΜΟΣ	1700	1830	1940	1951	1961	1971	1981	2001
1	ΜΥΣΤΡΑΣ	1093	450	825	770	-	-	-	-
2	(Νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ	0	146	120	160	734	697	617	485
3	ΠΑΡΟΡΙ	403	238	408	-	-	-	-	-
4	ΤΑΥΓΕΤΗ	96	122	135	102	81	6	39	15
5	ΠΙΚΟΥΛΙΑΝΙΚΑ	0	79	333	304	296	185	129	75
6	ΒΛΑΧΟΧΩΡΙ	-	-	110	90	54	7	10	5
7	ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΕΙΟ	-	-	62	108	103	100	125	227

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

- (1) Ο οικισμός "ΜΥΣΤΡΑΣ" που συναντάμε στις απογραφές μέχρι και το 1951 είναι αυτός του ΚΑΣΤΡΟΥ.
- (2) Ο οικισμός (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ μέχρι & την απογραφή του 1961 εμφανίζεται σαν "ΤΡΙΤΣΑΛΛΑ" ή "ΚΑΤΩ ΧΩΡΑ".
- (3) Ο οικισμός ΠΑΡΟΡΙ από την απογραφή 1961 & μετά δεν εμφανίζεται στη Κοινότητα Μυστρά επειδή αποτέλεσε ίδια Κοινότητα.
- (4) Ο οικισμός "ΤΑΥΓΕΤΗ" έως και την απογραφή του 1951 εμφανίζεται ως "ΜΠΑΡΣΙΝΙΚΟΣ".
- (7) Ο οικισμός "ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΕΙΟ" μέχρι και την απογραφή του 1981 εμφανιζόταν σαν "ΣΚΛΑΒΙΚΗ"

Εικ. 07-01: Βορειοδυτική άποψη του (νέου) Μυστρά την περίοδο του μεσοπολέμου (Πηγή: Παναγιώτης Αιβαλής «ΜΥΣΤΡΑΣ – Ταξίδι στο χρόνο» – ΑΘΗΝΑ 2006 – Α.Π.Ε.)

Η αίγλη της βυζαντινής καστροπολιτείας, προσέλκυσε από νωρίς το διεθνές ενδιαφέρον.

Από τον 17ο αιώνα, πολλοί περιηγητές επισκέφθηκαν την περιοχή καταγράφοντας ο καθένας με τον δικό του τρόπο όσα συνάντησε και όσα είδε. Από τις περιγραφές αυτές αντλούμε σημαντικά στοιχεία για την εκτός των τειχών περιοχή και συνακόλουθα για τον (νέο) Μυστρά.

Η παρουσίαση αυτή, για τους περιηγητές, στηρίχθηκε:

- στην σπουδαστική εργασία στην Αρχιτεκτονική Σχολή του Ε.Μ.Π. της αρχιτεκτόνισσας Βερόνικας Σταθοπούλου, εργασία που είχε τίτλο:

«Ο νέος οικισμός Μυστρά»

- και σε εικόνες που αντλήθηκαν από το blog www.eurotas.wordpress.com που διαχειρίζεται ο ιστορικός Παρασκευάς Ματάλας,

Εικ. Π.09-01 Αποψη του Μυστρά από το νότο, (V. Coronelli, 1686)

Η παλαιότερη αφήγηση για τον Μυστρά, εκδόθηκε από τον A. G. Guillet το 1676 στο Παρίσι. Από την περιγραφή του γνωρίζουμε ότι στην ανατολική περιοχή εκτός των τειχών, κατοικούσαν Εβραίοι, οι οποίοι μάλιστα διατηρούσαν ιδιαίτερη συναγωγή και δραστηριοποιούνταν κυρίως γύρω από το εμπόριο μεταξιού και μαλλιού. Όπως προαναφέρθηκε, από το 1685 και μέχρι το 1715 η περιοχή ελέγχεται από τους Βενετούς. Τα έγγραφα της ενετικής διοίκησης αυτής της περιόδου μας δίνουν πολλές πληροφορίες για την περίοδο αυτή. Ο Vincenzo Coronelli, γεωγράφος της Βενετικής Δημοκρατίας δημοσιεύει στο βιβλίο «*Memorie Istoriographiche delli Regni della Morea e Negroponte*», που εκδόθηκε το 1686 και από το οποίο αντλούμε τα ακόλουθα για την περιοχή εκτός των τειχών: «*Εκτός των τειχών αναπτύσσεται το Εξωχώριον στην περιοχή του σημερινού χωριού του Μυστρά*»⁽¹⁾. Η περιγραφή του ολοκληρώνεται με ένα χαρακτηριστικό της περιοχής που πληροφορείται «*Misitra I Sparta*» (Εικ. Π.09-01).

Στο χαρακτηριστικό φαίνεται, πως το Εξωχώριον χωρίζεται στα δύο από τον ποταμό Βασιλοπόταμο⁽²⁾, που έρχεται από τα νοτιοανατολικά. Παράλληλα η επικοινωνία των δύο κομματιών γης αποκαθίσταται διαμέσου ενός γεφυριού που παρουσιάζεται να έχει τέσσερα τοξωτά ανοίγματα. Επίσης διαφαίνονται οικίες και τρία οθωμανικά οικοδομήματα με τρούλο, που πιθανόν είναι τζαμιά αν και δεν υπάρχουν μιναρέδες. Ανάλογη εικόνα παρουσιάζει και η περιοχή προς την Σπάρτη.

1. Σίνος Σ., *Τα μνημεία του Μυστρά. Έργο της επιτροπής Αναστήλωσης Μνημείων Μυστρά*, Αθήνα, Υπουργείο Πολιτισμού, 2009, σελ.46.

2. Πρόκειται για το χείμαρρο που σήμερα ονομάζεται «του Αγίου Παντελεήμονα».

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι πληροφορίες που μας δίνει την ίδια χρονολογία και ο Άγγλος Bernard Randolph⁽¹⁾ με το έργο του «*The Present State of the Morea*»⁽²⁾. Το κείμενο του συνοδεύεται και από μία λιθογραφία «*Misithra olim Lacedimon*» (Εικ. Π.10-01), στην οποία εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι ο Μυστράς παριστάνεται χωρίς τείχη. Αξιοσημείωτη είναι η σημαντική εξάπλωση του *Εξωχωρίου*, το οποίο φαίνεται να αποτελεί μία σημαντική οικιστική ενότητα και μάλιστα μοιάζει να έχει πρωταγωνιστικό ρόλο στη ζωή του τόπου σε σχέση με τον παλιό βυζαντινό οικισμό. Μάλιστα, σύμφωνα με την καταμέτρηση του προβλεπτή Francesco Grimani το 1700 μας γίνεται γνωστό ότι στην Άνω Πόλη ζούσαν 434 κάτοικοι, στην Κάτω 287 και στο Εξωχώριον 327.

Γενικότερα η περιοχή εμφανίζεται να έχει έναν κεντρικό δρόμο που έρχεται από τη βορειοανατολική πλευρά του ποταμού, ο οποίος στη λιθογραφία σημειώνεται ως Ευρώτας ή Βασιλοπόταμος, περνά πάνω από ένα γεφύρι με έξι τόξα και καταλήγει στην Άνω Πόλη. Τέλος, ανάμεσα στα μικρά σπίτια ξεχωρίζουν τα μεγάλα αρχοντικά και σημαντικά δημόσια κτήρια. Ανάμεσα στους δύο ψηλούς βράχους διακρίνεται ο χείμαρρος του Αγίου Παντελεήμονα και αριστερά αυτού διακρίνονται κτίσματα που βρίσκονται στη θέση του σημερινού (νέου) Μυστρά.

1. Ο έμπορος Bernard Randolph ενδιαφέρεται για τον Μυστρά καθώς υπολόγιζε ότι ήταν η δεύτερη μεγαλύτερη πόλη της Πελοποννήσου μετά την Πάτρα.

2. Το έργο «*The Present State of the Morea*» του Bernard Randolph εκδόθηκε το 1805 στην Οξφόρδη και αποτελεί το πρώτο περιηγητικό χρονικό που επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στην Ελλάδα.

It was taken by the Venetians under the Command of : Cap.^o Gen.^o Fran.^o Morosini Anno 1687 .
A. Citadella . B. City . C. River Eurotas or Vasilili potamo .
Fu presa dalli Venetiani di Furchi sotto il Comando del Ecc.^{mo} Cap.^o Generale Fran.^o Morosini Anno 1687 .
A. Citadella . B. Città . C. Riviera Eurotas o Vasilili potamo .

Εικ. Π.10-01 Αποψη του Μυστρά από το νότο, (B. Randolph, 1689)

Από την περίοδο της ενετοκρατίας έχουμε το παλιότερο τοπογραφικό της πόλης, που χρονολογείται στο 1700 (Εικ. Π11-01).

Από τον Vasieur έχουμε το τοπογραφικό αυτό και άλλες τρεις απεικονίσεις που μας μεταφέρουν αρκετές πληροφορίες για την δομή της περιοχής που βασίζονται όχι στον ιδιαίτερο σχεδιασμό αλλά στην ολοκληρωμένη και ορθή παρατήρηση.

Από τις απεικονίσεις βλέπουμε ότι στην περιοχή της σημερινής «Μαρμάρας» εκτός των τειχών υπάρχει ένα κτηριακό συγκρότημα μεγάλων διαστάσεων το οποίο εντυπωσιάζει με τη μνημειώδη κλίμακα. Στην ίδια θέση τοποθετείται σήμερα η οικία Κρεββατά της οποίας ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά είναι οι μνημειώδεις σκάλες.

Σύμφωνα με την αρχαιολόγο Ευαγγελία Πάντου (1) «...Οι εκτεταμένες καταστροφές που υπέστη το οχυρωμένο άστυ κατά την πολιορκία του από τις δυνάμεις της Γαληνοτάτης οδήγησε τους νέους κυριάρχους εκτός των τειχών, νοτιοανατολικά της καστροπολιτείας, στην περιοχή όπου σήμερα αναπτύσσεται ο Νέος Μυστράς, και θα πρέπει να ταυτιστεί το Borgo di Missocori (Μεσοχώρι) που απαντά στις Βενετικές από-γραφές...». Στο τοπογραφικό, στην περιοχή εκτός των τειχών απεικονίζεται (Εικ. Π11-02) μία ενότητα κτηρίων ανάμεσα στα οποία συγκαταλέγεται η εγκατάσταση του ιππικού και το μέγαρο της διοίκησης Palazzo di Repesantante.

1. (Βλέπε Παράρτημα II - Π.77 & Π.78)

Εικ. Π11-02: Η περιοχή του «Εξωχωρίου», (Vasieur. 1700)

Ο William Gell που βρέθηκε στον Μυστρά το 1801 και αναφέρει ότι από κάποια απόσταση η πόλη φαινόταν πολύ όμορφη και εξαιρετικά πυκνοκατοικημένη, αλλά η εικόνα από κοντά ήταν εντελώς διαφορετική καθώς είχε μεγάλο αριθμό ερειπίων. Στις περιγραφές του, οι οποίες συνοδεύονται και από ένα χαρακτηριστικό με το όνομα *Mistra* (Εικ. Π12-01), γίνεται λόγος για δύο συνοικίες εκτός των τειχών με τα ονόματα Τριτσέλλα, όπου ο (νέος) Μυστράς και Παρορέα (4).

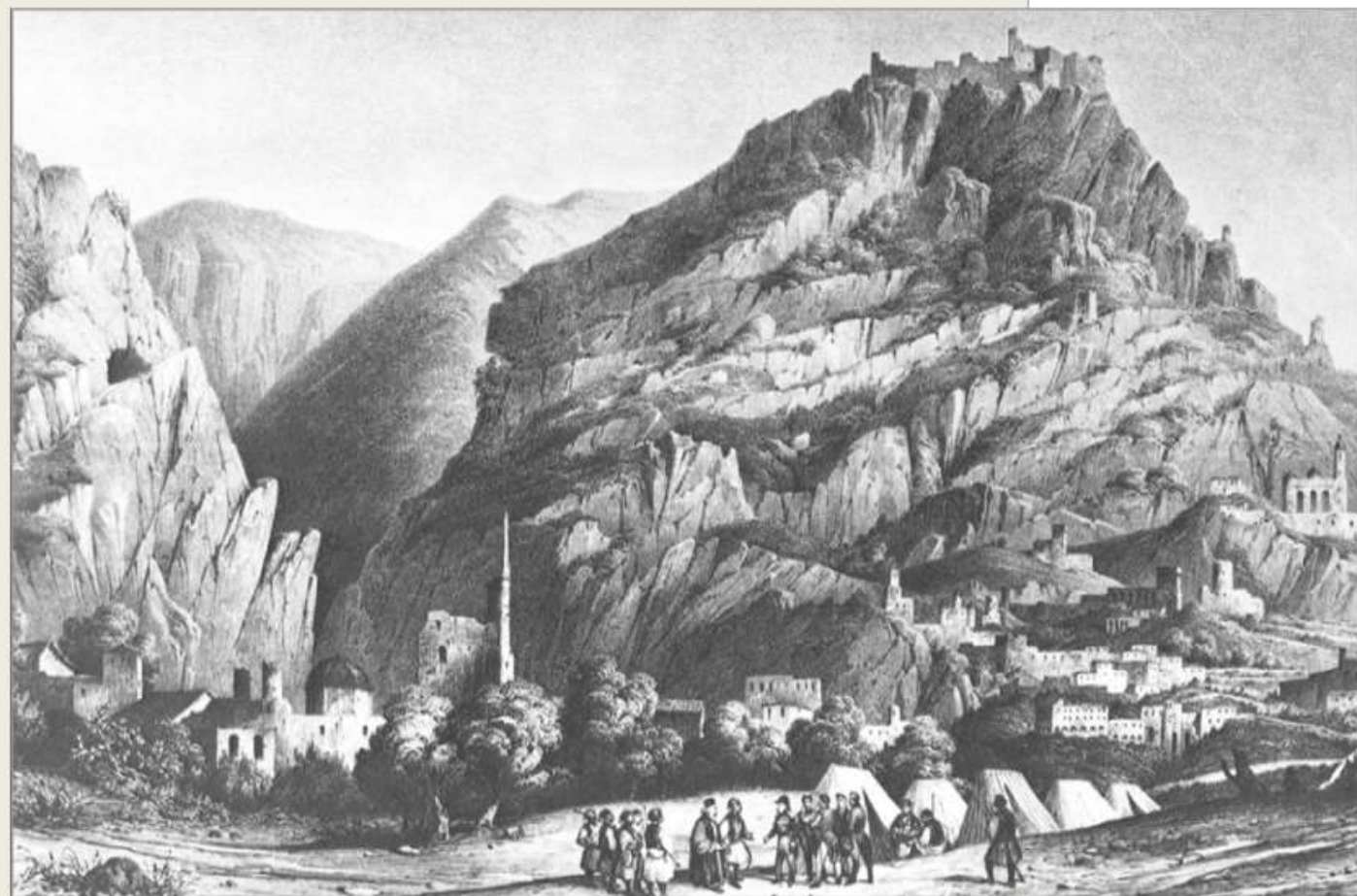
Ακόμη, στο έργο «Voyage en More'e» (5) που περιλαμβάνει ταξιδιωτικές εμπειρίες, ο F. C. H. L Rouquerville (5) κάνει και αυτός λόγο για το Εξωχώριον ενώ ταυτόχρονα εκφράζει την άποψη ότι ο Μυστράς έχει φτιαχτεί με spolia της Αρχαίας Σπάρτης.

1. Το έργο του William Gell «The Narrative of a Journey in the Morea» έλαβε το φως της δημοσιότητας κατά το έτος 1823.

1. Ο περιηγητής F. C. H. L Rouquerville το 1805 δημοσίευσε τις ταξιδιωτικές του εμπειρίες που ωστόσο δεν βασίζονται μόνο σε προσωπικές του εμπειρίες αλλά και σε περιγραφές τρίτων.

Εικ. Π.12-01: Άποψη του Μυστρά από νοτιοανατολικά, (William Gell, 1823)

Εικ. Π 13-01: Αποψη του Μυστρά (Ατλας Expedition Scientifique de Moree. 1835)

Στα 1828, μαζί με το γαλλικό στρατιωτικό σώμα υπό τον στρατηγό Μαιζόν, το οποίο είχε αποσταλεί στην Ελλάδα για να επιβάλλει την ανακωχή μεταξύ Τούρκων και Ελλήνων, η Γαλλία αποφάσισε να οργανώσει στον Μοριά Επιστημονική Αποστολή, με επί κεφαλής τον J.B.G.M. Bory de Saint-Vincent. Η αποστολή αποτελούνταν από τρία τμήματα: Φυσικής Ιστορίας, Αρχαιολογίας, Αρχιτεκτονικής και Γλυπτικής. Ο Guillaume Abel Blouet ανέλαβε το Τμήμα Αρχιτεκτονικής και Γλυπτικής με συνεργάτες τους αρχιτέκτονες A. Ravoisè και A. Poiròt, τον γλύπτη J.B. Vietty και τον φιλόλογο Fr. de Gouppay. Παρά τις αντιξοότητες και τις δυσχέρειες που αντιμετώπισε η Αποστολή, ο Bory De Saint Vincent και οι συνεργάτες του κατάφεραν, από τον Μάρτιο του 1829 και μέχρι τον Ιανουάριο του 1830, να συγκεντρώσουν σημαντικό υλικό που δημοσιεύεται σε αρκετούς τόμους με τίτλο «Expedition Scientifique de More'e». Στις εκδόσεις αυτές γίνεται λόγος και για τον Μυστρά και μάλιστα το κείμενο συνοδεύεται από χαρακτικά.

Σε ένα από αυτά που ονομάζεται «Άποψη του Μυστρά», (Εικ. Π13-01), παρουσιάζει μια εικόνα του οικισμού που διαφέρει κατά πολύ από την περιγραφή μίας πυκνοκατοικημένης περιοχής που μας έδωσε ο William Gell. Όσον αφορά στην περιοχή εκτός των τειχών, αν και τείχη δεν φαίνονται, παρουσιάζεται και εδώ η ίδια ερειπωμένη κατάσταση. Διακρίνονται μόνο λίγα σπίτια, ένα οικοδόμημα που φέρει τρούλο και λίγο πιο πέρα ένας μναρές.

Στο ίδιο έργο, την «Expedition Scientifique de More'e» βρίσκουμε και ένα ενδιαφέρον χαρακτηριστικό, έργο του Blouet, στο οποίο απεικονίζεται η νότια άποψη του Εξωχωρίου (του νέου Μυστρά) με το Κάστρο και την Καστροπολιτεία στο βάθος (Εικ. Π14-01)

Ο Ναός με το καμπαναριό που διακρίνουμε δεξιά είναι ο ναός του Αγίου Σπυριδωνα (και Εικ. Π.14-02).

Το κτίσμα που φαίνεται σε πρώτο πλάνο (αριστερά) εκτιμάται ότι είναι κτίσμα του οικισμού Παρόρι, που αναπτύσσεται νότια του (νέου) Μυστρά και σχεδόν σε επαφή με αυτόν.

Εικ. Π.14-02: Ο Άγιος Σπυριδωνας

Εικ. Π.14-01: Αποψη του Μυστρά – (Guillaume Abel Blouet - Ατλας Expedition Scientifique de Moree. 1835)

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Οι διασυνδέσεις, & η οικιστική δομή

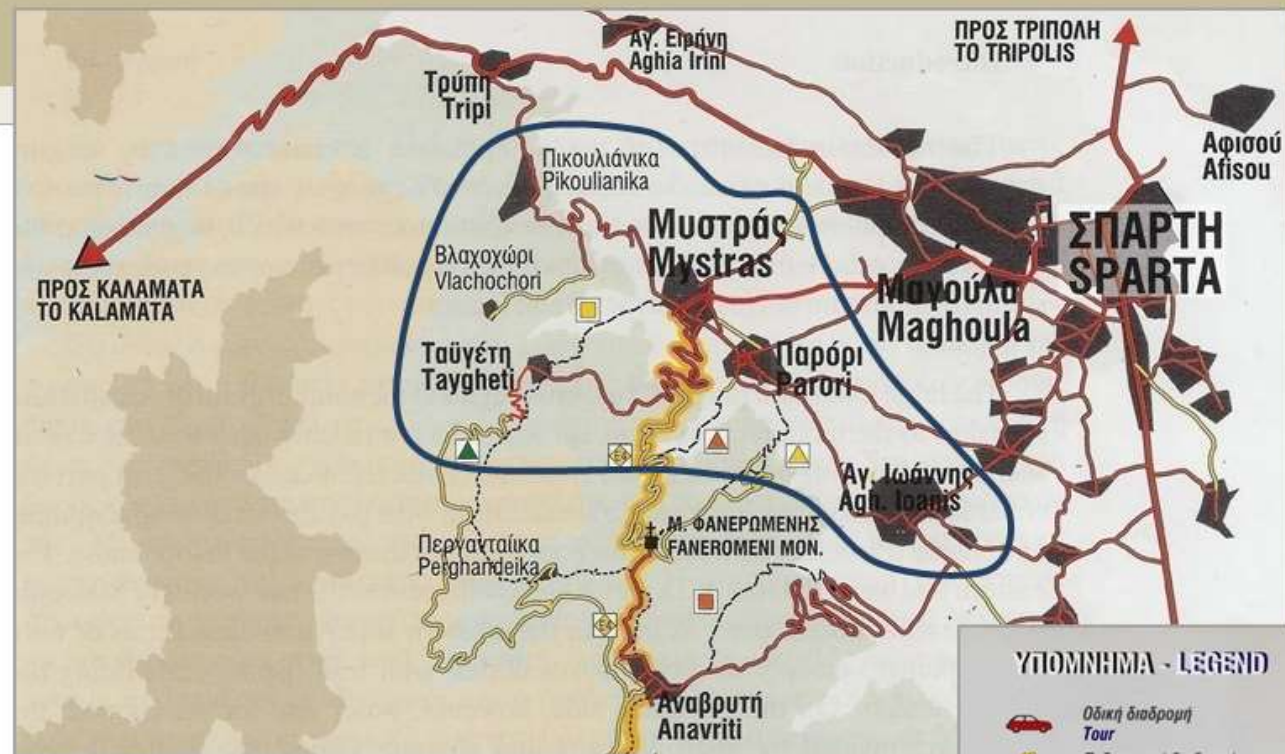
Οι διασυνδέσεις

Η κύρια προσπέλαση στον οικισμό του (νέου) Μυστρά, γίνεται μέσω της Εθνικής οδού που έρχεται από την Σπάρτη και οδηγεί στην Κάτω Πύλη της Καστροπολιτείας. Ο δρόμος αυτός συνεχίζεται και φτάνει στην Πάνω Πύλη, και στους άμεσα συνδεδεμένους με τον Μυστρά οικισμούς το Βλαχοχώρι και τα Πικουλιάνικα. Από τα Πικουλιάνικα ο δρόμος συνεχίζει, παράλληλα στις διαμήκεις υψομετρικές του εδάφους και καταλήγει στη Τρύπη. Από το κέντρο του οικισμού του (νέου) Μυστρά ξεκινούν και οι δρόμοι που οδηγούν στη Ταυγέτη (Μπαρσινίκο) και στο γειτονικό Παρόρι, Παρορέα το ονόμαζαν οι περιηγητές, και πέραν αυτού προς τον Άγιο Ιωάννη & τη Σπάρτη.

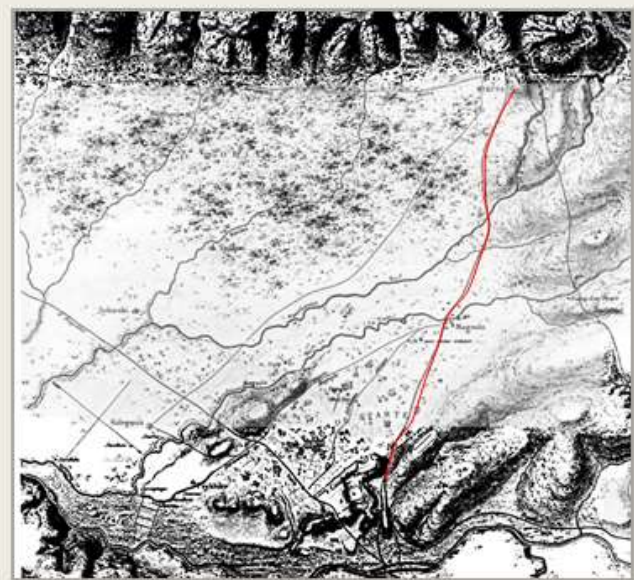
Στον διπλανό χάρτη Π.15-01 φαίνεται Μυστράς και η εγγύς ευρύτερη περιοχή του. Οι οικισμοί που είναι άμεσα συνδεδεμένοι, αναπτυξιακά & οικιστικά, με τον Μυστρά είναι τα Πικουλιάνικα, το Βλαχοχώρι, η Ταυγέτη (Μπαρσινίκος), το Παρόρι και ο Άγιος Ιωάννης.

Επίσης στον χάρτη αυτό φαίνονται, εκτός από τις οδικές διασυνδέσεις του οικισμού με τους εγγύς οικισμούς του και τη Σπάρτη και το εκτεταμένο & σηματοδοτημένο δίκτυο μονοπατιών που υπάρχει στον υπερκείμενο ορεινό όγκο του Ταυγέτου. Από τον Μυστρά διέρχεται το Ευρωπαϊκό μονοπάτι E4 που φθάνει σε αυτόν από την Αναβρυτή ενώ ένα άλλο μονοπάτι που ξεκινά από τον Μυστρά και πιο συγκεκριμένα από την γέφυρα του χειμάρρου του Αγίου Παντελεήμονα οδηγεί προς την Ταυγέτη (Μπαρσινίκο) και πέραν αυτής στον Ταυγέτο.

Παράλληλα στον χάρτη Π.15-02 που έχει σχεδιαστεί το 1829 από τον Blouet, διακρίνουμε τον δρόμο που μέσω της Μαγούλας οδηγεί προς τη Σπάρτη. Ο δρόμος αυτός υπάρχει και σήμερα και από τη περιοχή της Πανηγυρίστρας διέρχεται νότια της πλατείας της Μαγούλας, πέραν βόρεια της Ακρόπολης της Αρχαίας Σπάρτης και καταλήγει νοτιοδυτικά της σημερινής γέφυρας του Ευρώτα.

Εικ. Π.15-01: Χάρτης ευρύτερης περιοχής Μυστρά
(Πηγή: Έκδοση Δήμου Σπάρτης με τίτλο «ΣΠΑΡΤΗ – ΜΥΣΤΡΑΣ – ΞΗΡΟΚΑΜΠΙ»)

Εικ. Π.15-02: Χάρτης της ευρύτερης περιοχής του Μυστρά
Πηγή: (Guillaume Abel Blouet - Άτλας Expedition Scientifique de Moree, 1835)

ΥΠΟΜΝΗΜΑ - LEGEND	
	Οδική διαδρομή Tour
	Πεζοπορική διαδρομή Hiking route
	Σύμβολο σηματοδότησης Waymark symbols
	Ευρωπαϊκό Μονοπάτι E4 European trail E4
	Εθνικό Μονοπάτι 32 National trail 32
	Καλή σήμανση Well - marked path
	Ελλιπής ή ανύπαρκτη σήμανση Poorly marked or unmarked path

Εικ. Π.16-01

Εικ. Π.16-02

Εικ. Π.16-03

Εικ. Π.16-04

Εικ. Π.16-05

Εικ. Π.16-06

Εικ. Π.16-07

Εικ. Π.16-08

Εικ. Π.16-09

Εικ. Π.16-10

Εικ. Π.16-11

Εικ. Π.16-12

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Οι διασυνδέσεις, & η οικιστική δομή

Η οικιστική δομή

Στον (νέο) Μυστρά συναντάμε τέσσερις κύριες οικιστικές ενότητες που αναπτύσσονται εκατέρωθεν των δύο κεντρικών οδικών αξόνων.

Στο σημείο τομής των δύο κύριων δρόμων αναπτύσσεται η «**Αγορά**» όπου κυριαρχεί ο γηραιός πλάτανος (Εικ.06). Εδώ ήταν και εξακολουθεί να είναι το εμπορικό κέντρο και ο χώρος αναψυχής με τα καφενεία, τα μαγειριά, παλιά, τα εστιατόρια, σήμερα, και τα ξενοδοχεία (Εικ.05, 06 & 08). Στη περιοχή αυτή βρισκόταν και βρίσκεται ακόμα το Αρχοντικό της οικογένειας Σαλβαρά (Εικ.04). Λίγο πιο πάνω, εκεί όπου σήμερα υπάρχει το άγαλμα του Κων. Παλαιολόγου βρισκόταν η κεντρική κρήνη του οικισμού (Εικ.07), με τέσσερις όψεις, που είχε κατασκευαστεί την περίοδο της τουρκοκρατίας.

Στη νοτιοδυτική πλευρά του οικισμού αναπτύσσεται η γειτονιά γνωστή με το όνομα «**Τριτσέλλα**». Στη περιοχή αυτή υπήρχε το αρχοντικό της οικογένειας Μανουσάκη (Εικ.11), όπου σήμερα ο Ξενώνας «Πύργος του Μυστρά» το αρχοντικό του Σαρσέντη (Εικ.09), του Μελετόπουλου, του Λιούνη, του Κοπανίτσα, του Γιατράκου και άλλων. Ήταν η γειτονιά όπου κατοικούσαν οι προύχοντες. Εδώ ήταν και οι δύο κύριοι ναοί, του Αγίου Γεωργίου (Εικ.10), του Κοπανίτσα και του Αγίου Σπυριδώνα (Εικ.12), του Σαλβαρά.

Βόρεια αναπτύσσεται η γειτονιά «**Χελιδόνι**», όπου κυριαρχεί το παλιό Δημοτικό Σχολείο (Εικ.01) που ήταν έδρα Κατή και το Οθωμανικό Χαμάμ (Εικ.02).

Τέλος στη βορειανατολική πλευρά του οικισμού είναι η «**Πανηγυρίστρα**», η περιοχή όπου κάθε χρόνο από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα, στα τέλη Αυγούστου γίνεται η «Εμποροπανήγυρη του Μυστρά» (1).

(1) Βλέπε & Παράρτημα II - Π.78

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Οι ναοί του

Στον νέο Μυστρά συναντάμε αρκετούς ναούς, κυρίως του τύπου της βασιλικής, μερικούς κτισμένους από τον 18^ο αιώνα, κυρίως πάνω στα ερείπια παλαιότερων βυζαντινών & μεταβυζαντινών ναών, αλλά και ναούς που αναγέρθηκαν εκ θεμελίων στις αρχές του 19^{ου} αιώνα.

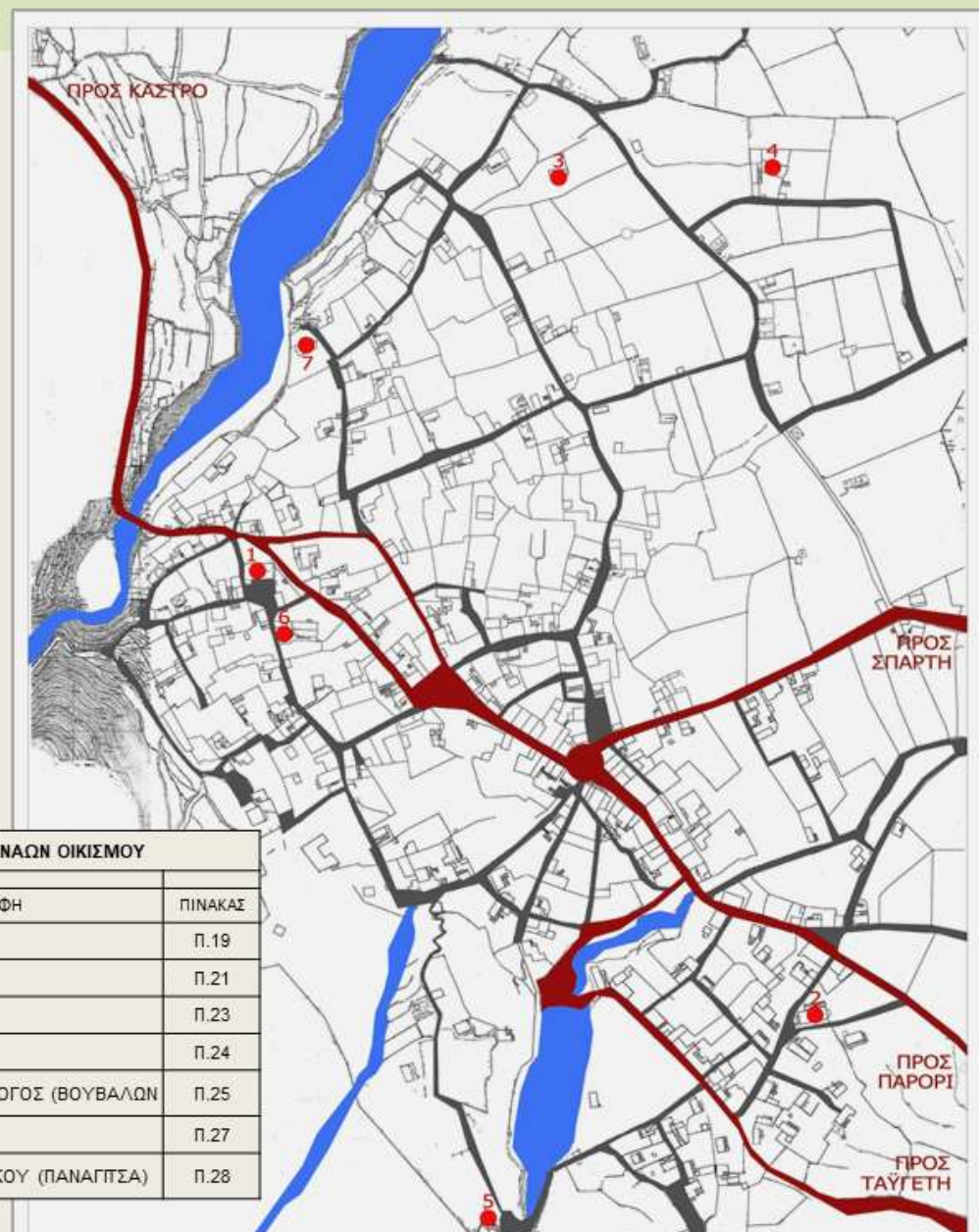
Ο μεγάλος αριθμός των ναών εξηγείται από το γεγονός ότι «...από το 1800 μέσα στα πλαίσια της γενικότερης μεταρρυθμιστικής πολιτικής του Σελήμ Γ' σε τριάντα έξη χωριά του Κάζα Μυστρά είχαν παραχωρηθεί ιδιαίτερα προνόμια. Οι χριστιανοί κάτοικοι της Λακεδαίμονος απολάμβαναν σχεπικής πολιτικής ελευθερίας και ασκούσαν ελεύθερα τα θρησκευτικά τους καθήκοντα. Ένδειξη της ευημερίας των χριστιανών κατοίκων της εποχής είναι η ανακαίνιση ή η εκ θεμελίων ανέγερση ναών και μονών καθώς και η αγιογράφηση αυτών.....»(1)

Στη συνέχεια παρατίθενται αναλυτικά στοιχεία για τους ναούς του (νέου) Μυστρά.

1. Βλέπε άρθρο «ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΓΛΥΠΤΑ ΣΕ ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΜΥΣΤΡΑ» Καλλιόπης Διαμαντή – Αρχαιολόγου - Αθήνα 1992

Τμήμα ανάγλυφου, υπέρθυρου ναού Αγίου Γεωργίου

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΕΡΩΝ ΝΑΩΝ ΟΙΚΙΣΜΟΥ		
Α/Α	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΠΙΝΑΚΑΣ
1	ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	Π.19
2	ΑΓΙΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝΑΣ	Π.21
3	ΑΓΙΟΙ ΘΕΟΔΩΡΟΙ	Π.23
4	ΠΑΝΑΓΙΑ ΚΡΗΤΙΚΙΑ	Π.24
5	ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ (ΒΟΥΒΑΛΩΝ)	Π.25
6	ΑΓΙΑ ΒΑΡΒΑΡΑ	Π.27
7	ΚΟΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ (ΠΑΝΑΓΠΣΑ)	Π.28

ΚΥΡΙΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΛΟΙΠΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΧΕΙΜΜΑΡΟΙ ΝΑΟΙ

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Οι ναοί του

Αγίος Γεώργιος

Αγίος Σπυρίδωνας

Αγιοι Θεόδωροι

Αγία Βαρβάρα

Παναγιά Κρητικά

Αγίος Ιωάννης (στους Βουβάλους)

Κοίμηση της Θεοτόκου

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Ο Ναός του Αγίου Γεωργίου

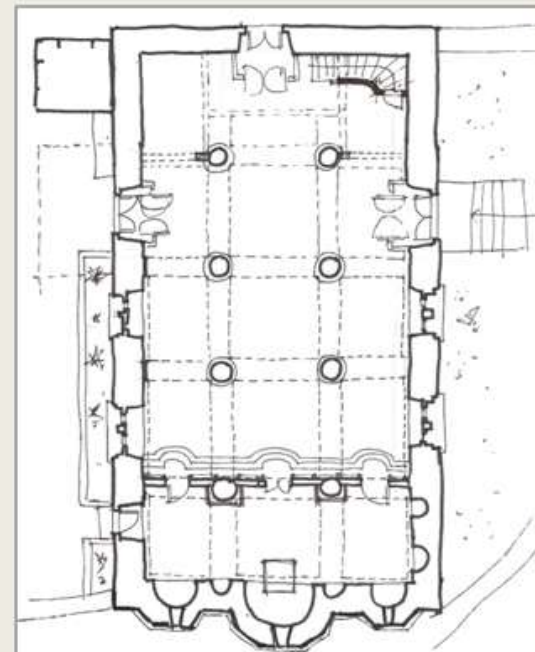
Είναι ο ενοριακός ναός του Μυστρά και βρίσκεται στο βορειοδυτικό άκρο του οικισμού και αναγέρθηκε το 1825 σύμφωνα με την εντοιχισμένη, αριστερά της νότιας εισόδου, μαρμάρινη πλάκα (1).

Πρόκειται για τρίκλιτη βασιλική με δίριχτη κεραμοσκεπή στέγη και οριζόντια οροφή εσωτερικά. Στην νοτιοδυτική γωνία του είναι ενσωματωμένο τετραώροφο καμπαναριό. Ενώ εξωτερικά έχει τα μορφολογικά στοιχεία ενός απλούστατου κτίσματος εσωτερικά έχει νεοκλασική διακόσμηση στα τελειώματά του, όπως είναι οι κίονες (κορινθιακού ρυθμού), οι φατνωματικές οροφές και τα περιζώματα των ανοιγμάτων εσωτερικά. Οι επεμβάσεις αυτές, όπως και εκείνες στα παράθυρα, έγιναν περί τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, περίοδο που συναντάμε αντίστοιχες επεμβάσεις και σε άλλα κτίρια τόσο του Μυστρά όσο και της Σπάρτης.

Ενδιαφέρουσες είναι διαμορφώσεις των θυρών του ναού με την χρήση και ανάγλυφων σε δεύτερη χρήση καθώς και η μόρφωση της ανατολικής πλευράς αλλά και ορισμένων τμημάτων στις λοιπές πλευρές με μαρμάρινους δόμους κατά το ισόδομο σύστημα.

Περί το 2000 έγιναν εργασίες συντήρησης και αποκατάστασης. Με τις εργασίες αυτές απομακρύνθηκε το μεταγενέστερο εξωτερικό επίχρισμα και πέραν των άλλων αποκαλύφθηκαν τα ανοίγματα της αρχικής φάσης του κτηρίου.

1. Βλέπε Παράρτημα III- Π.79

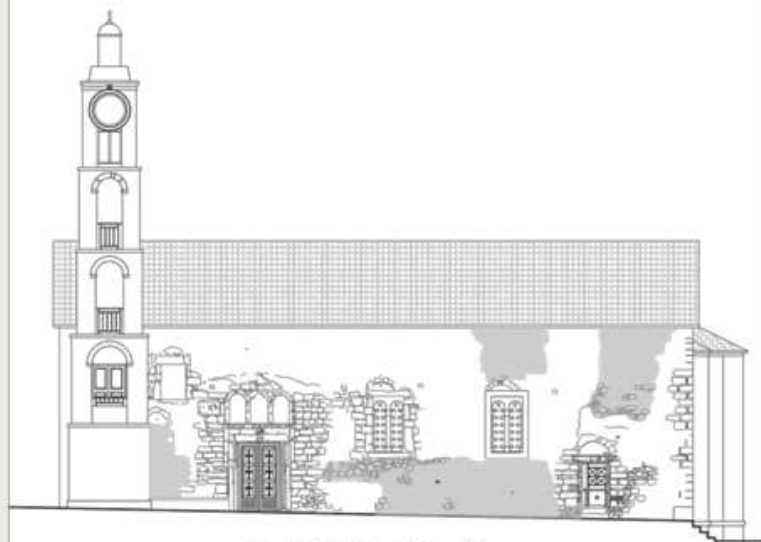
Εικ.Π.19-01: Η κάποιση
(Σκίτσο Γ. Γιαξόγλου)

Εικ.Π.19-02: Η κεντρική (νότια) είσοδος

Εικ.Π.19-03: Υπέρθυρο από την πόρτα του Ιερού

Εικ.Π.19-04: Νότια Όψη
(Σχέδιο Γ. Γιαξόγλου)

Εικ.Π.19-05 & 06: Κατά μήκος τομή & λεπτομέρεια του εσωτερικού στύλου - (Σχέδια Γ. Γιαξόγλου)

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Ο Ναός του Αγίου Γεωργίου

Εικ.Π.20-01: Η νότια όψη του καμπαναριού

Εικ.Π.20-02: Η νότια όψη

Εικ.Π.20-03: Η βορειοδυτική όψη

Εικ.Π.20-04: Η ανατολική όψη

Εικ.Π.20-05: Παράθυρο όπου διακρίνονται οι δύο φάσεις

Εικ.Π.20-06: Κιονόκρανο εσωτερικού κίονα

Εικ.Π.20-07: Ανάγλυφο από τη νότια είσοδο

Εικ.Π.20-08: Ανάγλυφο από τη νότια είσοδο

Ο ναός του Αγίου Σπυρίδωνα βρίσκεται στο νοτιοδυτικό άκρο του οικισμού και οικοδομήθηκε τον 18ο αιώνα.

Πρόκειται για μονόκλιτη ξυλόστεγη βασιλική που αρχικά ήταν καμαροσκεπής. Αξίζει να παρατηρήσουμε ότι ξυλόστεγες βασιλικές αναπτύσσονται ιδιαίτερα κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Την βορεινή πλευρά υπάρχει κεραμοσκεπές προστώο με ξύλινο φέροντα οργανισμό.

Στον ναό αυτό η αρχική του καμαροσκέπαστη στέγασή του σε συνδυασμό με τους κυκλικούς φεγγίτες της ανατολικής όψης αποτελούν στοιχεία ώστε να τοποθετηθεί η κατασκευή του ναού, χρονικά, στις αρχές του 18ου αιώνα, την περίοδο της Ενετοκρατίας.

Ο Άγιος Σπυρίδωνας με το καμπαναριό του εντοπίζεται και στη απεικόνιση του Blouet με τίτλο *Mistra* του 1835 και του Bartlett.

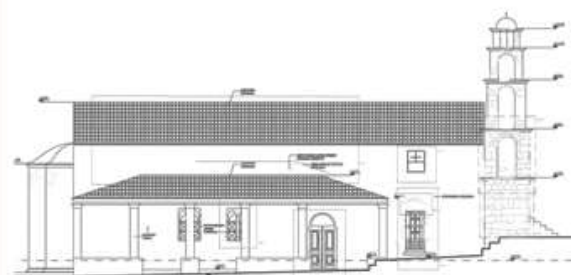
Ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τις επιγραφές που έχουν εντοιχιστεί στο καμπαναριό καταγράφονται στο «ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι» - Π.77 & Π.78 και για τη δομή του ναού στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ VII – Π.88

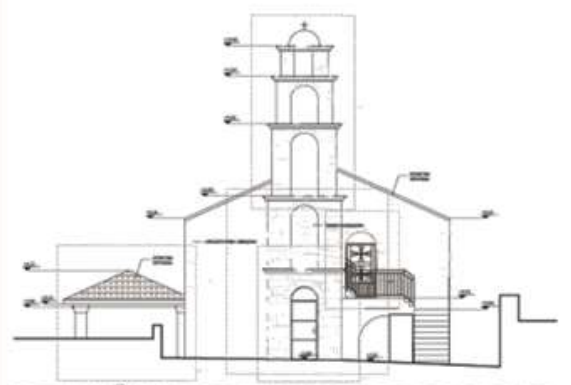
Guillaume Abel Blouet (1835)

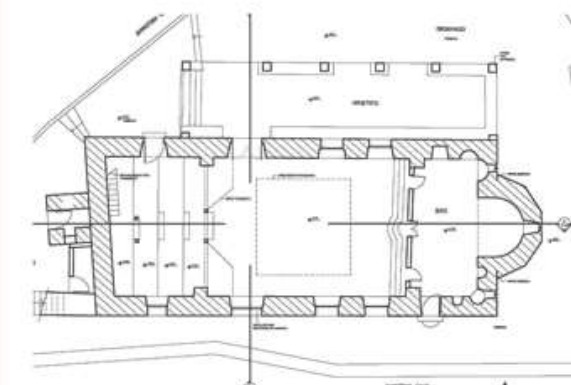
Εικ.Π.21-01: Δυτική Όψη του καμπαναριού

Εικ.Π.21-02: Βορεινή Όψη
(Σχέδιο: Γ. Γιαζόγλου)

Εικ.Π.21-03: Δυτική Όψη
(Σχέδιο: Γ. Γιαζόγλου)

Εικ.Π.21-04: Η κάτοψη του ναού
(Σχέδιο: Γ. Γιαζόγλου)

Εικ.Π.22-01: Βορειοανατολική Όψη

Εικ.Π.22-02: Νοτιοδυτική Όψη

Εικ.Π.22-03: Νοτιοανατολική Όψη

Εικ.Π.22-04: Στόλια στο καμπαναριό

Εικ.Π.22-06, 07 & 08: Ανοίγματα βορεινής όψης

Εικ.Π.22-04 & 05: Στόλια σε νότιο άνοιγμα

Εικ.Π.22-09,10 & 11: Ανοίγμα ιερού, ισόγειο καμπαναριού & στόλια σε αυτό

Εικ.Π.22-12: Δυτική Όψη

**Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ:
Ο Ναός των Αγίων Θεοδώρων**

Στο ανατολικό άκρο του οικισμού βρίσκεται ο Κοιμητηριακός ναός των Αγίων Θεοδώρων με το επιβλητικό πολυώροφο κωδωνοστάσιο. Το μνημείο, πήρε την σημερινή του μορφή κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας (18ος-19ος αιώνας).

Πρόκειται για μια απλή τρίκλιτη βασιλική με νάρθηκα, κυρίως ναό και ιερό ανατολικά που απολήγει σε τρεις ημικυκλικές κόγχες. Από την βυζαντινή περίοδο διατηρούνται τμήματα του ανατολικού τοίχου. Μέχρι πρόσφατα, ο ναός διέθετε στα δυτικά ξύλινο καφασωτό γυναικωνίτη, λείψανα του οποίου υπάρχουν μέχρι σήμερα.

Νότια του οικοδομήματος υπάρχει πλατύς ελεύθερος χώρος που χρησιμοποιείται για προαύλιο του ναού ενώ το κοιμητήριο αναπτύσσεται ανατολικά.

Ο ναός είναι γνωστός ως «Μετόχι του Πανάγιου Τάφου» όπως μαρτυρά η αφιερωματική επιγραφή που αναγράφεται σε ιερό αντιμήνσιο, αφιέρωμα του Μητροπολίτη Βηθλεέμ Ανθίμου προς την εκκλησία των Αγίων Θεοδώρων. Άλλωστε στον περίβολο του ναού σώζονται μέχρι σήμερα λείψανα από κελιά και άλλα κτήρια που εξυπηρετούσαν τις ανάγκες του Μετοχίου..

Εικ.Π.23-01: Το Καμπαναριό

Εικ.Π.23-07: Η ανατολική όψη

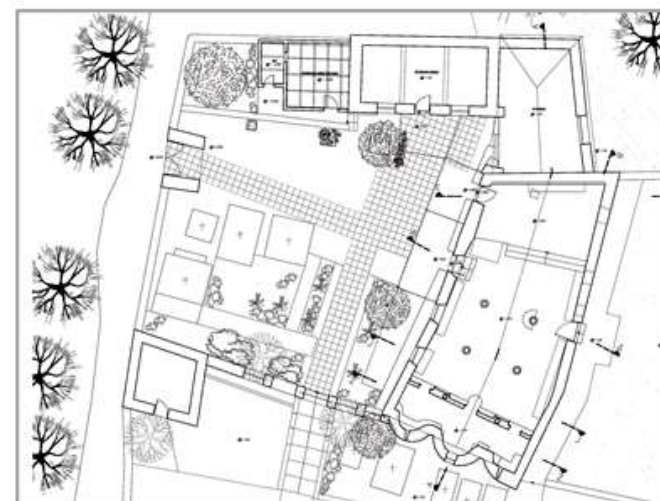
Εικ.Π.23-02: Η είσοδος στην αυλή

Εικ.Π.23-03,04,05: Ανάγλυφα εισόδου

Εικ.Π.23-06: Η νότια όψη του ναού (Σχέδιο Ε. Οικονομοπούλου)

Εικ.Π.23-08: Κάτοψη (Σχέδιο Ε. Οικονομοπούλου)

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Ο Ναός της Παναγίας Κρητικιάς

Εικ.Π.24-01: Η δυτική όψη του ναού

Εικ.Π.24-03: Η δυτική όψη του ναού

Εικ.Π.24-02: Τμήμα της δυτικής όψης

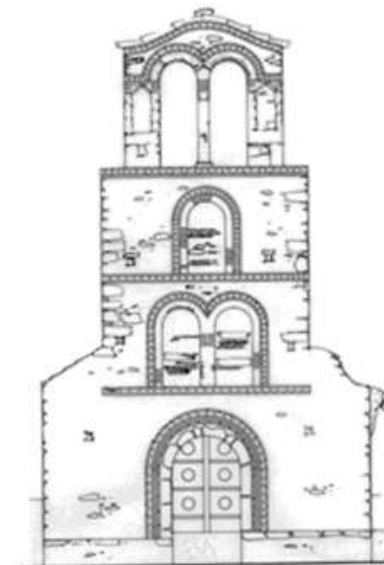

Εικ.Π.24-04: Ανατολική όψη του καμπαναριού

Ο ναός Παναγίας Κρητικιάς βρίσκεται στο βορειοανατολικό άκρο του οικισμού, μέσα σε ένα μεγάλο ελαιώνα. Σύμφωνα με προφορικές παραδόσεις ο ναός αυτός κτίστηκε με τη φροντίδα Κρητών στρατιωτών που είχαν στα τέλη του 19ου αιώνα στρατοπεδεύσει στη περιοχή αυτή.

Πρόκειται για έναν μονόχωρο ναό ο οποίος καλύπτεται με ξύλινη κεραμοσκεπή στέγη και ξύλινη ψευδοροφή εσωτερικά. Μια μικρή ημικυκλική κόγχη, αυτή του ιερού, εξέχει στην ανατολική όψη.

Ιδιαίτερο στοιχείο, που αφήνει το δικό του αποτύπωμα ανάμεσα στα ελαιόδεντρα, αποτελεί η μόρφωση της δυτικής όψης του με το χαρακτηριστικό μονοεπίπεδο κωδωνοστάσιο με την αετωματική απόληξη και τα κεραμοπλαστικά διακοσμητικά στοιχεία.

Εικ.Π.24-05: Η δυτική όψη

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Ο Ναός Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου στους Βουβάλους

Ο ναός του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου ή Αϊ – Γιαννάκη κατά τους ντόπιους, βρίσκεται δίπλα σε μια ρεματιά με πυκνή βλάστηση, περί τα 500,00 μ. Ν/Δ της κεντρικής πλατείας του οικισμού. Η περιοχή αυτή ονομαζόταν παλιά «Τριτσέλλα» και σήμερα «Βουβάλι» ή στα «Βουβάλια» και για το λόγο αυτό και ο ναός αυτός έχει το προσωνύμιο «στους Βουβάλους».

Πρόκειται για μονόχωρο ναό με δίριχτη κεραμοσκεπή στέγη. Το αρχικό κτίσμα χρονολογείται στα όψιμα υστεροβυζαντινά χρόνια. Στη νοτιοανατολική γωνία του ναού σώζεται τμήμα κόγχης που δείχνει ότι αρχικά υπήρχε και άλλος χώρος.

Ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τη σαρκοφάγο αναφέρονται στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV - Π.80.

Εικ.Π.25-02: νότια όψη του ναού

Εικ.Π.25-04: Η είσοδος

Εικ.Π.25-03: Ίχνος καθαιρεθέντος χώρου

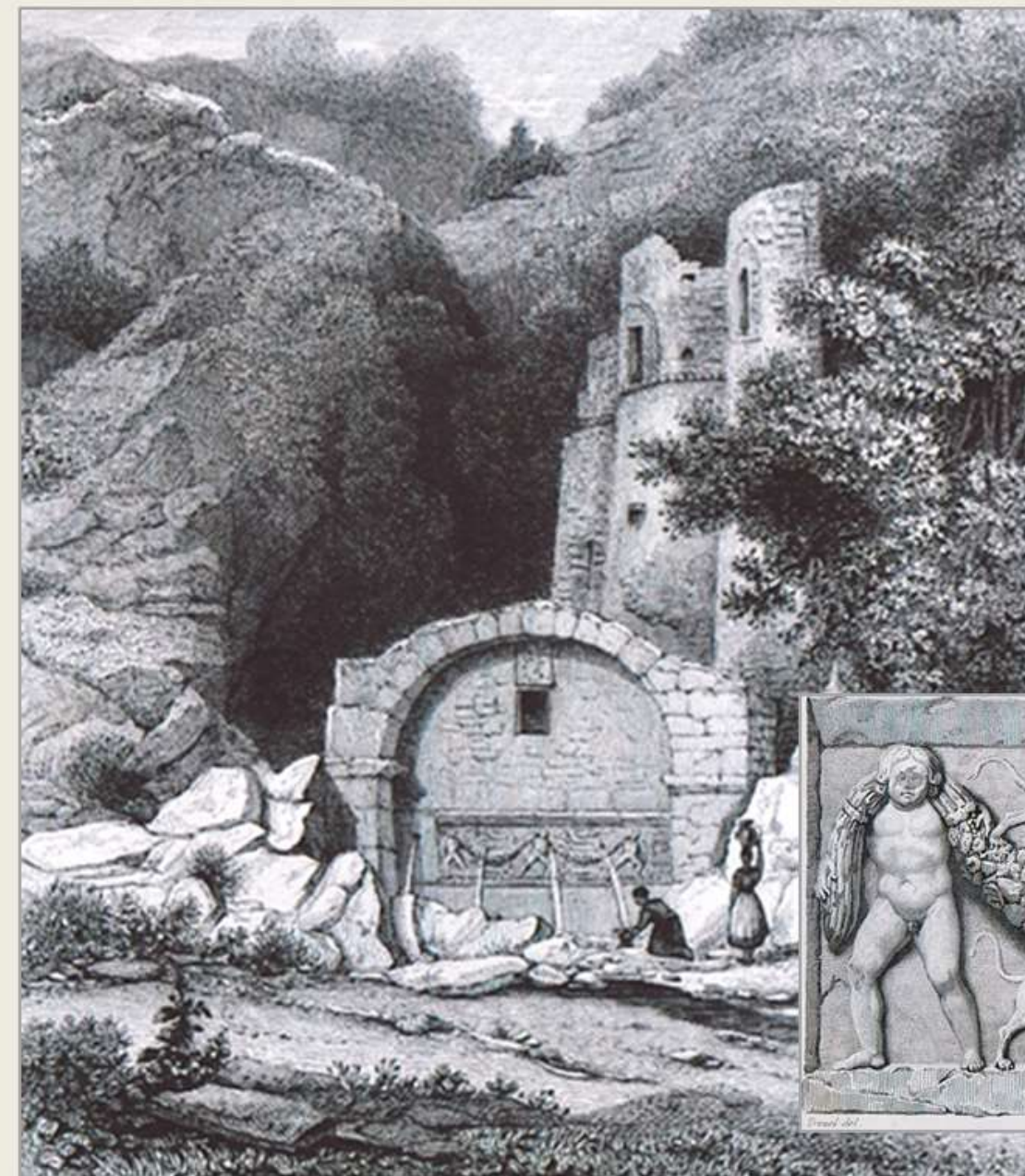

Εικ.Π.25-05: Η ανατολική όψη του ναού

Εικ.Π.25-06: Η εντοιχισμένη σαρκοφάγος

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Ο Ναός Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου στους Βουβάλους

Π.26-01: Άποψη της κρήνης με τον υπερκείμενο ερειπωμένο ναό (G.A. Blouet – 1830)

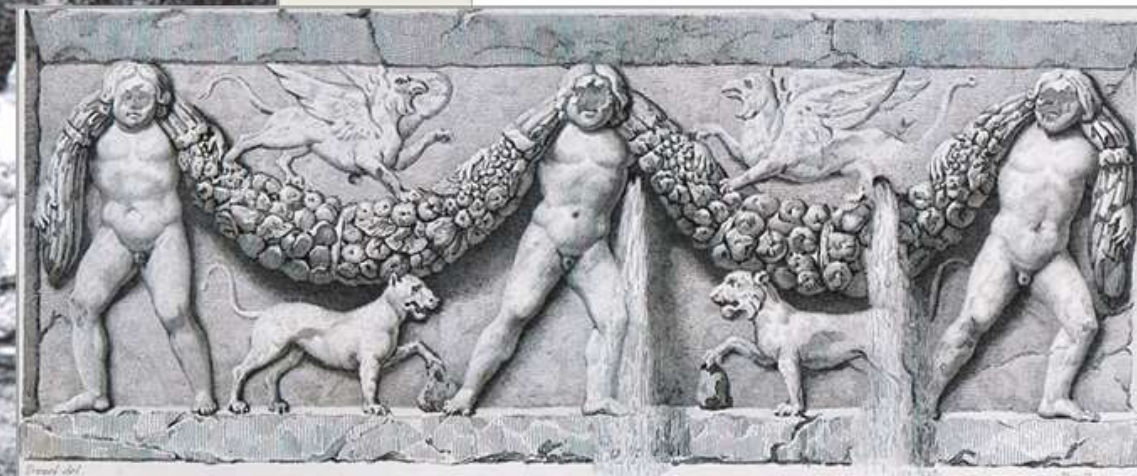
Στη βάση του ναού υπάρχει θολωτή δεξαμενή νερού με κρήνη στη πρόσοψή της, με τη κατασκευή της να ανάγεται στις αρχές ή τα μέσα του 18^{ου} αιώνα. Η κρήνη είναι διαμορφωμένη με τοξωτή κατασκευή που εδράζεται σε δύο πεσσούς με απλής μορφής επίκρανα.

Το ενδιαφέρον της κρήνης αυτής βρίσκεται στο γεγονός ότι στο κατώτερο τμήμα της έχει εντοιχιστεί σαρκοφάγος της ρωμαϊκής περιόδου.

Η κρήνη αυτή αναφέρεται στις περιγραφές αλλά και τα σχέδια των περισσότερων περιηγητών που είχαν επισκεφθεί τον Μυστρά. Οι δύο γκραβούρες που φαίνονται στο πίνακα αυτό είναι έργα του G.A. Blouet και περιλαμβάνονται στο τόμο «Expediton scientifique de Moree».

Πηγές:

- «Η κρήνη - σαρκοφάγος της Τριτσέλλας στην περιοχή Μυστρά» της Δανάη Μαρίτσα, αρχιτέκτονα, ΛΑΚΩΝΙΚΑ – τ.257/2016.
- Αρχείο Παρασκευά Ματάλα, ιστορικού.

Π.26-02: Η πρόσοψη της ρωμαϊκής σαρκοφάγου (G.A. Blouet – 1830)

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Ο Ναός της Αγίας Βαρβάρας

Ο ναός της Αγίας Βαρβάρας, που βρίσκεται κοντά στον ενοριακό ναό του Μυστρά, τον Άγιο Γεώργιο, είναι μονόχωρος, καμαροσκέπαστος και κοσμεύεται με τοιχογραφίες καλής τέχνης της εποχής της Β' Ενετοκρατίας (1687-1715), σύμφωνα με την αρχαιολόγο Ευαγγελία Πάντου. Η αναφορά αυτή τοποθετεί και την ανέγερση του ναού περί τα τέλη του 17^{ου} αιώνα.

Το 1826 και για ένα έτος απετέλεσε και την έδρα της Ι. Μ. Μονεμβασίας & Σπάρτης, μετά την πυρπόληση από τον Ιμπραήμ των ναών του Αγίου Δημητρίου, στο Κάστρο & του νεοπαγούς ναού του Αγίου Γεωργίου, στον (νέο) Μυστρά.

Τμήμα τοιχογραφίας του ναού
Πηγή: Αρχείο ΕΦ.ΑΛΑΚ.

Π.27

Εικ.Π.27-01: Η βορεινή όψη και στο βάθος το Κάστρο

Εικ.Π.27-02: Η δυτική όψη και η είσοδος

Εικ.Π.27-03: Η κόγχη στο βορεινό παράθυρο

Εικ.Π.27-04: Η δυτική όψη όπως φαίνεται από τον δρόμο

Εικ.Π.27-05: Η κόγχη πάνω από την είσοδο

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Ο Ναός της «Παναγίτσας» (Κοίμηση της Θεοτόκου)

Εικ.Π.28-01: Η νότια όψη (λήψη:2001)

Εικ.Π.28-02: Η Ν/Α όψη

Εικ.Π.28-03: Τμήμα του ιερού

Εικ.Π.28-04: Η νότια είσοδος

Εικ.Π.28-05: Η Ν/Δ όψη

Εικ.Π.28-06: Η δυτική είσοδος

Εικ.Π.28-07: Το καμπαναριό

Εικ.Π.28-08: Η βόρεια όψη

Βρίσκεται βόρεια από το Δημοτικό Σχολείο σε ένα πλάτωμα πάνω από την ρεματιά και πρόκειται για μονόχωρη ξυλόστεγη βασιλική με τρίπλευρη κόγχη στο ιερό.

Οι λιθοδομές είναι κατασκευασμένες με συνήθεις ακανόνιστους λίθους και χρήση σπασμένων κεραμιδιών. Στη κόγχη του ιερού αλλά και στις γωνίες του ναού διακρίνεται μία απόπειρα ψευδοπλινθοπερίκλειστου συστήματος δόμησης. Ενδιαφέρον επίσης στοιχείο αποτελεί και το τελείωμα όλων των τοίχων του ναού με πώρινο γέισο, κοιλόκυρτης διατομής.

Η είσοδος στο ναό γίνεται από δύο θύρες. Μία μικρή τοξωτή μονόφυλλη στη δυτική πλευρά και μία μεγαλύτερη στη νότια πλευρά με μαρμάρινα πλαίσια, που καταλήγουν σε ισλαμίζον τόξο διπλής καμπυλότητας.

Στο δυτικό άκρο της νότιας όψης υπάρχει μικρό μονόλοβο καμπαναριό κτισμένο από λαξευτές πέτρες, τοποθετημένες ακανόνιστα, με επίστεψη πέτρινο «τούρκικο σαρίκι».

Π.28

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Οι κατοικίες & τα αρχοντικά

Οι κατοικίες στο (νέο) Μυστρά έχουν κατά βάση τα τυπολογικά χαρακτηριστικά που συναντάμε και στους λοιπούς οικισμούς της Λακεδαίμονας, τόσο σε αυτούς του Ταυγέτου, όσο και σε αυτούς του Πάρωνα, χαρακτηριστικά που είναι:

- Το ανωκάτωγο μακρυνάρι με διαστ. 6,00-Χ12,00 μ. περίπου, με την τριχώρη κατοικία στον όροφο και τις αποθήκες και το σταύλο στο ισόγειο (Εικ. 01).
- Με την σκεπαστή, ξυλοστεγη, πλάτους περί τα 2,40 μ. βεράντα στη μακριά πλευρά, από όπου και η είσοδος της κατοικίας. Η προσπέλαση σε αυτό γίνεται με εσωτερική, στο χαγιάτι, ξύλινη κλίμακα και σπανιότερα με λίθινη εξωτερική κλίμακα.
- Τον σκεπαστό με κεραμοσκεπή, εξώστη στην όψη του κπρίου. Σε μερικά κτίρια δεν υπάρχει εξώστης και στη θέση των εξωστοθυρών συναντάμε δύο παράθυρα.

Στον (νέο) Μυστρά, όμως, παρατηρούμε και μερικές ιδιομορφίες στα κτίρια των κατοικιών του:

- Ο τοίχος της λιθοδομής της πρόσοψης προεκτείνεται και πέραν του κυρίως όγκου του κπρίου μέχρι και την άκρη της σκεπαστής βεράντας (χαγιατιού). Τμήμα το χαγιατιού, κλείνεται προκειμένου να δημιουργηθεί ένας ακόμα χώρος, σε προέκταση της σάλας. Επειδή όμως το πλάτος των χαγιατιών είναι μικρό, στη θέση του νέου χώρου και όσο είναι το πλάτος του, ο λίθινος τοίχος της μακριάς πλευράς, διακόπτεται και κατασκευάζεται τοίχος από τσατμά, οπότε το πλάτος του χώρου φτάνει περίπου τα 3,00 μ. (Εικ. 02).

- Στη κατασκευή των εξωτερικών τοιχοποιιών γίνεται εκτεταμένη χρήση των ξυλοδεσιών (Εικ. 03, 04 & 05), κυρίως στα παλαιότερα κτίσματα.
- Στη διαμόρφωση των ανοιγμάτων συναντάμε διάφορες τεχνικές, όπως ξύλινα πλαίσια αντί αγκωναριών με ή χωρίς ανακουφιστικό τόξο (Εικ.06 & 07), αγκωνάρια με λίθινο πρέκι και ημικυκλικό λίθινο ανακουφιστικό τόξο (Εικ.08), αγκωνάρια με ξύλινο πρέκι και ημικυκλικό λίθινο, με κεραμοπλαστικά, ανακουφιστικό τόξο (Εικ.09) ή αγκωνάρια και τοξωτό λίθινο πρέκι (Εικ. 10)
- Ο (νέος) Μυστράς, όντας πρωτεύουσα του σαντζάκ – επαρχίας - της Πελοποννήσου κατά την Οθωμανική περίοδο, αλλά και πρώτη πρωτεύουσα της Λακωνίας στο νέο Ελληνικό Κράτος, αποτελούσε και το τόπο κατοίκησης προυχόντων. Τα κτίρια των κατοικιών των προυχόντων αυτών, συνήθως τα αποκαλούμε «Αρχοντικά», τόσο λόγω του μεγέθους τους αλλά κυρίως λόγω της ιδιότητας των ενοίκων τους. Τα κτίρια αυτά δεν έχουν συγκεκριμένη τυπολογία. Συναντάμε κτίρια σε σχήμα «Π» που αποτελούνται από σύνθεση «ανωκάτωγων μακρυναριών», κτίρια με κάτοψη στο κυρίως κτίσμα τετράγωνη, δάνειο της νεοκλασικής τυπολογίας αλλά και κτίρια τυπικά ανωκάτωγα μακρυνάρια στα οποία έχουν γίνει μεταγενέστερες προσθήκες.

Περισσότερα στοιχεία για τα κτίρια αυτά θα δούμε στη συνέχεια, ενώ στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ VI – Π.83 έως Π.87 παρατίθενται αναλυτικά & συγκριτικά στοιχεία για τις «απλές κατοικίες» του (νέου) Μυστρά.

Εικ.01: Αποψη διαφόρων «ανωκάτωγων μακρυναριών»

Εικ.03: Χρήση ξυλοδεσιών

Εικ.02: Επέκταση όψης & στο χαγιάτι.

Εικ.04: Εσωτερικές ξυλοδεσιές

Εικ.06: Ξύλινο πλαίσιο

Εικ.07: Ξύλινο πλαίσιο & πανζούρι

Εικ.05: Χρήση ξυλοδεσιών

Εικ.08

Εικ.09

Εικ.10

Διάφοροι τύποι μόρφωσης ανοιγμάτων

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Οι κατοικίες & τα αρχοντικά

Αρχοντικό Σαλβαρά

Παλιό Δημοτικό Σχολείο

Πύργος Καστάνη

Πύργος του Μυστρά

Οικία Στεφάνου

Αρχοντικό Σαρσέντη

Οικία

Οικία Αγγελάκη (Λιούνη)

Οικία Χρόνη

Οικία

Οικία

Στο κέντρο του οικισμού, κοντά στην πλατεία βρίσκεται ένα από τα πιο σημαντικά κτήρια του, το αρχοντικό Σαλβαρά. Ήταν η οικία μιας πλούσιας οικογένειας εμπόρων της περιοχής με έντονη παρουσία και δράση από τον 18^ο έως τον 20^ο αιώνα.

Οικοδομήθηκε στην περίοδο 1815 – 1830, ενώ το γεγονός ότι ο θεός των ιδιοκτητών ήταν Δήμαρχος του Μυστρά συντέλεσε στη φιλοξενία πολλών Ελλήνων πολιτικών στο κτήριο αυτό. Οι ιδιοκτήτες του, Πολυτίμη Σαλβαρά – Νίκολς και Παναγιώτης Σαλβαρά, δώρισαν το εν λόγω κτήριο στο Δημόσιο, έχοντας σαν όραμα την μετατροπή του σε Μουσείο Ελληνικής Τέχνης, με σκοπό την πολιτιστική ανάπτυξη του οικισμού. Από τότε η διαχείρισή του έχει περιέλθει στο Υπουργείο Πολιτισμού και τον Δήμο Σπάρτης.

Πρόκειται για ένα μεγάλο κτήριο που αποτελείται από δύο πτέρυγες τοποθετημένες σε σχήμα " Γ " (Εικ.-Π.32-04). Το κυρίως κτίριο «Α», που έχει πρόσοψη και στον κεντρικό δρόμο του Μυστρά, έχει κάτοψη περίπου τετράγωνη, και η κατοικία, στον όροφο, έχει ένα κεντρικό χώρο γύρω από τον οποίο αναπτύσσονται τα δωμάτια. Στην βορειοανατολική γωνία υπάρχει σε επαφή ένα επίμηκες κτίσμα, το κτίριο «Β» που στον όροφο, ανατολικά, είναι ο «μουσαφίρ - οντάς» και δυτικά το μαγειρείο και ο χώρος υγιεινής.

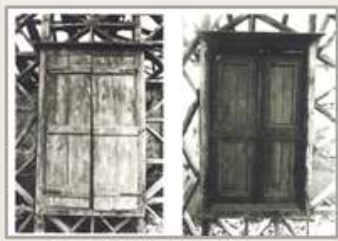
Εικ.Π.31-01: Νοτιοανατολική, εσωτερική, άποψη του κπίριου με τον τελευταίο ένοικο του, Ποτή Σαλβαρά, στη βεράντα. (Πηγή: Αρχείο τα. 5^{ης} ΕΒΑ)

Εικ.02: Οι ξυλόπηκτοι τοίχοι στη φάση των επισκευών (Πηγή: Αρχείο τα. 5^{ης} ΕΒΑ)

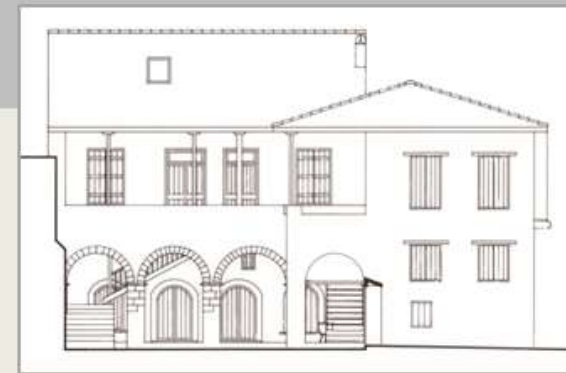
Εικ.03: Η διακοσμημένη οροφή της «κρεβατοκάμαρας» (Πηγή: Αρχείο τα. 5^{ης} ΕΒΑ)

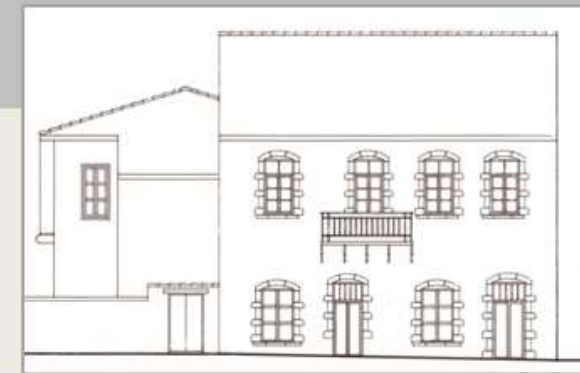
Εικ.04: Παλιά ξύλινα κουφώματα (Πηγή: Αρχείο τα. 5^{ης} ΕΒΑ)

Εικ.05: Το φουρούσι & τα κάγκελα.

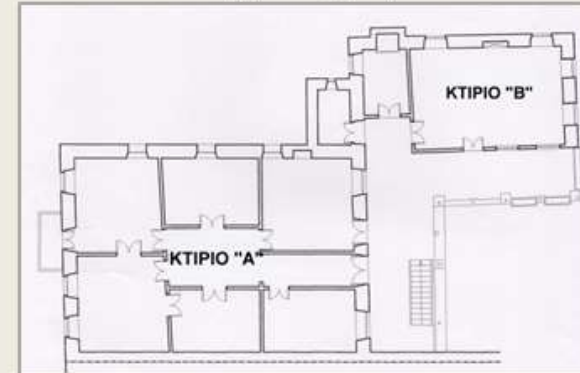
Εικ.Π.32-01: Ανατολική όψη του κπίριου . (Σχ. Γ. Γιαξόγλου)

Εικ.Π.32-02: Δυτική όψη του κπίριου. (Σχ. Γ. Γιαξόγλου)

Εικ.Π.32-03: Βορειοδυτική άποψη.

Εικ.Π.32-04: Κάτοψη ορόφου (Σχ. Γ. Γιαξόγλου)

Εικ.Π.32-05: Βορειοδυτική άποψη του κπίριου.

Εικ.Π.32-06: Η αυλόπορτα.

Τα δύο αυτά επιμέρους κτίσματα συνδέονται με ένα διώροφο σκεπαστό διάδρομο που στο ισόγειο διαμορφώνεται με τοξοσοιχία (Εικ.Π31-01). Μέσα στον διάδρομο αυτό βρίσκεται και η σκάλα ανόδου προς τον όροφο.

Το ισόγειο του όλου συγκροτήματος χρησιμοποιούταν ως αποθηκευτικοί χώροι αλλά και για διάφορες άλλες παραγωγικές δραστηριότητες.

Η όλη ιδιοκτησία περικλείεται με ψηλούς τοίχους και η κύρια είσοδος γίνεται από τον ανατολικό δρόμο μέσω μιας τυπικής, τοξωτής εξωτερικά, αυλόθυρας (Εικ.Π32-06).

Στον όροφο υπήρχαν περίτεχνα ξύλινα ταβάνια, εσωτερικοί αλλά και εξωτερικοί τοίχοι από μπαγδατί, ξύλινα κουφώματα καρφωτά ή ψευδοταμπλαδωτά, μερικά από τα οποία υπάρχουν και σήμερα (Εικ.02, 03, 04).

Τα ανοίγματα στη δυτική πρόσοψη είναι διαμορφωμένα με μαρμαρίνα πλαίσια με χαμηλού ύψους τοξωτό υπέρθυρο, ενώ στις λοιπές όψεις το υπέρθυρο είναι ξύλινο, χωρίς ανακουφιστικό τόξο.

Στη δυτική επίσης πρόσοψη κυριαρχεί ο μικρός εξώστης με τα μεταλλικά φουρούσια και κάγκελα.

Εικ.Π.32-07: Η σκάλα ανόδου στον όροφο, στην ανατολική στοιά

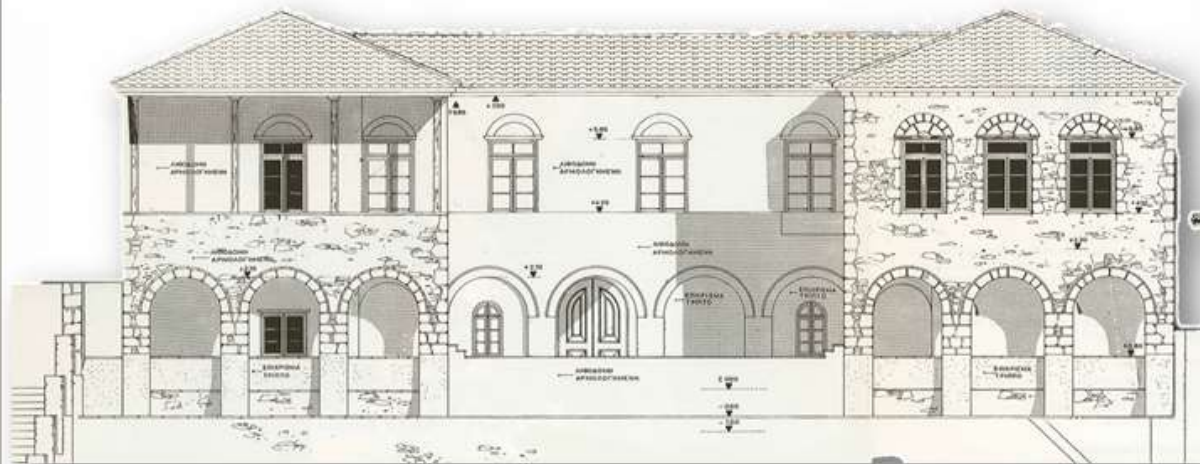
Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Το Αρχοντικό Σαρσέντη

Κοντά στην κεντρική πλατεία του οικισμού, μέσα στην κατάφυτη πλαγιά, βρίσκεται το αρχοντικό του Σαρσέντη, που αποτελούσε τη κατοικία του ομογενή Ηλία Σαρσέντη, ο οποίος επέστρεψε από την Ρωσία και εγκαταστάθηκε στον Μυστρά το 1883. Το κτίριο αυτό είχε αναγερθεί την περίοδο της Τουρκοκρατίας, πιθανόν & την περίοδο της Ενετοκρατίας (βλέπε Εικ.Π.33-03), και αρχικά ανήκε στην οικογένεια Παπάζογλη και πιο συγκεκριμένα στη αδελφή του Παπάζογλη κόμισσα Λεοντσίνι, γόνο πιθανότατα της ενετικής οικογένειας Λεοντσίνι των Κυθήρων. Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα ο Αλέξης Κούτζης έλαβε ως προίκα από την οικογένεια Παπάζογλη το αρχοντικό αυτό και στη συνέχεια απουλήθηκε από τον Γιωργάκη Κούτση στον Ηλία Σαρσέντη (1).

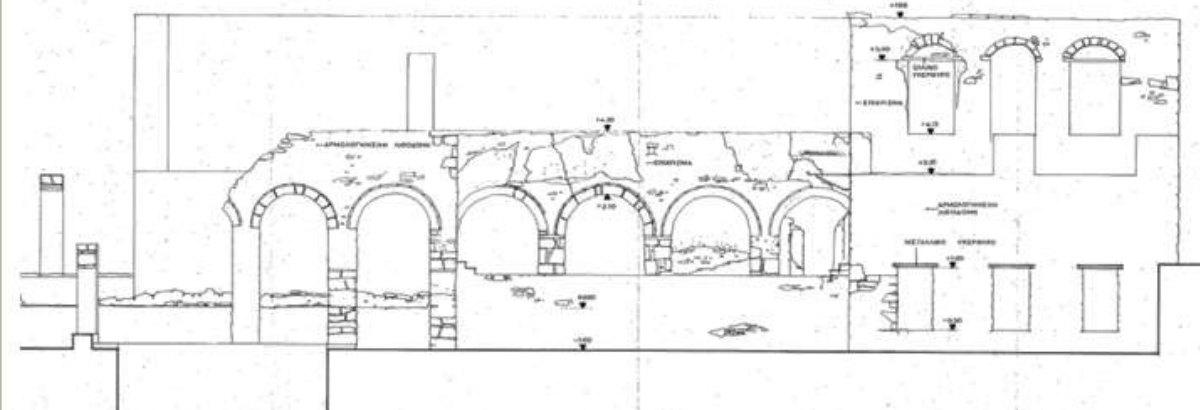
Το κτίριο σε κάτοψη είχε σχήμα «Π», αντίστοιχο του παλιού Δημοτικού Σχολείου αλλά και άλλων κτιρίων του Μυστρά. Στις δύο πτέρυγες, νότια & βορεινή υπάρχει, στο ισόγειο, σκεπαστός διάδρομος που εξωτερικά οριοθετείται με τοξοστοιχία. Τοξοστοιχία, κλεισμένη με τοίχους υπάρχει και στο στη κεντρική πτέρυγα του κτιρίου. Σε μεταγενέστερη φάση κατασκευάστηκαν και δύο ισόγεια κτίσματα, ανατολικά & νότια για να δημιουργηθούν ανοικτές βεράντες στον όροφο. Στο ισόγειο βρίσκονταν οι βοηθητικοί χώροι ενώ η κατοικία αναπτυσσόταν στον όροφο.

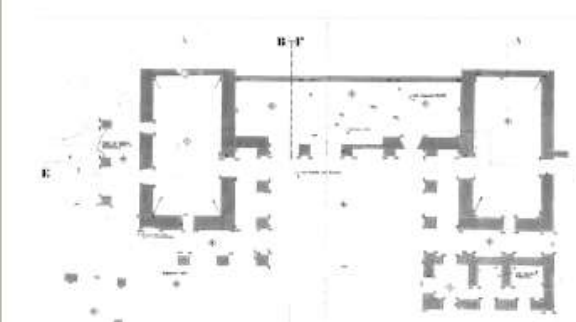
Εικ.Π.33-03: C.R. COCKERELL (1811)

Εικ.Π.33-02: Ανατολική όψη του κτιρίου μετά την αναστήλωση. (Σχέδιο Γ. Γιαζόγλου)

Εικ.Π.33-01: Ανατολική όψη του κτιρίου το 1988, πριν την αναστήλωση (Σχέδιο Γ. Γιαζόγλου)

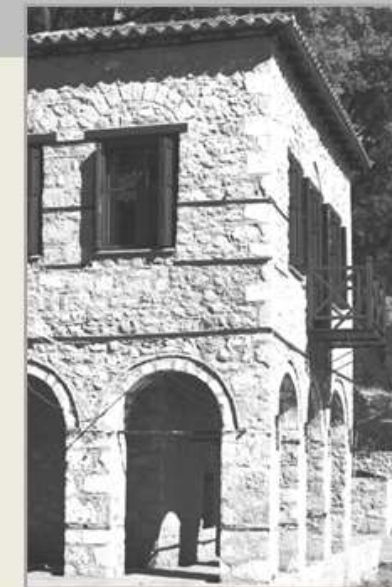
Εικ.Π.33-04: Κάτοψη ισόγειου, πριν την αναστήλωση (Σχέδιο Γ. Γιαζόγλου)

Εικ.Π.33-05: Τμήμα Β/Α όψης

Εικ.Π.34-01: Το αρχοντικό Σαρσέντη σε cart – postal του 1910 (Πηγή: ΜΥΣΤΡΑΣ-Ταξίδι στο χρόνο * ΤΑΚΗΣ ΑΪΒΑΛΗΣ)

Εικ.Π.34-02: Τμήμα Ν/Α όψης

Εικ.Π.34-03: Η νοτιοανατολική άποψη του αρχοντικού μετά την αποκατάστασή του και στο βάθος το Κάστρο του Μυστρά

Το Αρχοντικό Σαρσέντη

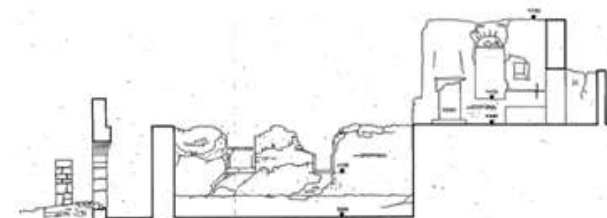
Από τα μέσα του της δεκαετίας του 1950 το κτίριο έπαψε να κατοικείται και χρόνο με τον χρόνο κατέρρευσε όπως φαίνεται και στο σχέδιο της ανατολικής όψης, όπως αυτή ήταν περί το 1988.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1980 από την τότε ιδιοκτήτρια εταιρεία «ΕΠΕΚΤΑΣΗ Α.Ε.», ξεκίνησαν και ολοκληρώθηκαν οι εργασίες αναστήλωσης του κεντρικού παραδοσιακού κτιρίου, του «Αρχοντικού Σαρσέντη. Στη συνέχεια ξεκίνησε και η κατασκευή νέων κτιρίων στο πλαίσιο της δημιουργίας μίας τουριστικής μονάδας Ξενώνα Α' τάξης, εργασίες όμως που δεν ολοκληρώθηκαν.

Ήδη το όλο ακίνητο αγοράστηκε από την Κα Μαρίνα Εφραίμογλου και με την αξιοποίηση των υπάρχοντων κτισμάτων και τη κατασκευή νέων δημιουργείται στον Μυστρά το πρώτο στην Ελλάδα «Ολιστικό «luxury wellbeing destination spa» με την επωνυμία «Euphoria Retreat».

Εικ.Π.34-04: Μακέτα του «Euphoria Retreat»

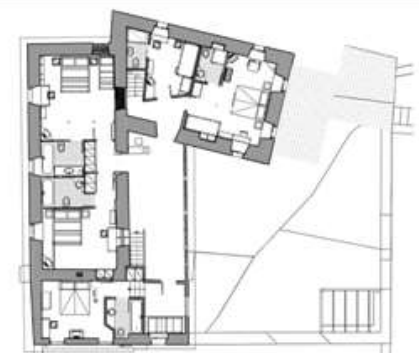
Εικ.Π.34-05: Τομή του κτιρίου «Αρχοντικό Σαρσέντη», όπως υπήρχε το 1988

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Το Αρχοντικό Μανουσάκη Ξενώνας Πύργος του Μυστρά

Το αρχοντικό Μανουσάκη είναι ένα κτιριακό συγκρότημα που η κατασκευή του ξεκίνησε στα τέλη του 18^{ου} αιώνα. Το αρχικό κτίριο ήταν ένα τυπικό ανωκάτωγο μακρυνάρι με χαγιάτι στην εσωτερική μακριά πλευρά. Στο κάτω άκρο του κτίσματος αυτού ήταν η αυλό-πορτα. Μεταγενέστερα στα μέσα 19^{ου} αιώνα στο βορειοανατολικό άκρο κατασκευάστηκε ένα τριώροφο κτίσμα και εξ αυτού του λόγου το συγκρότημα πήρε το προσωνύμιο «Πύργος». Στη φάση αυτή ή λίγο αργότερα το χαγιάτι στον όροφο κλείστηκε με «τζαμαρία» και επεκτάθηκε ο όροφος και πάνω από την είσοδο της αυλής.

Η κατοικία ήταν αναπτυγμένη στον όροφο του «μακρυναριού» και στους ορόφους του πύργου ενώ η τζαμαρία αποτελούσε τον χώρο σύνδεσης των δύο επί μέρους κτισμάτων του συγκροτήματος. Στο ισόγειο η επιμήκης καμάρα του «μακρυναριού» και οι χώροι του πύργου χρησιμοποιούταν σαν αποθήκες.

Το συγκρότημα αυτό το 2005 μετατράπηκε σε Παραδοσιακό Ξενώνα Α' τάξης με την επωνυμία «ΠΥΡΓΟΣ ΜΥΣΤΡΑ». Για την πληρέστερη λειτουργία της μονάδας κατασκευάστηκαν και νέα κτίρια, ενταγμένα όμως και αυτά στη τυπολογία του υπάρχοντος παραδοσιακού κτίσματος.

Εικ.Π.35-01: Κάτοψη ορόφου (σήμερα)

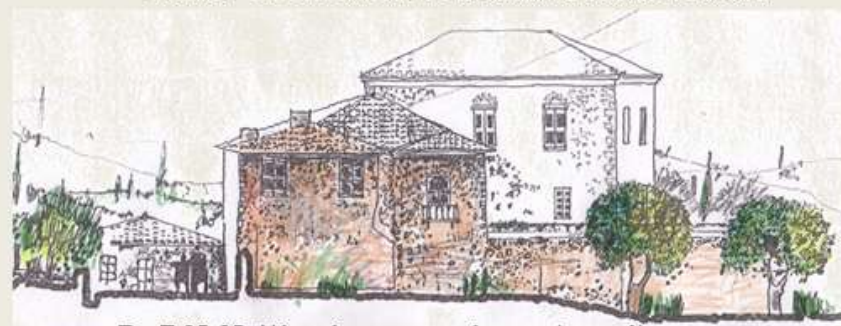
Εικ.Π.35-02: Αξονομετρικό των αρχικών κτιρίων (Σχέδιο: Γιάννη Ανυφαντή – αρχιτέκτονα)

Εικ.Π.35-03: Β/Α άποψη του πύργου (Σκίτσο: Γιάννη Ανυφαντή – αρχιτέκτονα)

Εικ.Π.35-04: Ν/Α άποψη (εσωτερική) των κτιρίων σήμερα

Εικ.Π.35-05: Νότια όψη συγκροτήματος (αρχικά) (Σκίτσο: Γιάννη Ανυφαντή – αρχιτέκτονα)

Εικ.Π.36-01: Β/Α άποψη του πύργου όπως ήταν αρχικά

Εικ.Π.36-03: Ν/Α άποψη των κτιρίων (αρχικά)

Εικ.Π.36-04: Υπνοδωμάτιο (αρχικά)

Εικ.Π.36-05: Ν/Δ άποψη (εξωτερική) των κτιρίων σήμερα

Εικ.Π.36-06: Υπνοδωμάτιο (σήμερα)

Ξενώνας «Πύργος του Μυστρά»

Εικ.Π.36-02: Το υπέρθυρο της εισόδου στο Πύργο με την ημερομηνία 1876

Εικ.Π.36-07: Η δυτική όψη του Ξενώνα με την πορτοσιά της εισόδου

Λεπτομέρεια από το υπέρθυρο της εισόδου του πύργου

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ:
Οικία Αγγελάκη (πρώην οικία Λιούνη)

Η οικία Αγγελάκη αποτελεί μέρος ενός εκτεταμένου κτιριακού συγκροτήματος που βρίσκεται στη νότια πλευρά της πλατείας του Αγίου Γεωργίου. Η οικία αυτή ανήκε αρχικά στην οικογένεια Λιούνη,

στη δυτική πλευρά του συγκροτήματος αυτού εντοπίστηκαν τα ερείπια, με εμφανή τα ίχνη καταστροφής από φωτιά (περί το 1945), ενός διώροφου μεγάλου κτίσματος που έχει τα χαρακτηριστικά αρχοντικού. Σε κάτοψη έχει σχήμα «Π», παρόμοια με αυτό του παλιού Δημοτικού σχολείου και του αρχοντικού Σαρσέντη και εκτιμάται ότι αποτελούσε την κατοικία προύχοντα του Μυστρά, Έλληνα μπορεί και Τούρκου.

στη δυτική πλευρά υπήρχαν τα κατάλοιπα του διώροφου εξωτερικού τοίχου με τα ανοίγματα και τις λοιπές εσοχές, βόρεια υπήρχε ισόγειος καμαροσκεπής χώρος και πάνω από αυτόν, στον όροφο, υπήρχαν τμήματα τοίχων με ίχνη ανοιγμάτων. Μετά την απόμάρκυνση των υλικών των κατεστραμμένων κτισμάτων, και τον επιμελή καθαρισμό εντοπίστηκαν λίθινη σκάλα προς τον όροφο, πεσσοί που αποτελούσαν μέρος τοξοστοιχίας, δάπεδα με καλντερίμι και με κερα-

Εικ.Π.37-01: Η Β/Α όψη της οικίας μετά την επισκευή

Εικ.Π.37-02: Η Ν/Δ όψη της οικίας μετά την επισκευή

Εικ.Π.37-03: Κάτοψη του όλου συγκροτήματος

Εικ.Π.37-04: Η ανατολική όψη του όλου συγκροτήματος (Σχέδιο: Γιώργου Γιαζόγλου)

Μικρά πλακίδια & λοιπά στοιχεία που στερεώθηκαν & αναδείχθηκαν.

Το πόμολο της αυλόπορτας

Το μικρό κτίσμα της Β/Α γωνίας που λειτουργούσε σαν κατοικία μετά την καταστροφή του αρχοντικού, επισκευάστηκε και αποτελεί μία σύγχρονη κατοικία. Στη φάση των εργασιών δυτικά του κτιρίου αυτού εντοπίστηκε ανοικτή δεξαμενή που ήταν καλυμμένη με μονόριχτη στέγη και που αποτελούσε πατητήρι σταφυλιών. Η δεξαμενή αυτή διατηρήθηκε σε επίχωση.

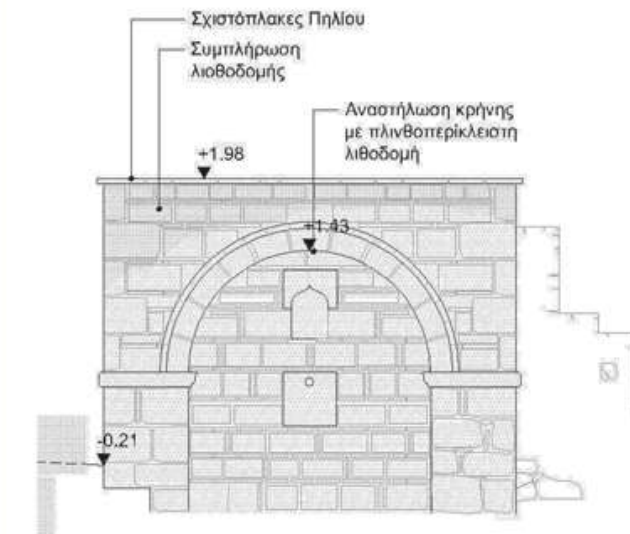
Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ:
Οικία Αγγελάκη (πρώην οικία Λιούνη)

Εικ.Π.38-01: Η ανατολική όψη των στοιχείων του παλιού αρχοντικού

Εικ.Π.38-02: Η νοτιοανατολική όψη του παλιού αρχοντικού, με τη σκάλα και τη καμάρα στο βάθος

Εικ.Π.38-03: Το σχέδιο για την αναστήλωση της κρήνης (Σχέδιο: Γιώργου Γιαζόγλου)

Εικ.Π.38-04: Η σκάλα με τους πεσσοί της τοξοστοιχίας

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Η οικία Στεφάνου

Πρόκειται για διώροφο κτίριο απλοποιημένης νεοκλασικής τυπολογίας, που βρίσκεται βόρεια από τον χώρο της προτομής του Κων. Παλαιολόγου, ο όροφος του οποίου εκτιμάται ότι είχε κατασκευαστεί με την αξιοποίηση και μετασκευή προϋπάρχοντος παλαιότερου κτίσματος. Αξίζει να σημειωθεί ότι τμήμα του χώρου για τη διαμόρφωση του χώρου τοποθέτησης της προτομής δωρίθηκε στη Κοινότητα Μυστρά από την οικογένεια του γιατρού Στεφάνου.

Η κατοικία βρίσκεται στον όροφο και εκατέρωθεν του κεντρικού διαδρόμου υπάρχουν τα τέσσερα κύρια δωμάτια της. Μεταγενέστερα, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα επεκτάθηκε ο χώρος του πλατύσκαλου της σκάλας ανόδου και στο βορεινό τμήμα κατασκευάστηκε μικρό πλακοσκεπές κτίριο για την στέγαση σε αυτό μαγειρείου & χώρου υγιεινής.

Η προσπέλαση στον όροφο γίνεται μέσω μαρμάρινης συμπαγούς κλίμακας που εδράζεται σε υποκείμενες καμάρες.

Στο ισόγειο εκτός από τους αποθηκευτικούς χώρους υπάρχει καλυμμένη δεξαμενή νερού που νότια της, εξωτερικά, υπάρχει ενδιαφέρουσα μαρμάρινη κρήνη.

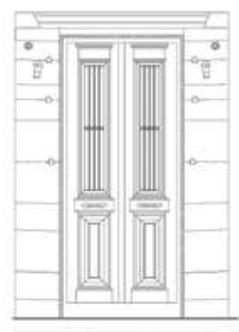
Εικ.Π.39-01: Η αυλόπορτα

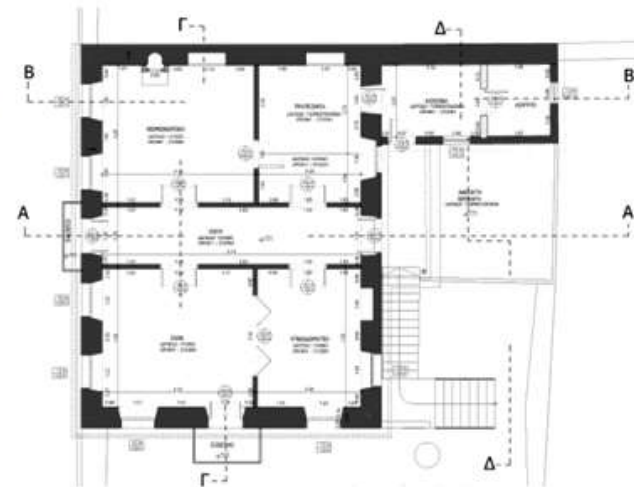
Εικ.Π.39-02: Η Ν/Δ όψη του κτιρίου με την αυλόπορτα

Εικ.Π.39-03: Η μαρμαρίνη κρήνη, στο ισόγειο.

Εικ.Π.39-04: Η είσοδος του ορόφου

Εικ.Π.39-05: Η κάτοψη του ορόφου (Σχ. Γ. Γιαζόγλου)

Εικ.Π.39-06: Η νότια όψη με την κρήνη στο βάθος (Σχ. Γ. Γιαζόγλου)

Εικ.Π.39-07: Η ανατολική όψη με την κλίμακα. (Σχ. Γ. Γιαζόγλου)

Εικ.Π.40-01: Η Ν/Α όψη του κτιρίου σήμερα μετά τις επισκευές για τη στέγαση του ΙΝ.Ε.ΒΥΠ.

Εικ.Π.40-02: Σκίτσο του κτιρίου όπως ήταν το 1829 (Πηγή: ΜΥΣΤΡΑΣ-Ταξίδι στο χρόνο * ΤΑΚΗΣ ΑΪΒΑΛΛΗΣ)

Εικ.Π.40-03: Το κεντρικό τμήμα της ανατολικής όψης (σήμερα)

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Το (παλιό) Δημοτικό Σχολείο «Ινστιτούτο Έρευνας Βυζαντινού Πολιτισμού»

Το κτίριο αυτό βρίσκεται στη γειτονιά «Χελιδόνι», είναι διώροφο, με επάλληλους καμαροσκέπαστους χώρους στο ισόγειο και ξυλόστεγους χώρους στο ισόγειο, χώροι που είναι διατεταγμένοι σε σχήμα «Π». Αντίστοιχης δομής κτίρια είναι του Σαρσέντη (Π.33) & της Αγγελάκη (Π.37). Η προσπέλαση στον όροφο γίνεται σήμερα με δύο λίθινες εξωτερικές κλίμακες, ενώ αρχικά υπήρχα μόνο μία, όπως φαίνεται στο σκίτσο της Εικ.Π.40-02 (αντίστοιχη κλίμακα έχει εντοπιστεί και συγκρότημα Αγγελάκη (Π.37)).

Σε έγγραφο του έκτακτου Επιτρόπου Λακωνίας Ι. Γενοβέλη, που είχε επισκεφθεί το 1829 τον Μυστρά για την εξεύρεση κτιρίων για τη στέγαση των Δημοσίων Υπηρεσιών του νεοπαγούς Ελληνικού Κράτους αναφέρεται σχετικά με το εν θέματι κτίριο, «...Σώζεται εν οίκημα μεγάλο το οποίο ήτο του βοεβόδα επιδεκτικό επισκευής, το κατάστρωμά του θολοχώριστον και οι τοίχοι του σώζονται πλην βλαμμένοι οπόσούν.....».

Το κτίριο αυτό τελικά επισκευάστηκε και από το 1830 στέγαζε το το Ελληνικό Σχολείο του Μυστρά, αρχικά και το Δημοτικό του Σχολείο μετέπειτα μέχρι και του έτους 2000, οπότε σε αυτό στεγάζεται το «ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ» του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.

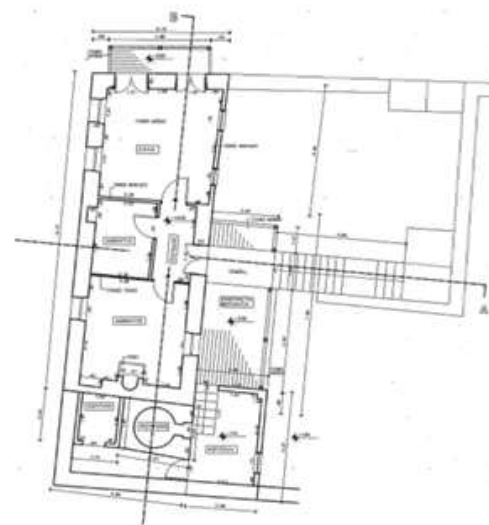
**Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ:
Οικία Νικολακόπουλου**

Η οικία Νικολακόπουλου βρίσκεται κοντά στη πλατεία του Αγίου Γεωργίου, πάνω στο δρόμο που ξεκινά από τη πλατεία του.

Πρόκειται για ένα διώροφο κτίριο λαϊκής οικίας, τυπικό ανωκάτωγο μακρυνάρι, με την τρίχωρη κατοικία στον όροφο, τους βοηθητικούς χώρους στο ισόγειο, στον όροφο βεράντα στη μακριά πλευρά και εξώστη στη στενή πλευρά και τα δύο αυτά στοιχεία κεραμοσκέπαστα. Το ισόγειο της σκεπαστής βεράντας είναι κλειστός χώρος με τοξωτό άνοιγμα στη όψη του προς την εσωτερική αυλή. Η προσπέλαση στον όροφο γίνεται με λίθινη κλίμακα, κάθετα προς την βεράντα.

Η ιδιαιτερότητα του κτίσματος αυτού βρίσκεται:

- στο ότι ο τοίχος της λιθοδομής της νότιας πλευράς διακόπτεται και στη θέση του υπάρχει, στον όροφο τοίχος από μπαγδατί και κάτω από αυτόν, στο ισόγειο, τοξωτό άνοιγμα.
- Και στο ότι ο ξυλόφουρνος είναι στεγασμένος με κεραμοσκεπή στέγη και είναι διαμορφωμένος και ένας χώρος στοιχειώδους μαγειρείου.

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Η οικία Χρόνη

Το διώροφο κτίριο της οικίας Χρόνη βρίσκεται βόρεια από το «Αρχοντικό Σαρσέντη». Το σημερινό κτίριο είναι ένα τυπικό ξυλόστεγο ανωκάτωγο μακρυνάρι με την τρίχωρη κατοικία στον όροφο. Στη στενή, προς τον δρόμο, πλευρά δεν έχει εξώστη αλλά δύο παράθυρα.

Τα δομικά στοιχεία που υπάρχουν, τοξωτές κατασκευές, λίθινη εξωτερική σκάλα, ξυλοδεσιές σε όλους τους εξωτερικούς τοίχους, συστοιχία πεσσών στον όροφο σε συνδυασμό με τη θέση της οικοδομής στην πυκνοκατοικημένη περιοχή της Οθωμανικής περιόδου μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για κτίσμα της περιόδου εκείνης

Δυστυχώς ατυχείς σχετικά πρόσφατες παρεμβάσεις (διάνοιξη πλευρικής αυλόπορτας, κλπ) έχουν αλλοιώσει και ίσως εξαφανίσει ενδιαφέροντα μορφολογικά & τυπολογικά στοιχεία του αρχικού κτίριου.

Εικ.Π.42-03: Πεσσοί & ξυλοδεσιές στη νότια εξωτερική όψη

Εικ.Π.42-04, 05, 06: Διάφορες λεπτομέρειες

Εικ.Π.42-01: Η βορειοανατολική όψη

Εικ.Π.42-02: Η νοτιοανατολική όψη

Εικ.Π.42-07: Η εσωτερική αυλή με τα τόξα & τη σκάλα

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Οικία Μαυράκη

Πρόκειται για διώροφο κτίριο κατοικίας που βρίσκεται στο κέντρο περίπου της γειτονιάς της Τριτσέλας, γειτονιάς όπου εκτός από τους Έλληνες προύχοντες κατοικούσαν και οι περισσότεροι Τούρκοι.

Το κτίριο αυτό που σε κάτοψη έχει σχήμα «Γ» κτίστηκε στις αρχές του 19^{ου} αιώνα και πιθανότερα στα τέλη του 18^{ου}.

Τα ενδιαφέροντα στοιχεία του είναι:

- η μόρφωση των ανοιγμάτων με ξυλοδεσιές, το ημικυκλικό ανακουφιστικό τόξο, στοιχεία που το συναντάμε και σε άλλα κτίρια του (νέου) Μυστρά, της Οθωμανικής περιόδου.
- το ξύλινο κιγκλίδωμα στα παράθυρα του μπροστινού χώρου.
- και τέλος το γεγονός ότι η κάλυψη των χαγιατιών γίνεται με στέγη που βρίσκεται σε προέκταση με αυτή του κυρίως κτιρίου, όπως ακριβώς είναι και η στέγη της νότιας πτέρυγας στο πλησιόχωρο «Αρχοντικό Σαρσέντη».

Εικ.Π.43-03: Ο νότιος τοίχος της αυλής με την είσοδο

Εικ.Π.43-01: Παράθυρο

Εικ.Π.43-02: Η Ν/Α όψη όπως ήταν αρχικά

Εικ.Π.43-04: Η Ν/Α όψη όπως είναι σήμερα

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Ο Πύργος Καστάνη

Πρόκειται για ένα τριώροφο κτίριο κατοικίας που βρίσκεται βόρεια της πλατείας, όπου το άγαλμα του Κων. Παλαιολόγου και πάνω στον κεντρικό δρόμο προς την Καστροπολιτεία του Μυστρά.

Το κτίριο αυτό αρχικά ήταν διώροφο και είχε όλα τα χαρακτηριστικά - διαστάσεις, χώροι, μόρφωση ανοιγμάτων και λοιπά στοιχεία - των ανωκάτωγων «λαγκαδιανών» κτισμάτων. Ο όροφος κτίστηκε μεταγενέστερα όπως προκύπτει και από τη διαφορετική μόρφωσή του, που φαίνεται στα σχέδια της αποτύπωσης (χρήση ξυλοδεσιών αντί αγκωναριών στη κατασκευή των ανοιγμάτων). Η προσπέλαση στο δίχωρο ισόγειο γινόταν απ' ευθείας από την αυλή και αυτή προς τον 1^ο όροφο με ξύλινη εξωτερική κλίμακα που κατέληγε σε μικρό ξύλινο εξώστη ενώ εσωτερική κλίμακα οδηγούσε προς το 2^ο όροφο.

Στο οικόπεδο εκτός από το κτίριο της οικίας υπήρχε και ένα χαμηλό ισόγειο κτίριο στη δυτική πλευρά που είχε χρήση αποθήκης. Η αυλή ανάμεσα στα δύο αυτά κτίρια με ένα χαμηλό τοίχο λιθοδομής ξεχώριζε από τον προς νότο, μπαζέ. Η είσοδος στην αυλή αυτή γινόταν από τοξωτή εξωτερικά αυλόπορτα.

Ο «Πύργος Καστάνη», που είχε αναερθεί από τον Σπανόπουλο, ανακαινίστηκε και αναστηλώθηκε πρόσφατα με χρήση και πάλι κατοικίας.

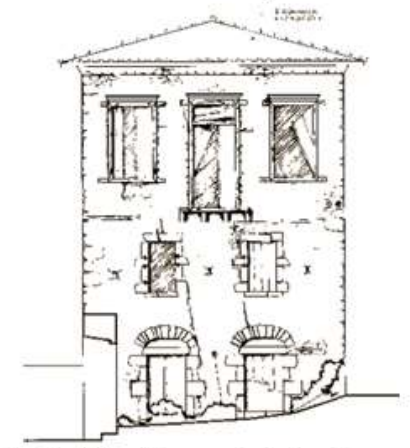
Εικ.Π.44-01: Η βορειοανατολική όψη, μετά τις εργασίες ανακαίνισης & αναστήλωσης

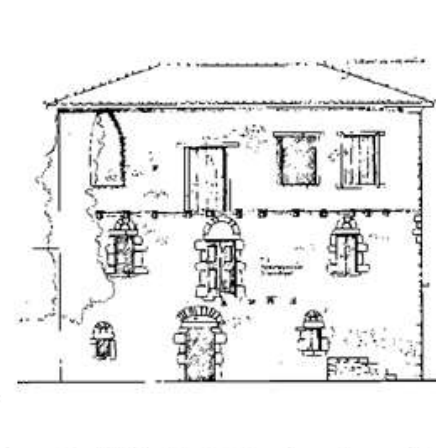
Εικ.Π.44-02: Η σκάλα για 1^ο όροφο

Εικ.Π.44-03,04: Παράθυρα με χαρακτηριστικά λίθινα τρέκια

Εικ.Π.44-05: Η ανατολική όψη (αρχική)

Εικ.Π.44-06: Η νότια όψη (αρχική)

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Νεοκλασικά κτίρια

Στη Σπάρτη στα τέλη του 19^{ου} αιώνα είχε εγκαθιστάσει ο νεοκλασικός ναός της Ευαγγελίστριας, το Δημαρχείο τελειώνει (εγκαινιάστηκε το 1909) και είχαν αρχίσει να κατασκευάζονται τα πιο ενδιαφέροντα νεοκλασικά κτίρια της Σπάρτης (Πνακοθήκη, Ταχυδρομικό Ταμειυτήριο, Τράπεζα Πειραιώς κλπ).

Ακολουθώντας λοιπόν το συρμό της εποχής εύποροι ιδιοκτήτες, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, άρχισαν να κατασκευάζουν και στο (νέο) Μυστρά κτίρια & επεμβάσεις νεοκλασικής τυπολογίας:

- Η οικία Δημητρακάκη που είχε ανεγερθεί το 1900 από τον Θεόδωρο Δημητρακάκη,
- Η οικία Μανουσάκη, σήμερα ιδιοκτησίας Βαχαβιώλου.
- Η οικία Στεφάνου (βλέπε Π.39) κλπ.

Παράλληλα γίνονται επεμβάσεις και σε υφιστάμενα κτίρια που τα εμπλουτίζουν με στοιχεία νεοκλασικής τυπολογίας με χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτό του ναού του Αγίου Γεωργίου

Εικ.Π.45-01: Η Ν/Α όψη, της οικίας Δημητρακάκη

Εικ.Π.45-02, 03: Όψεις της οικίας Μανουσάκη (νυν Βαχαβιώλου)

Εικ.Π.45-04: Ζωγραφική, νεοκλασική, διακόσμηση σε εσωτερικό οικίας

Εικ.Π.45-05: Η νότια όψη, της οικίας Δημητρακάκη (Σχέδιο: Δημ. Χλωράκου Π.Μ.)

Εικ.Π.45-05: Εσωτερικό του ναού του Αγίου Γεωργίου

Εικ.Π.45-06: Κιονόκρανο από το ναό του Αγίου Γεωργίου

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Μουσείο Φωτογραφικών Μηχανών «ΤΑΚΗΣ ΑΪΒΑΛΗΣ»

Εικ.Π.46-01: Η νοτιανατολική όψη, με τη νεώτερη προσθήκη

Εικ.Π.46-02: Η βορειανατολική όψη από τον κεντρικό δρόμο

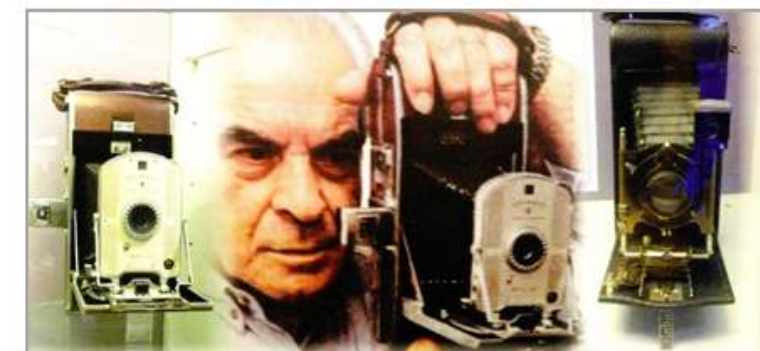

Εικ.Π.46-03, 04: Εσωτερικά του Μουσείου

Το Μουσείο στεγάζεται σε ένα τυπικό **ανωκάτωγο μακρυνάρι** και προκειμένου να καλύφθούν οι ανάγκες της νέας χρήσης επισκευάστηκε, αναμορφώθηκε και επεκτάθηκε με τη κατάσχευη ισόγειας προσθήκης στη νότια πλευρά. Λειτουργεί από το 2013, αποτελεί ιδιοκτησία του Δήμου Σπάρτης και τη λειτουργία του έχει αναλάβει το Νομικό Πρόσωπο Πολιτισμού & Περιβάλλοντος του Δήμου.

Αποτελούσε το όνειρο μιας ζωής και ήταν το επιστέγασμα των προσπαθειών του Τάκη και της Αναστασίας Αϊβαλή, που είχαν στη διάθεση τους μία μεγάλη συλλογή φωτογραφικών μηχανών.

Συλλογή που περιλαμβάνει κυρίως την εξέλιξη των φωτογραφικών μηχανών του εικοστού αιώνα που απευθυνόταν κυρίως στον ερασιτέχνη χρήστη. Μια από τις παλαιότερες είναι μια Kodak N2 Plico του 1885 και ακολουθεί μια ολόκληρη γκάμα χαρακτηριστικές των εκάστοτε χρονολογιών, της μάρκας αλλά και των τύπων των φωτογραφικών μηχανών, όπως εξελίχθηκαν μέσα στον 20ο αιώνα. Περιλαμβάνει επίσης αεροφωτογραφικές μηχανές – κομμάτια βαριά και ογκώδη - που χρησιμοποιήθηκαν στο παρελθόν από τον αμερικάνικο στρατό για τη δημιουργία χαρτών ή τη φωτογράφιση ολόκληρων περιοχών. Η συλλογή ολοκληρώνεται με ξύλινες φωτογραφικές μηχανές, φακούς, αρνητικά, μηχανές φωτοπολυβόλων πολεμικών αεροσκαφών, εξαρτήματα και βιβλία σχετικά με τη φωτογραφία.

Εικ.Π.46-05: Ο Τάκης Αϊβαλής & οι μηχανές του.

Κτίριο που βρίσκεται κοντά στην «Αγορά» και αναγέρθηκε από τον Στ. Φωτόπουλο το 1883, όπως αναφέρεται και στη παρακάτω κτητορική επιγραφή.

Η πρόσοψη του ισογείου είναι κατασκευασμένη με μαρμάρινους δόμους με ψευδοϊσόδομο σύστημα, με τρία ανοίγματα με ημικυκλικά μαρμαρίνα υπέρθυρα. Στον όροφο η πρόσοψη ήταν επιχρισμένη με νεοκλασικίζοντα στοιχεία (ψευδοπεσσό κλπ) όπως φαίνεται στην Εικ.Π.49-07, που όμως καταστράφηκαν.

Στη λιθοδομή έχουν εντοιχιστεί αξιόλογα γλυπτά από την παρακείμενη Αρχαία Σπάρτη (βλέπε Π.89-Π.90).

Εικ.Π.47-01: Η πρόσοψη του ισογείου

Εικ.Π.47-02: Η κτητορική επιγραφή

Εικ.Π.47-03: Το υπέρθυρο των ανοιγμάτων

Εικ.Π.47-04: Β/Α όψη

Εικ.Π.47-05: Αγαλματίδιο

Εικ.Π.47-06: Ανάγλυφο με «Διόσκουρους»

Εικ.Π.47-07: Πεσσός στον όροφο

Στο άγαλμα του Κων. Παλαιολόγου

Τα κτίρια αυτά βρίσκονται γύρω από την πλατεία όπου το άγαλμα του Κων. Παλαιολόγου. (Εικ. 06).

Πρόκειται για τα τυπικά ανωκάτωγα μακρυ-νάρια με εξώση (Εικ.04) ή χωρίς εξώση (Εικ.01) στις προσόψεις, με χαγιάτια στη μακριά πλευρά στεγασμένα με ξυλόστεγες λοντζοτές (Εικ.01) ή αυτόνομες τετράρι-χτες. (Εικ.05).

Στα περισσότερα από αυτά μιάς και βρίσκονταν πάνω στο κεντρικό δρόμο και κοντά στην «Αγορά» τα χρησιμοποιούσαν για τη στέγαση καταστημάτων.

Εικ.Π.48-01: Διώροφο μακρυνάρι με χαγιάπι, μόνο.

Εικ.Π.48-03: Διώροφο πλατυμέτωπο μακρυνάρι

Εικ.Π.48-04: Διώροφο μακρυνάρι, επισκευασμένο

Εικ.Π.48-02: Το κτίριο της Εικ.01 περί το 1955, από την ταινία «Νεκρή Πολιτεία» (Πηγή: You tube)

Εικ.Π.48-05: Χαρακτηριστικά διώροφα μακρυνάρια

Εικ.Π.48-06: Η πλατεία «Κων. Παλαιολόγου», με το Κάστρο στο βάθος.

Εικ.Π.48-07: Αποψη από το άγαλμα του Κων. Παλαιολόγου προς την πλατεία

Στην Αγορά

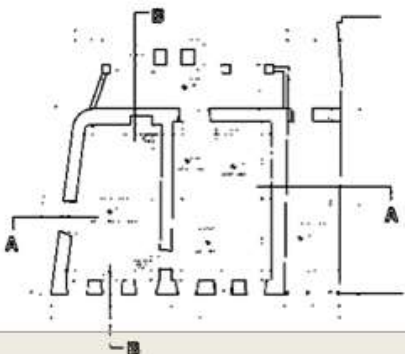
Στο κέντρο του (νέου) Μυστρά στην «Αγορά» όπου κυριαρχεί ο μεγάλος πλάτανος, έχουν παραμείνει αρκετά κτίρια χαρακτηριστικά της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής.

Χαρακτηριστικό δείγμα αποτελούν τα τρία κτίσματα (Εικ.Π.49-01), ιδιοκτησίας σήμερα Μπουρλόκα, τα οποία έχουν επισκευαστεί και αναδειχθεί και αποτελούν μία πρώτη ενδιαφέρουσα εικόνα που ανικρίζουν οι επισκέπτες του Μυστρά.

Πέρα από αυτά υπάρχουν νεοκλασικίζοντα κτίρια (Εικ.05 & 06), τυπικά ανωκάτωγα μακρυνάρια (Εικ.07) αλλά και νεώτερα όπως αυτό της Εικ.04 που έχει κτιστεί από το πετρομάστορα Λαμπρινό Μιχάλη, που καταγόταν από το Βλαχοχώρι.

Εικ.Π.49-08, 09: Όψη & κάτοψη κτιρίου Μπουρλόκα (Σχέδιο: Γ. Γιαζόγλου)

Εικ.Π.49-01: Το μέτωπο της «Αγοράς» με τα επισκευασμένα παραδοσιακά κτίρια

Εικ.Π.49-02: Η «Αγορά» με το πλάτανο

Εικ.Π.49-03: Τα κτίρια της Εικ.01 όπως ήταν στις αρχές της 10τίας του '50

Εικ.Π.49-04: Διώροφο κτίριο

Εικ.Π.49-05, 06: Νεοκλασικίζοντα κτίρια

Εικ.Π.49-07: Διώροφα μακρυνάρια

Ανωκάτωγα μακρυνάρια

Διάσπαρτα μέσα στον οικισμό συναντάς αρκετά παραδοσιακά κτίρια κατοικιών του τύπου του ανωκάτωγου μακρυναριού. Τα κτίρια του τύπου αυτού, είναι διώροφα ή τριώροφα με διαστάσεις 6,00X12,00 μ. περίπου, με την τρίχωρη κατοικία (με τη σάλα, τη καμαρούλα & το χειμωνιάτικο) στον όροφο, το σκεπαστό χαγιατί στον νότο και μικρό (σκεπαστό) εξώστη στην ανατολή ή μόνο δύο παράθυρα. Σε ορισμένα από αυτά το ένα άκρο του χαγιατιού έχει κλειστεί με ελαφρά τοιχοπετάσματα και έχει μετατραπεί σε μαγειρείο. Το ισόγειο δεν έχει χωρίσματα και χρησιμοποιείται για αποθήκη. Η καμάρα που συνήθως υπάρχει κάτω από το χειμωνιάτικο συντηρεί τα ευαίσθητα τρόφιμα.

Μερικά έχουν επισκευαστεί τα περισσότερα όμως φέρουν τα σημάδια της εγκατάλειψης.

Εικ.Π.50-01: Μέρος του νότιου χαγιατιού έχει κλείσει με τσαπμά για να δημιουργηθεί το μαγειρείο στον όροφο, δίπλα στο χειμωνιάτικο.

Εικ.Π.50-02: Στο κτίριο αυτό στη πρόσοψη υπάρχουν μόνο δύο παράθυρα. Η χρήση ξυλοδεσιών, στα ανοίγματα και στους τοίχους ανάγουν τη κατασκευή του στο 19^ο αιώνα

Εικ.Π.50-03: Το νότιο ξύλινο χαγιατί

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Ανωκάτωγα μακρυνάρια

Εικ.Π.51-01: όλα τα γαιώδη χρώματα είναι εδώ!

Εικ.Π.51-02: Οι μουριές μας θυμίζουν την εκτροφή μεταξοσκωλήκων

Εικ.Π.03: Τη κουζίνα την έφτιαξαν στην άλλη μεριά. Για να βλέπουν άραγε το Κάστρο;

Εικ.Π.51-04: Και εδώ το ξύλινο χαγιάτι με τη κουζίνα αριστερά.

Εικ.Π.51-05: Το μαγειρείο είναι στο χειμωνιάτικο, όπου και το τζάκι

Εικ.Π.51-06: Μικρό, ημιανώγειο, λαϊκό σπίτι.

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Οικία Μακάρωφ (το Πυργάκι)

Εικ.Π.52-01: Η δυτική πλευρά του όλου κτίσματος

Εικ.Π.52-03: Τα ερείπια του υπόκαυστου του χαμάμ

Εικ.Π.52-04: Τα ερείπια του υπόκαυστου του χαμάμ

Εικ.Π.52-02: Η δυτική πλευρά του αρχικού κτίριου

Εικ.Π.52-05: Αποψη του (νέου) Μυστρά & του Κάστρου, από το «Πυργάκι».

Αφήνοντας το (νέο) Μυστρά και ανηφορίζοντας το στενό δρόμο προς τη Ταυγέτη, λίγο πιο έξω από τα τελευταία σπίτια του, συναντάς στο αριστερό σου χέρι ένα διώροφο κτίριο που φαντάζει παλιό. Είναι πράγματι παλιό, ειδικά το νότιο τμήμα του, όπου διακρίνει κανείς και αρκετές πολεμίστρες.

Το κτίριο αυτό, κτισμένο τον 18^ο αιώνα, είναι γνωστό σαν «Πυργάκι» και από την θέση όπου βρίσκεται έχεις τον έλεγχο τόσο του νέου & του παλιού Μυστρά όσο και της πεδιάδας της Σπάρτης, ανατολικά.

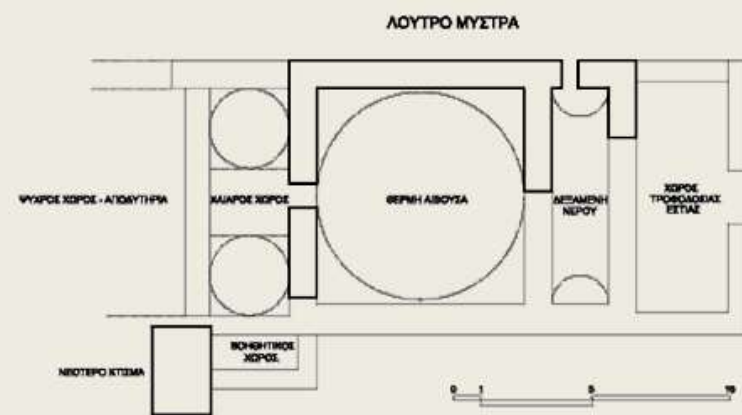
Στη βορεινή πλευρά σε επαφή με τη μεταγενέστερη προσθήκη βρίσκονται τα ερείπια ενός χαμάμ, από το οποίο σώζονται μόνο τα κατώτερα στοιχεία των τοίχων από το υπόκαυστο.

Εικ.Π.53-01: Τμήμα των τοίχων του χλιαρού χώρου του χαμάμ.

Εικ.Π.53-02: Γωνιακή αψίδα

Εικ.Π.53-04: Κάτοψη του Χαμάμ (Σχέδιο: Ευγενία Μαραβέλια – Αρχιτέκτων).

Από την εργασία της **Ευγενίας Μαραβέλια** με θέμα «Λουτρό στην Κάτω Πόλη Μονεμβασίας», ανηγράφουμε, με την άδειά της, ένα τμήμα που αναφέρεται στο Οθωμανικό Χαμάμ του Μυστρά:

«...Βρίσκεται σε πολύ μικρή απόσταση από το κέντρο του οικισμού, ωστόσο δεν φαίνεται να αποσπά το ενδιαφέρον των ντόπιων και είναι σε ερειπιώδη κατάσταση.

Η διάταξη των χώρων του γίνεται αξονικά, αφού πρέπει να διαχωρίζονταν σε ψυχρό χώρο - αποδυτήριο, χλιαρό χώρο σε επαφή με βοηθητικούς χώρους, θερμή αίθουσα, δεξαμενή νερού - πιθανώς διαχωρισμένη σε δύο τμήματα και χώρο τροφοδοσίας. Εδώ το αποδυτήριο φαίνεται επίσης να έχει καταρρεύσει, ενώ διακρίνονται ελάχιστα ίχνη των λίθων των περιμετρικών τοίχων του κάτω από χώμα και φύλλα. Το χλιαρό τμήμα έχει διαστάσεις 8.60μ x 3.08μ. και διαμορφώνεται σε δύο θολοσκέπαστα τμήματα –αντί τριών στη Μονεμβασία- με ενδιάμεση στήριξη σε παχύ τόξο. Ο βοηθητικός χώρος (αποχωρητήριο ή χώρος αποτρίχωσης) βρίσκεται σε επαφή με το χώρο, αλλά εκτός του περιγράμματος του κτηρίου. Η θερμή αίθουσα είναι πολύ ευρύχωρη (εσωτερικές διαστάσεις 8.10μ. x 7.83μ.) και θα πρέπει να ήταν εντυπωσιακή όσο λειτουργούσε το λουτρό. Η κάλυψή της γινόταν με ημισφαιρικό θόλο, στηριζόμενο σε τέσσερα εντοιχισμένα τόξα και σε τέσσερις τεταρτοσφαιρικές γωνιακές αψίδες, που συνέβαλλαν στο πέρασμα από τον – σχεδόν- τετράγωνο σε κάτοψη χώρο, στο οκτάγωνο σχήμα στη βάση του θόλου και στη συνέχεια στην κυκλική διαμόρφωση της βάσης του θόλου.

Η θολοδομία έχει καταρρεύσει στο μεγαλύτερο μέρος της, ενώ σώζονται μονάχα ορισμένοι από τους τοίχους των χώρων. Η στάθμη του δαπέδου βρίσκεται αρκετά ψηλά, λόγω επίχωσης από χώμα. Στις γωνίες, καθώς και σε άλλες θέσεις, διακρίνονται κατακόρυφοι καπνοδόχοι, που έχουν οδηγήσει τις γωνιακές αψίδες που ακόμα σώζονται στην απόκτηση ενός μαύρου χρώματος.

Επίσης, έχουν σωθεί πήλινοι σωλήνες, οι οποίοι φέρνουν νερό από την παρακείμενη δεξαμενή. Αξίζει να αναφερθεί ότι στα σφαιρικά τρίγωνα μεταξύ τόξων και γωνιακών αψίδων υπάρχουν έξοδοι πήλινων αγωγών, οι οποίοι βρίσκονται σε ιδιαίτερα με-γάλο ύψος για να υποθεθεί ότι αποτελούσαν παροχές νερού. Πιθανότερο είναι να έφερναν ατμό στο χώρο.

Τέλος, σημαντικό στοιχείο που κρίνεται αναγκαίο να καταγραφεί είναι η κατασκευή του κτηρίου από ιδιαίτερα παχείς τοίχους (0.90μ.- 1.14μ.) στο εσωτερικό των οποίων εντοπίστηκαν ξυλοδεσιές. Στην τοιχοποιία του κεντρικού χώρου – του θερμού – διακρίνονται τέσσερις ξυλοδεσιές κατά το πάχος, οι οποίες συνδέονται μεταξύ τους με κάθετα ξύλα (κλάπες).....».

Το Οθωμανικό λουτρό (χαμάμ) έχει χαρακτηριστεί διατηρητέο μνημείο με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού (ΦΕΚ 473B/1962).

Εικ.Π.54-01, 02: Τμήμα των τοίχων της θερμής αίθουσας του χαμάμ.

Εικ.Π.54-03: Γκραβούρα του 19^{ου} αιώνα στην οποία διακρίνεται το χαμάμ (πλαίσιο με κόκκινη γραμμή)

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Οι κρήνες

Διάσπαρτες στον οικισμό σε κοινόχρηστους χώρους αλλά και σε ιδιωτικούς υπήρχαν αρκετές κρήνες προκειμένου να καλύψουν τις υδρευτικές ανάγκες των κατοίκων. Σε όλες τις κρήνες που βρίσκουμε στον Μυστρά η πρόσοψη τους είναι μορφωμένη με ημικυκλικό τόξο που προεξέχει του τοίχου. Πίσω από τα στοιχεία της πρόσοψης υπήρχε δεξαμενή νερού που είχε ένα μικρό άνοιγμα (ίσα - ίσα που χώραγε ένας άνθρωπος) και εσωτερικά ήταν επιχρισμένη με κουρασάνι.

Η κρήνη «Κρεββατά» (1762) είναι η μεγαλύτερη. Είναι συστοιχία πέντε τοξωτών κρηνών και βρίσκεται μέσα στο ρέμα του Αγίου Παντελεήμονα, νότια από την γέφυρα του κεντρικού δρόμου. Αποτελεί μέρος των εκτεταμένων δημοσίων και ιδιωτικών έργων που πραγματοποίησε η οικογένεια Κρεββατά το 18ο αιώνα.

Εικ.Π.55-01: Η κρήνη στους Βουβάλους με τη ρωμαϊκή σαρκοφάγο

Εικ.Π.55-02: Η κρήνη «Κεραμιδάκι»

Εικ.Π.55-03: Ανάγλυφο στη κρήνη «Κεραμιδάκι».

Εικ.Π.55-04: Η πεντάτοξη κρήνη «Κρεββατά»

Εικ.Π.55-05: LE BAS Voyage FONTAINE DE KREBATA

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Οι κρήνες

Εικ.Π.55-01: Αναστηλωμένη κρήνη στην αυλή της οικίας Αγγελάκη

Εικ.Π.55-02: Κρήνη στην αυλή της οικίας Στεφάνου

Εικ.Π.55-05: Λεπτομέρεια της κρήνης της οικίας Στεφάνου

Εικ.Π.55-05 & 06: Κρήνη στην αυλή της οικίας Μανιατέα

Εικ.Π.56-03: 1878 BELLE Fontaine Torque

Εικ.Π.56-04: Τετράπλευρη κρήνη που υπήρχε όπου το άγαλμα Κ. Παλαιολόγου σήμερα. (Πηγή: Ταινία «Νεκρή Πολιτεία»)

**Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ:
Οι αυλόπορτες**

Για την είσοδο στις περιτοιχισμένες αυλές υπήρχε η πορτοσιά με την αυλόπορτα. Ήταν κατά κανόνα κατασκευές από τοιχοποιίες λιθοδομής που είχαν ένα βάθος περί το 1,50 μ. Στην εξωτερική πλευρά υπήρχε η αυλόπορτα, ξύλινη, δίφυλλη καρφωτή ή ψευδοταμπλαδωτή. Η στέγαση της πορτοσιάς γίνεται με δίριχτες στέγες, κυρίως παράλληλα στην εξωτερική παρειά του τοίχου και σπανιότερα κάθετα σε αυτή.

Στο πίνακα αυτό και τον επόμενο φαίνονται οι διάφοροι τύποι αυλοπορτών που συναντάμε στο (νέο) Μυστρά) Αυλόπορτες με τοξωτά υπέρθυρα, εξωτερικά, με μία ή δύο σειρές αγκωναριών, πλινθοπερίκλειστα ή όχι. Απλούστερες με στύλους από συμπαγή τούβλα ή λιθοδομές & υπέρθυρα ξύλινα οριζόνια.

Εσωτερικά τα τοξωτά ή και οριζόντια υπέρθυρα τόσο της αυλόπορτας όσο και της πορτοσιάς είναι ψηλότερα από την κορυφή του τόξου της εξωτερικής παρειάς,

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Οι αυλόπορτες

Στη βάση του λίθινου τόξου της αυλόπορτας υπήρχε πάντοτε ένα επίκρανο. Ενώ οι διαστάσεις των επικράνων αυτών είναι περίπου ίδιες η μόρφωσή τους διαφέρει, όπως φαίνεται στο πίνακα Π.59 ανάλογα με τις καλλιτεχνικές εκφραστικές ικανότητες των μαϊστόρων.

Οι καλλιτεχνικές ικανότητες των μαϊστόρων αποτυπώνονται και στα διάφορα ανάγλυφα που ενσωματώνονται στις λιθοδομές των πορτοσιών.

Στη κάτω σειρά βλέπουμε ένα ρόπτρο, το μεντεσέ της αυλόθυρας, την αμπάρα και δύο πόμολα, όλα τούτα κατασκευασμένα στο καμίνι του καλλιπέχνη «γύφτου».

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Το ποτάμι & η γέφυρα του

Ανάμεσα στον οικισμό του (νέου) Μυστρά και του απότομου πρόβουνου του Ταύγέτου, όπου και η Καστροπολιτεία του Μυστρά, ρέει ο χειμάρρος του Αγίου Παντελεήμονα. Οι περιηγητές του 17^{ου}, του 18^{ου} και του 19^{ου} αιώνα τον αναφέρουν σαν «Βασιλοπόταμο». Στη πορεία προς ανατολάς, ενώνεται με το χειμάρρο του Εβραιοποτάμου και καταλήγει στον Ευρώτα με την ονομασία «Σκοτίας» ή «Σκαπιάς» όπως τον αποκαλούν οι ντόπιοι.

Για την απρόσκοπτη σύνδεση του Κάστρου με τον οικισμό κατασκευάστηκε μονότοξη γέφυρα. Σε κτητορική πλάκα, που διατηρείται μέχρι και σήμερα, αναφέρεται ότι η γέφυρα κατασκευάστηκε το 1869 επί Δημαρχίας, στο Δήμο της Σπάρτης, του Δ. Μελετόπουλου. Πάντως εικάζεται ότι το έτος αυτό μάλλον επισκευάστηκε ή άλλως ανακατασκευάστηκε γέφυρα που υπήρχε από τους ύστερους βυζαντινούς χρόνους. Η θέση της (στο στενότερο σημείο της κοίτης και στο πλησιέστερο μεταξύ Κάτω και Έξω Χώρας) και η έλλειψη σχετικών καταλοίπων σε οποιοδήποτε άλλο σημείο των δύο οχθών του Βασιλοποτάμου καθιστούν εξαιρετικά πιθανό το ενδεχόμενο η μεταβυζαντινή να κατέχει τη θέση της βυζαντινής γέφυρας.

Δυτικά της γέφυρας υπάρχουν οι πεντάτοξοι κρουνοί του «Κρεββατά» (βλέπε και Πιν.Π.55) και λίγο μετά από αυτούς συναντάς μαγευτική χαράδρα με καταρράκτες και θαυμάσια σμιλευμένους, από το νερό, βράχους.

Εικ.Π.61-01: Άποψη της αρχικής γέφυρας
(Πηγή: ΜΥΣΤΡΑΣ-Ταξίδι στο χρόνο * ΤΑΚΗΣ ΑΪΒΑΛΗΣ)

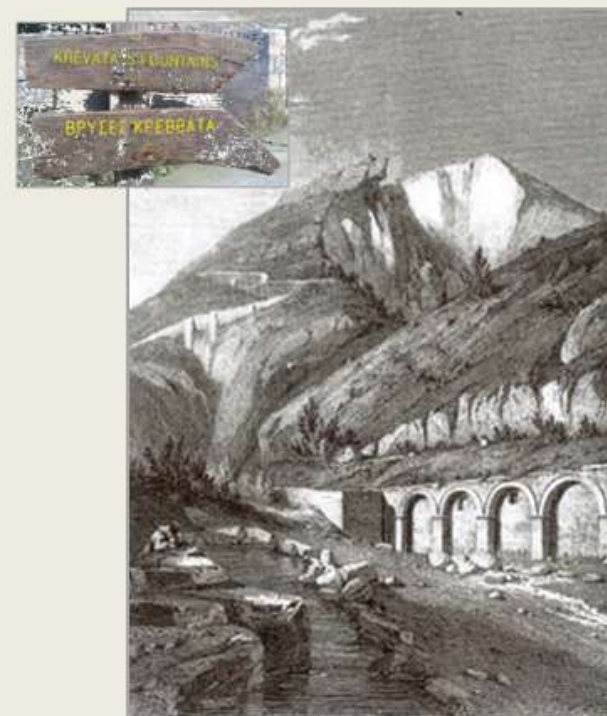

Εικ.Π.62-01: Άποψη της γέφυρας, σήμερα, με τα πλατάνια

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Το ποτάμι & η γέφυρα του

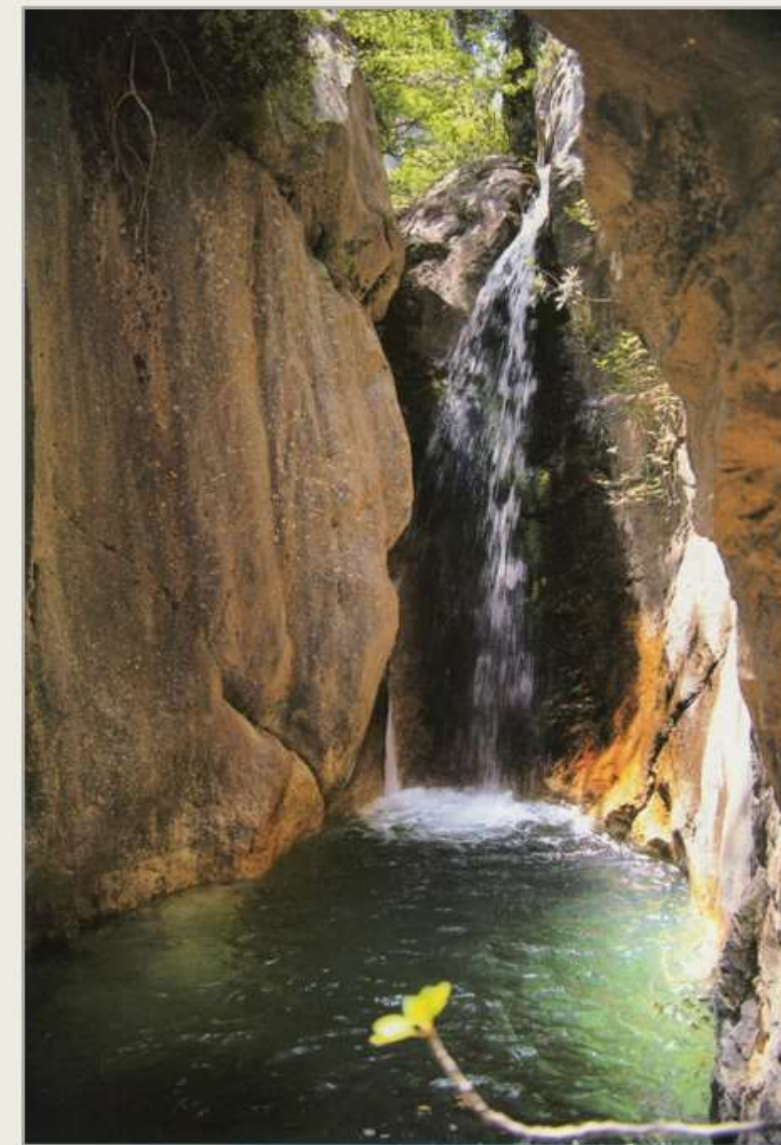
Εικ.Π.62-01: Το πάρκο δίπλα στη γέφυρα του δρόμου και η ξύλινη γέφυρα που οδηγεί στις κρήνες «Κρεββατά»

Εικ.Π.62-03: Η κρήνη Κρεββατά
(1842 - LE BAS Voyage)

Εικ.Π.62-03: Βράχοι σμιλευμένοι από το νερό

Εικ.Π.62-02: Καταρράκτης λίγο πιο πάνω από την γέφυρα.
(Πηγή: ΜΥΣΤΡΑΣ-Ταξίδι στο χρόνο - ΤΑΚΗΣ ΑΪΒΑΛΗΣ)

είναι φυσικό, και τις διάφορες εγκαταστάσεις παραγωγικής υποδομής, εγκαταστάσεις επεξεργασίας φυσικών πρώτων υλών για παραγωγή τροφίμων (λάδι, αλεύρι κλπ) αλλά και κατασκευής πρωτογενών οικοδομικών υλικών (ασβέστι, κεραμίδια κλπ). Μερικές από τις μονάδες, αυτές ίχνη των οποίων υπάρχουν μέχρι τις μέρες μας, είναι:

Το υδροκίνητο ελαιοτριβείο της Παγώνας, του οποίου σώζεται μέρος της τοιχοποιίας του και ο μηχανισμός της οριζόντιας φτερωτής.

Ο υδροκίνητος μύλος του Βαχαβιώλου με τη χαρακτηριστική καμάρα του υδραύλακα, κάτω από τον οποίο διέρχεται ένας δρόμος, δίπλα στο χείμαρο Σκοτία.

Απέναντι από το παραπάνω νερόμυλο βρίσκεται το **κεραμοποιείο του Κοντοκλώτση**, από το οποίο σώζεται το καμίνι όπου ψήνονταν τα κεραμίδια και λίγο πιο κάτω είναι το **ασβεστοκάμινο του Μπάρμπα Νίκου Βαχαβιώλου**.

Στο μονοπάτι προς τη Ταυγέτη (Μπαρσινίκο) βρίσκεται ο **νερόμυλος του Λιούνη**, ένα καμαροσκεπές κτίριο που σήμερα είναι σε ερειπιώδη κατάσταση και ένα από τα λίγα στοιχεία που σώζονται είναι τα λείψανα της ξύλινης χοάνης που οδηγούσε το νερό στις μολόπετρες. Ο μύλος αυτός καταστράφηκε το 1948 από κεραυνό.

Εικ.Π.63-01, 02:
Στοιχεία από το ελαιοτριβείο της Παγώνας

Μολόπετρα

Ξύλινο στοιχείο

Εικ.Π.63-03: Ερείπια ασβεστοκάμινου

Εικ.Π.63-04: Ερείπια κεραμοποιείου

Εικ.Π.64-01: Το τοξωτό मुलाळाको του νερόμυλου Βαχαβιώλου

Εικ.Π.64-02: Ο νερόμυλος Βαχαβιώλου

Εικ.Π.64-03: Ερείπια του καμαροσκέπαστου νερόμυλου Λιούνη

Εικ.Π.64-04: Το मुलाळाको για τον μύλο του Λιούνη

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ Ο ευρύτερος χώρος: Η Καστροπολιτεία του Μυστρά

Από το site του ΥΠΠΟΑ που αναφέρεται στο Μυστρά ανηγράφουμε:

«.....Ο χώρος, στον φυσικά οχυρό και στρατηγικής σημασίας λόφο του βυζαντινού Μυζηθρά, βόρεια του Ταυγέτου, αποτελείται από το μεσαιωνικό κάστρο και τον οχυρωμένο οικισμό, που κλείνει μέσα από τα τείχη του μονές, εκκλησίες, παρεκκλήσια, οικίες και παλάτια, σε μια συνεχόμενη πορεία από τα μέσα του 13ου αιώνα έως και το 1953. Οι αναστηλωτικές εργασίες, που πραγματοποιούνται τις τελευταίες δεκαετίες από την Αρχαιολογική Υπηρεσία, προσδίδουν σταδιακά στο χώρο την αίγλη του παρελθόντος.

Ψηλότερα στο λόφο υψώνεται το κάστρο, ίδρυμα του φράγκου πρίγκιπα Γουλιέλμου Β΄ Βιλλεαρδουίνου γύρω στο 1249, με δύο περιβόλους και την οικία του φράγκου φρούραρχου, ενώ στις πλαγιές κατηφορίζει η πολιτεία του Μυστρά αποτελούμενη από την Άνω Χώρα ή Χώρα, την Κάτω Χώρα ή Μεσόχωρα και την Έξω Χώρα. Η Πάνω Χώρα, που αρχίζει να διαμορφώνεται από νωρίς, ήδη από το β΄ μισό του 13ου αιώνα, με οικίες, παρεκκλήσια και ναούς, έχει ως κέντρο αναφοράς τα Παλάτια, ένα συγκρότημα κτιρίων με μεταγενέστερες προσθήκες, έως και του 15ου αιώνα, κτισμένο σε φυσικό πλάτωμα με ελεύθερο χώρο για την πλατεία, το "φόρο" των Βυζαντινών και περιβάλλεται με τείχη για λόγους προστασίας. Η Κάτω Χώρα, οχυρωμένη επίσης με περίβολο, αποτελείται από οικίες και αρχοντικά σπίτια, όπως τις λεγόμενες "οικίες του Λάσκαρη" και "του Φραγκόπουλου", μοναστήρια και ναούς, των οποίων η οικοδόμηση ξεκινά σχεδόν παράλληλα με την Πάνω Χώρα και συνεχίζεται σε ολόκληρη την υστεροβυζαντινή περίοδο. Τέλος, τη λεγόμενη Έξω Χώρα του Μυστρά αποτελούν σήμερα ελάχιστα αρχιτεκτονήματα στους πρόποδες του λόφου, που ανάγονται στο 15ο αιώνα και εξής...»

Εικ.Π.65-01: Γενική άποψη της Καστροπολιτείας από ανατολίας

Εικ.Π.65-02: Άποψη του Κάστρου από τη Μητρόπολη

Εικ.Π.65-03: Χάρτης του Μυστρά από τον G.Millet

Ανάγλυφα από τη Μητρόπολη

Το καμπαναριό της Παντάνασσας (Γ. Γιαξόγλου)

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ Ο ευρύτερος χώρος: Η Καστροπολιτεία του Μυστρά

Εικ.Π.66-01: Άγιοι Θεόδωροι

Εικ.Π.66-02: Παντάνασσα

Εικ.Π.66-03: Μητρόπολη (Άγιος Δημήτριος)

Εικ.Π.66-04: Παναγία Οδηγήτρια (Αφεντικό)

Εικ.Π.66-05: Ευαγγελίστρια

Εικ.Π.66-07: Αγία Σοφία

Εικ.Π.66-08: Περιβλεπτος

Εικ.Π.66-09: Περιβλεπτος

«...Ο Μυστράς φημίζεται για τις υστεροβυζαντινές εκκλησίες, που βρίσκονται διάσπαρτες στον αρχαιολογικό χώρο:

Στην Πάνω Χώρα η **Αγία Σοφία** - η βυζαντινή Μονή του Ζωοδότου Χριστού και εκκλησία των παλατιών (μέσα 14ου αι.).

Στην Κάτω Χώρα η **Μητρόπολη Άγιος Δημήτριος**, (δ΄ τέταρτο 13ου αι.), οι **Άγιοι Θεόδωροι** (τέλη 13ου αι.) και η **Οδηγήτρια** (αρχές 14ου αι.), που αποτελούσαν τη Μονή Βροντοχίου, η **Περίβλεπτος** (γ΄ τέταρτο 14ου αι.), η **Ευαγγελίστρια** (τέλη 14ου-αρχές 15ου αι.) και η **Μονή της Παντάνασσας** (π. 1428), στην οποία συνεχίζει μέχρι τις μέρες μας την παρουσία της οργανωμένη γυναικεία μοναστική κοινότητα.

Οι περισσότερες εκκλησίες ανήκουν στον πρωτότυπο, τοπικού χαρακτήρα, "μικτό" αρχιτεκτονικό τύπο, στον οποίο συνδυάζεται ο τύπος της βασιλικής στο ισόγειο και του σταυροειδούς εγγεγραμμένου με πέντε τρούλους ναού στο "υπερώο". Τις εκκλησίες κοσμούν τοιχογραφίες σπουδαίας τέχνης των παλαιολόγειων χρόνων, άμεσα συνδεδεμένες με την πρωτεύουσα Κωνσταντινούπολη, τοιχογραφίες του 17ου-18ου αιώνα, καθώς και ενδιαφέρων, συχνά με δυτικές επιρροές, γλυπτός διάκοσμος...»

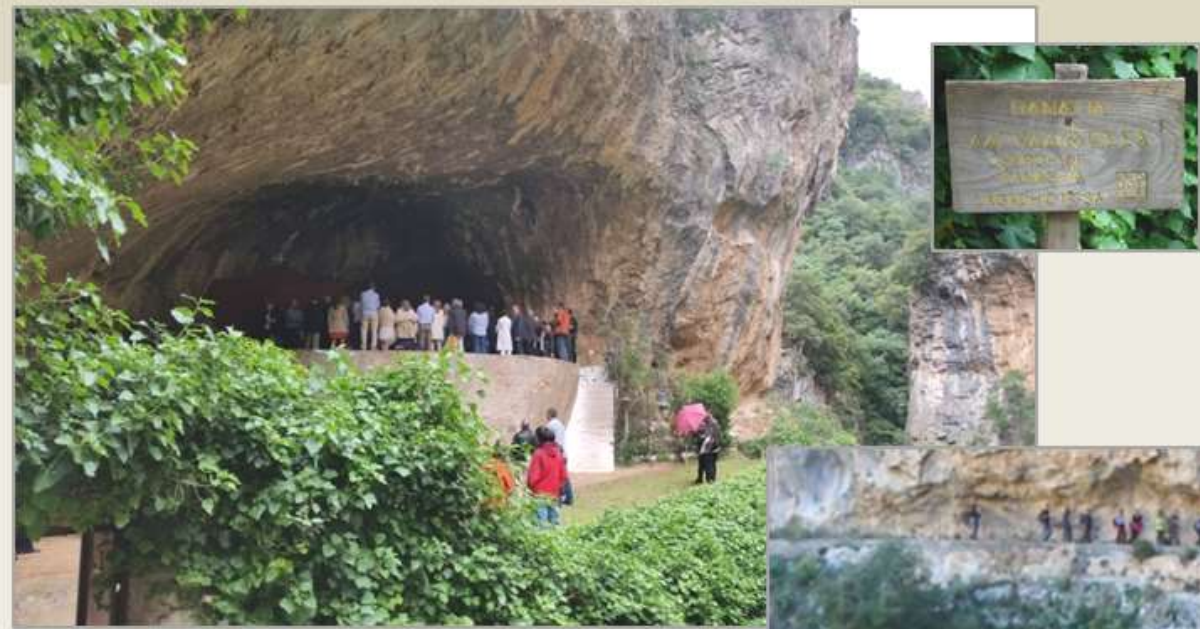
Οι εικόνες των ναών που παρατίθενται δίπλα αποτελούν card postal που είχαν εκδοθεί τη δεκαετία του 1930 από την «Αρχαιολογική Εταιρεία» και προέρχονται από το αρχείο του φιλόλογου Γιάγκου Στριλάκου ο οποίος είχε διατελέσει επιμελητής Αρχαιοτήτων, περί το 1945.

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ
Ο ευρύτερος χώρος: Το Παρόρι

Το **Παρόρι** βρίσκεται νότια του (νέου) Μυστρά, σε μικρή απόσταση από αυτόν, πάνω στο δρόμο Μυστρά – Άγιο Ιωάννη – Σπάρτη. Είναι αναπτυσσόμενος βόρεια και ανατολικά από το συγκρότημα των κρηνών του Κέραμου. Στην απογραφή του Grimanni (1700) το Παρόρι καταγράφεται με πληθυσμό 403 κατοίκους και σε αυτή του 1830 με 238 κατοίκους.

Ο Κέραμος με τα αιωνόβια πλατάνια και τις κρήνες στις οποίες ρέουν συνεχώς νερά που έρχονται από τις πηγές που βρίσκονται ψηλότερα μέσα στο φαράγγι της Λαγκάδας, αποτελούν σήμερα έναν ιδιαίτερο τόπο αναψυχής της Σπάρτης & της ευρύτερης περιοχής της.

Δίπλα στο Κέραμο, μετά τη γέφυρα του χειμάρρου της Λαγκάδας ξεκινά μονοπάτι που οδηγεί στη σπηλαιοεκκλησιά της Παναγίας Λαγκαδιώτισσας και πέρα από αυτή διατρέχοντας τα τοιχώματα του φαραγγιού και πάνω στο καλυμμένο αγωγό μεταφοράς του νερού προς τον Κέραμο καταλήγει στο ξωκλήσι του Σωτήρα και από εκεί μπορεί κανείς να πάει καταλήγει στο Μοναστήρι της Παναγίας Φανερωμένης & την Αναβρυτή ή στη Ταυγέτη ή στο Μυστρά.

Εικ.Π.67-01: Η Παναγία Λαγκαδιώτισσα

Εικ.Π.67-04: Το μονοπάτι μέσα στο φαράγγι
Πηγή: activesundays.com

Εικ.Π.67-02: Οι κρήνες στο Κέραμο
Πηγή: foursquare.com

Εικ.Π.67-05: Σπηλιές, ψηλά, στο φαράγγι.

Εικ.Π.67-03: Τα κεραμοπλαστικά στη νότια όψη του ναού

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ:
Ο ευρύτερος χώρος: Ο Αγιάννης

Ο Αγιάννης (Άγιος Ιωάννης) βρίσκεται μετά το Παρόρι. Στην απογραφή του Grimanni (1700) ο οικισμός αυτός καταγράφεται με πληθυσμό 227 κατοίκους και σε αυτή του 1830 με 278 κατοίκους. Έχει αναπτυχθεί γύρω από τον παλαιότερο, μεταβυζαντινό, ναό της Κοίμησης της Θεοτόκου και τον νεότερο, νεοκλασικό των αρχών του 20^{ου} αιώνα, πεντάπυλο εννοιακό ναό.

Αποτελούσε και αποτελεί τόπο κατοικίας γαιοκτημόνων και αγροτών. Χαρακτηριστικό δείγμα τέτοιας κατοικίας αποτελεί το αρχοντικό Μαλτσινιώτη, ένα κτίριο του 18^{ου} αιώνα.

Συνδεδεμένος με τον Αγιάνη είναι ο οικισμός του Τσεραμειού, όπου και ο βυζαντινός ναός του Αγίου Δημητρίου με το νεότερο τυπικό πολυώροφο καμπαναριό των αρχών του 20^{ου} αιώνα.

Εικ.Π.68-01: Ν/Δ όψη του Αρχοντικού Μαλτσινιώτη

Εικ.Π.68-02: Ν/Α όψη του Ναού της Κοίμησης της Θεοτόκου

Εικ.Π.68-03: Δυπκή όψη του Αρχοντικού Μαλτσινιώτη
(Σχέδιο: Δρ. Ιωάννη Κουμανούδη)

Εικ.Π.68-04, 05: Παράθυρο από το Αρχοντικό Μαλτσινιώτη & το καμπαναριό της Κοίμησης της Θεοτόκου

Εικ.Π.68-06: Ν/Δ όψη του Αγίου Δημητρίου στο Τσεραμειό

Εικ.Π.68-07: Τα καμπαναριά του ναού

**Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ:
Ο ευρύτερος χώρος – Η Ταυγέτη**

Η **Ταυγέτη** που παλιότερα λεγόταν **Μπαρσινίκος**, βρίσκεται λίγα χιλιόμετρα δυτικά του (νέου) Μυστρά αναπτυγμένη πάνω στον ορεινό όγκο του Ταυγετού, σε υψόμετρομ. Η προσπέλαση γίνεται με ασφαλτοστρωμένο δρόμο αλλά και με πεζοπορικό μονοπάτι που και τα δύο ξεκινούν από το (νέο) Μυστρά (Εικ.Π67-03)

Στην απογραφή του Γκιμάνη (1700) εμφανίζεται με πληθυσμό 96 κατοίκους που το 1940 φθάνουν τους 135 και στην απογραφή του 2001 καταγράφονται μόνο 15 κάτοικοι.

Σήμερα ελάχιστοι μόνιμοι κάτοικοι έχουν απομείνει. Από το 2016 λειτουργεί Παραδοσιακός ξενώνας, το «Αρχονικό Ταυγέτη» ενώ τους θερινούς μήνες στο χώρο της παλαιάς μονής Ζωοδόχου Πηγής φιλοξενούνται οι «Κατασκηνώσεις της Ιεράς Μητρόπολης Μονεμβασίας & Σπάρτης».

Εικ.Π.69-01: Το ντουλάπι με το πράσινο & το λουλακί.

Εικ.Π.69-02: Άποψη του Κάστρου του Μυστρά, της πεδιάδας της Σπάρτης & του Πάρνωνα

Εικ.Π.69-03: Χάρτης

Εικ.Π.69-04: Ο Ξενώνας «Αρχονικό Ταυγέτη» (Σχ. Γ. Γιαξόγλου)

**Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ:
Ο ευρύτερος χώρος – Τα Πικουλιάνικα**

Τα **Πικουλιάνικα** είναι ένας ημιορεινός οικισμός που αναπτύσσεται βόρεια της Καστροπολιτείας και υψομετρικά βρίσκεται λίγο χαμηλότερα από το επίπεδο του Κάστρου.

Αποτελούσε χώρο κατοικίας κυρίως κτηνοτρόφων & αγροτών και σήμερα έχει πλέον καταστεί οικισμός 2^{ης} κατοικίας μιας και τα περισσότερα κτίρια έχουν περιέλθει σε νέους ιδιοκτήτες οι οποίοι και αξιοποιούν τα υπάρχοντα κτίρια. Κτίρια κατοικιών που είναι τυπικά ανωκάτωγα μακρυνάρια με εξώστες & χαγιάτια.

Επίσης στον οικισμό σήμερα λειτουργούν και τουριστικές μονάδες με κυριότερη αυτή του «Ξενώνα Μαζαράκη».

Εικ.Π.70-08: Το καμπαναριό & το ρολόι της Παναγίας

Εικ.Π.70-01: Παραδοσιακά μακρυνάρια

Εικ.Π.70-02: Τυπικό ανωκάτωγο μακρυνάρι με εξώστη & χαγιάτι

Εικ.Π.70-03: Ξενώνας «ΜΑΖΑΡΑΚΗ»

Εικ.Π.70-04: Ξενώνας «ΜΑΖΑΡΑΚΗ»

Εικ.Π.70-05: Αναστηλωμένο ανωτάτωγο μακρυνάρι

Εικ.Π.70-06,07: Ξυλόφουρνος & εξώστης

**Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ:
Ο ευρύτερος χώρος – Το Βλαχοχώρι**

Πριν φτάσεις στο parking της Άνω Πύλης της Καστροπολιτείας του Μυστρά, συναντάς, δεξιά σου, ένα ελαφρά ανηφορικό ασφαλτοστρωμένο δρόμο. Εάν τον ακολουθήσεις, μετά από 2,00 χλμ. Περίπου, αντικρίζεις από μακριά τον οικισμό **Βλαχοχώρι** και πριν μπεις στα πρώτα σπίτια συναντάς ένα υπεραιωνόβιο πλατάνι και ένα ενδιαφέροντα καταρράκτη.

Το Βλαχοχώρι είναι ένας νέος σχετικά οικισμός που δημιουργήθηκε μετά τη δημιουργία του νέου Ελληνικού Κράτους, μιας και δεν καταγράφεται στις απογραφές του 1700 αλλά και του 1828-1830. Δημιουργήθηκε από παρακλάδι της οικογένειας Γεωργαρίου, οι οποίοι είχαν καταφύγει εκεί από τη Λάγεια της Προσηλιακής Μάνης. Τελικά οι οικιστές πήραν το επίθετο «Λαμπρινός» και αρχικά ασχολούνταν κυρίως με τη κτηνοτροφία. Μετά το 1950 οι περισσότεροι κάτοικοι του μετακόμισαν στο γειτονικό Μυστρά και σήμερα κατά βάση λειτουργεί σαν οικισμός 2^{ης} κατοικίας.

Τα κτίρια που συναντάμε είναι τυπικά ανωκάτωγα μακρυνάρια με χαγιάτι στο πλάι και ξύλινο με αντηρίδες εξώστη στη πρόσοψη.

Εικ.Π.71-01: Τυπικό μακρυνάρι με εξώστη & χαγιάτι (γκεμισμένα)

Εικ.Π.71-02: Παραδοσιακό κτίριο που έχει επισκευαστεί με προσοχή

Εικ.Π.71-03: Χάρτης

Εικ.Π.71-04: Γενική άποψη του οικισμού από το δρόμο

Εικ.Π.71-05: Ο καταρράκτης

**Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ:
Ο ευρύτερος χώρος – Η Τρύπη**

Από τη Τρύπη διέρχεται η Εθνική οδός Σπάρτης – Καλαμάτας, δρόμος που διασχίζει το Ταύγετο περνώντας από την Λαγκάδα. Η προσπέλαση στη Τρύπη γίνεται και από τον Μυστρά μέσω των Πικουλιανικών.

Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του οικισμού αυτού αποτελούν τα άφθονα νερά. Από πηγές της Τρύπης υδρεύθηκε τη δεκαετία του '30 η (νεότερη) Σπάρτη.

Πηγές συναντάς και πάνω στη Εθνική οδό, στη θέ-ση του Καρβασαρά.

Στο άκρο του οικισμού βρίσκεται σπήλαιο που εκτιμάται ότι ταυτίζεται με τον «Καιάδα» της Αρχαίας Σπάρτης.

Εικ.Π.72-08: Τα νερά του Καρβασαρά

Εικ.Π.72-02: «Ξεχασμένο» δρομάκι.

Εικ.Π.72-03: Οι πηγές στο Καρβασαρά

Εικ.Π.72-04: Η νότια όψη του Αγίου Νικολάου με την ημικυκλική κλίμακα

Εικ.Π.72-05: Τα νερά του Καρβασαρά

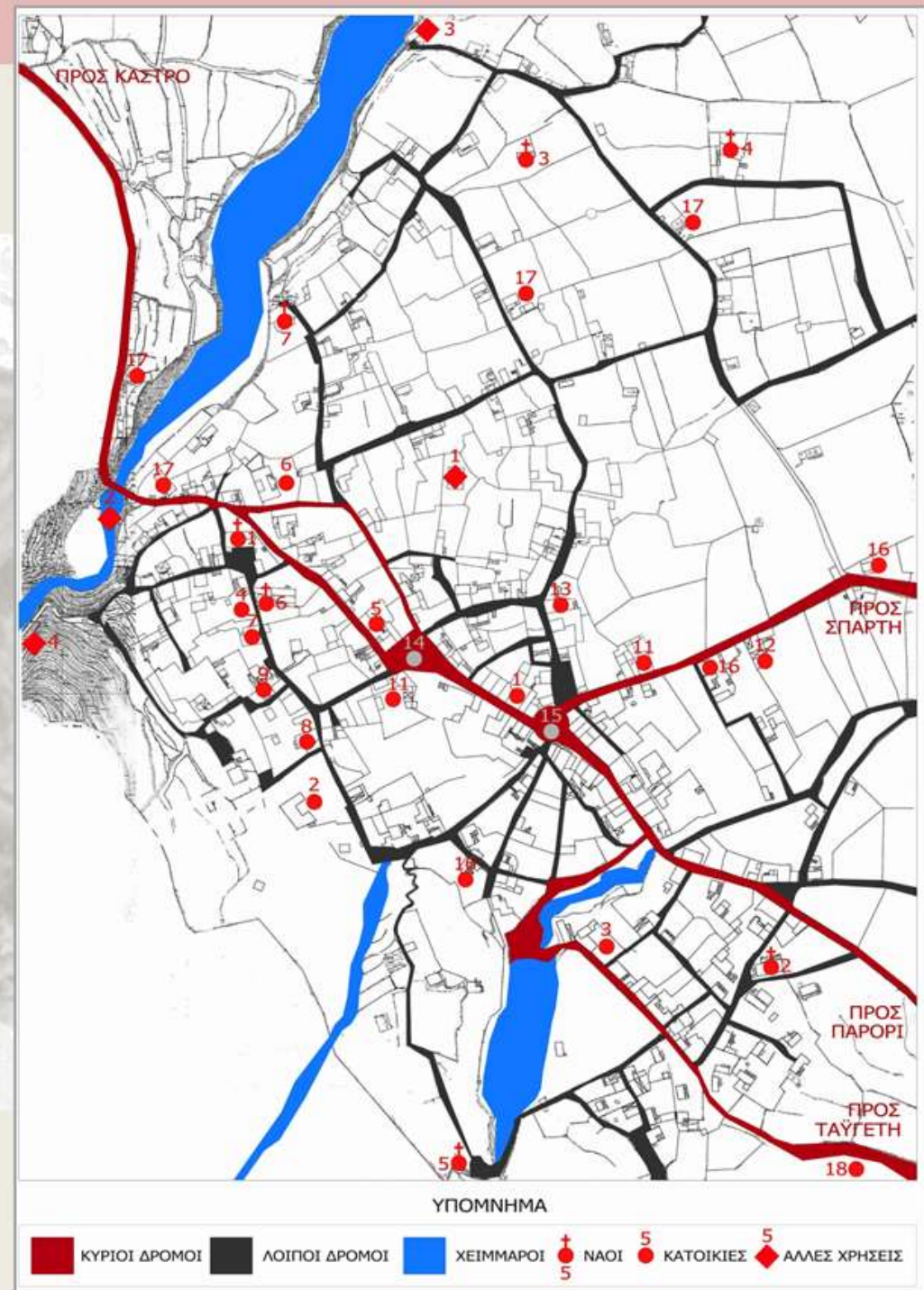
Εικ.Π.72-06 & 07: Ο ναός της Κοίμησης της Θεοτόκου και τμήμα του ξύλινου επιζωγραφισμένου τέμπλου του.

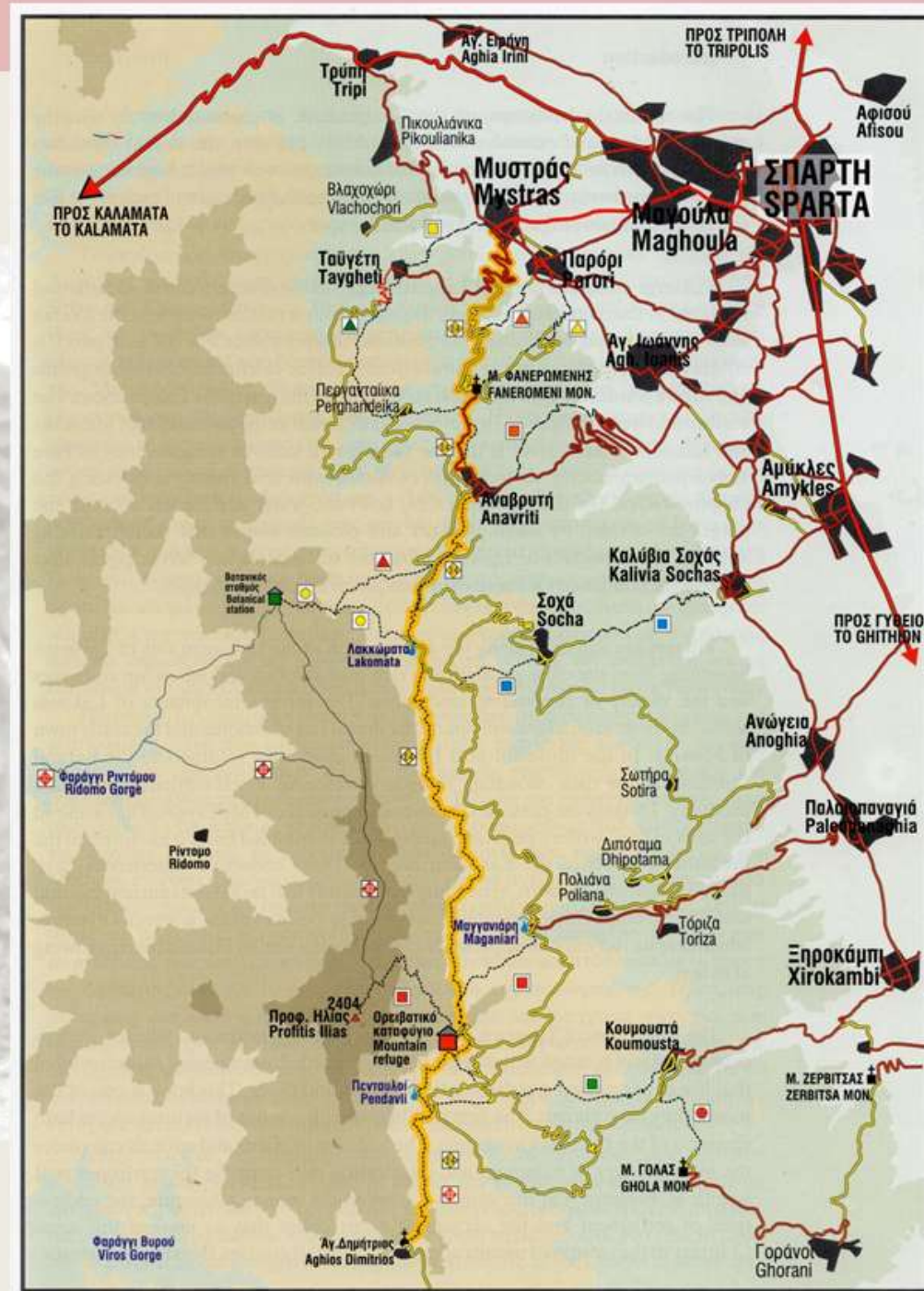
Εικ.Π.72-01: Το «λαγκαδιανό» καμπαναριό του Αγίου Νικολάου

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Χάρτης του οικισμού

A/A	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΠΙΝΑΚΑΣ
ΝΑΟΙ		
1	Άγιος Γεώργιος	Π.19 - Π.20
2	Άγιος Σπυρίδωνας	Π.21 - Π.22
3	Άγιοι Θεόδωροι	Π.23
4	Παναγία Κρητικιά	Π.24
5	Άγιος Ιωάννης Θεολόγος (στους Βουβάλους)	Π.25 - Π.26
6	Αγία Βαρβάρα	Π.27
7	Κοίμηση της Θεοτόκου (Παναγίτσα)	Π.28
ΑΡΧΟΝΤΙΚΑ - ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ		
1	Αρχοντικό Σαλβαρά	Π.31 - Π.32
2	Αρχοντικό Σαρσέντη	Π.33 - Π.34
3	Αρχοντικό Μανουσάκη (Ξενώνας "ΠΥΡΓΟΣ ΜΥΣΤΡΑ")	Π.35 - Π.36
4	Οικία Αγγελάκη (Αρχοντικό Λιούνη)	Π.37 - Π.38
5	Οικία Στεφάνου	Π.39
6	Παλιό Δημοτικό Σχολείο (Ινστ.Ερευνας Βυζαντινού Πολιτισμού)	Π.40
7	Οικία Νικολακόπουλου	Π.41
8	Οικία Χρόνη	Π.42
9	Οικία Μαυράκη	Π.43
10	Πύργος Καστάνη	Π.44
11	Νεοκλασικά κτίρια	Π.45
12	Μουσείο Φωτογραφικών Μηχανών "ΤΑΚΗΣ ΑΪΒΑΛΗΣ"	Π.46
13	Οικία Φωτόπουλου	Π.47
14	Παραδοσιακά κτίρια - Στο άγαλμα του Κων. Παλαιολόγου	Π.48
15	Παραδοσιακά κτίρια - Στην Αγορά	Π.49
16	Παραδοσιακά κτίρια - Ανωκάτωγα μακρυνάρια	Π.50
17	Παραδοσιακά κτίρια - Ανωκάτωγα μακρυνάρια	Π.51
18	Το Πυργάκι	Π.52
ΆΛΛΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ		
1	Το Οθωμανικό Χαμάμ	Π.53 - Π.54
2	Το ποτάμι & η γέφυρά του	Π.61 - Π.62
3	Λιοτρίβια, καμίνια, μύλοι	Π.63 - Π.64

Ο (νέος) ΜΥΣΤΡΑΣ: Χάρτης ευρύτερης περιοχής

Εικ. Π.02-01: Χάρτης ευρύτερης περιοχής Μυστρά (Πηγή: Έκδοση Δήμου Σπάρτης με τίτλο «ΣΠΑΡΤΗ – ΜΥΣΤΡΑΣ – ΞΗΡΟΚΑΜΠΙ»)

Το καμπαναριό του Αγίου Σπυριδώνα

Την επιγραφή αυτή την είδε και την δημοσίευσε το 1834 ο Γερμανός αρχαιολόγος και επιγραφικός L. Ross (1806-1859), πρώτος γενικός έφορος των Αρχαιοτήτων και καθ. της Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Αργότερα την ανέγραψαν μέλη της Γαλλικής Αποστολής στον Μοριά και η επιγραφή περιελήφθη στο Σύνταγμα (Corpus) των επιγραφών της Λακωνίας και Μεσσηνίας (IG V 1) που εξέδωσε το 1913 ο G. Kolbe υπο τον αρ.616.

Το σωζόμενο κείμενο είναι τμήμα τιμητικής επιγραφής της Σπάρτης για κάποιον πιθανώς Αθηνώνα (το όνομά του σώζεται ελλιπώς) Μακεδόνας (είναι το πατρώνυμό του, όχι εθνικό) για τις υπηρεσίες που προσέφερε στην πόλη.

Την παραπάνω επιγραφή είδε περί το 1730 και ανέγραψε στο σημειωματάριό του ο περιώνυμος Αββάς M. Fourmont (1690–1746), αργότερα ο Ross και κατόπιν μέλη της Αποστολής του Μοριά. Τέλος περιελήφθη στο Σύνταγμα (Corpus) των επιγραφών της Λακωνίας και Μεσσηνίας υπό τον αρ. 663.

Ο Fourmont είχε ιδή πληρέστερο κείμενο από εκείνο που είδαν οι μεταγενέστεροι και σώζεται σήμερα. Ο Fourmont δεν έχει ιδή την επιγραφή στον Αγ. Σπυριδώνα. Πάντως το λατινικό κείμενο της εκδόσεως της επιγραφής στο Corpus Inscriptionum Grae-carum, που στηρίζεται στο σημείωμα του Fourmont για τον τοπο όπου είδε ο Αββάς την επιγραφή λέγει ότι: «Spartae prope portam septentrionalem» δηλ. Στην Σπάρτη παρά την βόρεια πόρτα (πύλη). Την αυτή πληροφορία επαναλαμβάνει ο Γάλλος αρχαιολόγος και επιγραφικός Philippe Le Bas, όταν αναδημοσι-εύει την επιγραφή το 1844. (*Revue Archéologique 1844, 712, no. 32. Fourmont l' a lue à Sparte près de la porte septentrionale*).

Η επιγραφή είναι αγωνιστική. Ο Γάιος Αβίδιος Αγαθάγγελος μνημονεύει την νίκη του σε αγώνα πάλης αγενείων, ο οποίος διεξήχθη επί αγωνοθέτου γνωστού προσώπου της εποχής του Τραϊανού.

Άγγελος Ματθαίου
Αρχαιολόγος

Παρακάτω παρατίθενται αποσπάσματα από την εισήγηση της Κας Ευαγγελίας Πάντου στο συνέδριο του Ινστιτούτου Έρευνας Βυζαντινού Πολιτισμού που πραγματοποιήθηκε στο Μυστρά στις 6-8 Νοεμβρίου 2015 & 27-29 Μαΐου 2016 με θέμα: «Το Βυζάντιο κατά τους Παλαιολογικούς Χρόνους: Σχέσεις Ανατολής & Δύσεως και Αφετηρία του Νέου Ελληνισμού». Επιλέγησαν αποσπάσματα που αναφέρονται στον (νέο) Μυστρά.

Περί του (Νέου) Μυστρά γενικές πληροφορίες:

«.....Η σύντομη παρουσία των Βενετών (1687 – 1715) ανακόπτει προσωρινά τους ρυθμούς ανάπτυξης της πολύ-άνθρωπης, προστατευόμενης από τα βυζαντινά της τείχη πόλης, παρότι επιτρέπει τη θρησκευτική έκφραση των ορθοδόξων στο πλαίσιο της διπλωματικής διαλλακτικότητας που εφαρμόζεται. (24)

Οι εκτεταμένες καταστροφές που υπέστη το οχυρωμένο άστυ κατά την πολιορκία του από τις δυνάμεις της Γαληνοτάτης (27) οδήγησε τους νέους κυριάρχους εκτός των τειχών, νοτιοανατολικά της καστροπολιτείας, στην περιοχή όπου σήμερα αναπτύσσεται ο Νέος Μυστράς, και θα πρέπει να ταυτιστεί το Borgo di Missocori (Μεσοχώρι) που απαντά στις Βενετικές απογραφές (28). Εκεί οικοδομήθηκε το Μέγαρο των Αντιπροσώπων, δηλαδή το Βενετικό διοικητήριο και το κατάλυμα για το ιππικό (29).

Νέους κύκλους ζωής και ευημερίας στην πόλη ορίζει τον 18ο αιώνα, κατά τη διάρκεια της Β' Οθωμανικής κυριαρχίας (1715 -1821) (30), η ένταση στην άσκηση της εμπορίας μεταξίου. (31). Οι ανηλέητες ωστόσο λεηλασίες των τουρκοαλβανικών δυνάμεων, που ακολουθούν το κίνημα των «ορλοφικών» του 1770 (32), και η εμπρηστική mania του Ιμπραήμ πασά το 1825, (33) θα πλήξουν καιρία του χαρακτήρα της πόλης, όπως μετασηματίστηκε σταδιακά από το 1469 και εξής (34).....»

(24)Στην εποχής της Β' Βενετοκρατίας (1687 -1715) εντάχθηκε πρόσφατα από τη γράφουσα ο γραπτός διάκοσμος του ναού της Αγίας Βαρβάρας στον Νέο Μυστρά, στο πλαίσιο ανακοίνωσης με τίτλο «Από τη μεταβυζαντινή τέχνη του Μυστρά, στο Ένατο Διεθνές Συνέδριο Πελοποννησιακών Σπουδών, Ναύπλιον 30 Οκτωβρίου – 2 Νοεμβρίου 2015,

(27) Ζημιές και καταρρεύσεις δημοσίων κτηρίων αναφέρει ο Γενικός Προβλεπτής Φραντζέσκο Γκριμάνι σε επιστολή του προς τον Δόγη (19 Ιανουαρίου 1698 [=1699] (f.μ. N)). Το μητροπολιτικό μέγαρο, οι κατοικίες μερικών ιδιωτών και το γκέτο των Έβραίων, σύμφωνα με τον Γκριμάνι, διέφυγαν την καταστροφή: βλ. Μέρτζιος & Παπαδόπουλος (1994) 207-208. Στην τοπογραφική αποτύπωση του Vasseur (ο.π. ήτσοσημ. 10) καταγράφονται και αναφέρονται εκτεταμένα ερείπια σπιτιών (Cassa Parta distruta et Parta in Piede), ενώ αλώβητη μοιάζει η εβραϊκή συνοικία έξω από την πύλη του Ναυπλίου: βλ. Σίνος (2009α) 20, εικ. 2. Η ευρύτερη περιοχή του Μυστρά συνολικά αριθμούσε 20 κατεστραμμένα χωριά: Παναγιωτόπουλος (1985) 313· Πανήσα; (1998) 182.

(28) Απογραφή Γκριμάνι (1700) και απογραφή με κατάλογο των οικισμών της Πελοποννήσου του 1700: Παναγιωτόπουλος (1985) 285, 308, 309. Οι άλλες οικιστικές ενότητες που ταξινομούνται είναι το Recinto della Citta (η κάτω συνοικία της οχυρωμένης πόλης) και το Recinto Superior della Citta (η άνω συνοικία). Για τον πληθυσμό των οικισμών της Provincia di Laconia γύρω στο 1700, βλ. και Wagstaff (1998). Στο τοπογραφικό του Vasseur, που προαναφέρθηκε (ο.π. ήτσοσημ. 10), η περιοχή νότια της καστροπολιτείας προσδιορίζεται ως Borgo di Bassi, ενώ σε χαρακτηριστικό από το Αρχείο Γκριμάνι (Μαρκιανή Βιβλιοθήκη) η οικιστική συσπείρωση προς νότον ονομάζεται Borgo di Mescori: βλ. Σίνος 2009α, 21, εικ. 4. Σύμφωνα με την απογραφή Γκριμάνι, τον μεγαλύτερο πληθυσμό συγκεντρώνει η άνω πόλη του Μυστρά: Παναγιωτόπουλος (1985) 308, 309. Αν λάβουμε υπ' όψιν τα πλήγματα που δέχθηκε ο Μυστράς κατά τον Τουρκοβενετικό πόλεμο, όπως άλλωστε αυτό εμφανίζεται και στο τοπογραφικό του Vasseur, δημιουργούνται εύλογοι προβληματισμοί για την ακρίβεια της απογραφής, εισάγοντας το ενδεχόμενο να συγκαταριθμούνται τα μελη της εβραϊκής παροικίας που κατοικεί πλησιόχωρα στα τείχη (δ.π. ήτσοσημ. 10). Στο Μεσοχώρι αναφέρεται ο Εβλιγιά Τσελεμπί (1668), τοποθετώντας το περίπου 2000 βήματα νότια από το φρούριο ως έναν δυναμικό πολυθρησκευτικό οικισμό με πλούσια οθωμανική αρχιτεκτονική φυσιογνωμία, που συγκεντρώνει εμπορική δραστηριότητα και έχει εύδρη ύπαιθρο, στην οποία αφθονεί ποικιλία αγροτικών προϊόντων: βλ. Κωστάκης (1980-1981) 273- Εβλιγιά Τσελεμπί (1999) 82-83. Για το Μεσοχώρι ο De la Guilletiere (1676) αναφέρει δύο παζάρια και δίνει τον αριθμό των 2000 οικιών: Γιανναροπούλου (1979) 366.

(29) Τα κτήρια αυτά δηλώνονται στο τοπογραφικό του Vasseur: βλ. Σίνος (2009α) 19, 20, εικ.2. Φαίνεται ότι στην περιοχή αυτή, από την προηγούμενη περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας ήκμαζε πληθυσμιακά και οικονομικά, μετατοπίζονται οι λειτουργίες της άρχουσας δύναμης της πόλης: βλ. Μαρίνου (2009γ) 77· πρβλ. και Βαχαβιώλος (2013) 183-84. Την ευημερία του Μεσοχωρίου περί την λήξη της Βενετοκρατίας απηχεί: το χρονικό του Κωνσταντίνου, Διοικητή του έτους 1715, το οποίο συντάχθηκε κατά τη διάρκεια της τουρκικής εκστρατείας για την ανακατάληψη της Πελοποννήσου. Ο Κωνσταντίνος Διοικητής αναφέρεται στο varouch, δηλ. στο ανοχύρωτο τμήμα της πόλης του Μυστρά, το οποίο τοποθετεί ψηλότερα από τους αμπελώνες, στους πρόποδες του βουνού και ονομάζει «εξώκαστρο». Περιγράφει πολλά ωραία σπίτια και μία μεγάλη αγορά: Λούβη (1976- 1978) 319, 322-323. Για τα αρχαιολογικά κατάλοιπα στον Μυστρά από την εποχή του Regno di Morea, βλ. Αρβανιτόπουλος (2011).

(31) Ο Μυστράς αποτελεί κατά τον 18° αιώνα το σημαντικότερο εμπορικό κέντρο της Πελοποννήσου. Η ετήσια εμποροπανήγυρη του ήταν μία εκ των δύο μεγάλων αγορών στην ενδοχώρα της Πελοποννήσου. Η άλλη ήταν της Τριπολιτσάς. Στον Μυστρά γινόταν το μεγαλύτερο εμπόριο του μεταξίου και του πρινικοκιού και η αγορά των τσόχινων υφασμάτων από τους Έβραίους εμπόρους: βλ. Κρεμμυδας (1972) 19, 329 - 331. Η ίδρυση και οργάνωση της πανηγύρεως του Μυστρά έχει αναχθεί στον 14° αιώνα: Λαμπροπούλου (1989) 303-304. Για διαχρονική προσέγγιση της πανηγύρεως, βλ. Παπαδόγιαννης (2008). Όπως πληροφορεί η έκθεση του Βενετού προνοητή Δομένικου Gritti προς την Γαληνοτάτη με χρονολογία 28.12.1691, πέντε ήταν οι κύριες ελληνικές πανηγύρεις στο Βασίλειο του Μορέως. Ανάμεσα σε αυτές καταγράφεται «μία κατ' Αύγουστον ή μεν εν τω τόπω καλούμενω Αγίφ Ιωάννη τω προσκειμένφ εις ...» (Λάμπρος (1905) 618). Παρά τη φθορά του κειμένου που, ακολουθεί έχουμε τη γνώμη ότι πρόκειται για την πανήγυρη του Μυστρά βασιζόμενοι σε έγγραφο του 1741 από το αρχείο του Δημητρίου Κ. Σαλβαρά, που απόκειται στα ΓΑΚ-Αρχεία του νομού Λακωνίας και αφορά σε συμφωνητικό δανείου. Εκεί δίνεται υπόσχεση εξόφλησης στο «πανηγύρι του

Αγνανιού του ερχομένου του Μιστρός στις είκοσι ενιά του Αυγούστου»: βλ. Γαβαλά. (2001) 19. Η κορύφωση σήμερα της πανηγύρεως, που συνεχίζει αδιάλειπτα την παλιά παράδοση, γίνεται στις 29 Αυγούστου, ημέρα εορτασμού της αποτομής του Προδρόμου, ενώ στον χώρο όπου αναπτύσσεται υπάρχει φερώνυμος ναός οικοδομημένος το έτος 1923: Παπαδόγιαννης (2008) 42-43. Η διεξαγωγή της πανηγύρεως πριν από τα χρόνια της Βενετοκρατίας, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Τούρκου περιηγητή Εβλιγιά Τσελεμπί, ο οποίος αναφέρεται στο μεγάλο παζάρι του Μυστρά, που συγκεντρώνει σαράντα χιλιάδες άτομα [Κωστάκης (1980-1981) 273· Έβλια Τσελεμπί (1999) 83] και η προϊούσα δυναμική του, όπως δηλώνει το αίτημα των κατοίκων του Μυστρά, προς τις βενετικές αρχές να αποκτήσουν ειδικά κτήρια (εργαστήρια), όμοια με αυτά που χρησιμοποιούσαν οι κάτοικοι των Καλαβρύτων κατά τις εμποροπανηγύρεις (Λάμπρος (1905) 620), ερμηνεύει τον πρωτεύοντα ρόλο που αποκτά ο Μυστράς τον 18° αιώνα στην εμπορική δραστηριότητα της χερσονήσου.

Ευαγγελία Πάντου
Αρχαιολόγος

Παρακάτω παρατίθενται αποσπάσματα από το άρθρο της Κας Καλλιόπης Διαμαντή, αρχαιολόγου που είχε δημοσιευτεί στον ενδέκατο Τόμο «ΛΑΚΩΝΙΚΑΙ ΣΠΟΥΔΑΙ», Περιοδικού Συγγράμματος της Εταιρείας Λακωνικών Σπουδών.

Για τη κτητορική επιγραφή του ναού ή Κα Καλλιόπη Διαμαντή αναφέρει:

«.....Εξωτερικά, ψηλά στο νότιο τοίχο, αριστερά της εισόδου έχει εντοιχισθεί μαρμάρινη πλάκα με εγχάρακτη κεφαλαιογράμμη επιγραφή, η οποία αναφέρει:»

*Θέλεις μαθεῖν ἄνθρωπε τοῦτο τί ἐστί;
Ναός πέλει Γεωργίου τοῦ μάρτυρος
κτισθεῖς δὲ νῦν δαπάνη τῶν συνδρομητῶν.
Εἰ οὖν θέλῃς σωθῆναι, εἰσελθε χαίρων·
Θεῶ δὲ προσκύνῃσας, ἔχεις νοῦν τάδε·
Φοβοῦ τὸ θεῖον καὶ θανοῦ δι' ἐκεῖνο·
Πατρίδα τίμα καὶ γονεῖς ὑπὲρ πάντας·
Φιλόσοφος ἔσω, καὶ γνώσεις σεαυτὸν·
Ὁ σαυτὸν γνοῦς, Θεὸν βεβαίως γνῶσεται·
Φήμην καλὴν ἔχων, σὺ ἀρετὴν ἔχεις·
Τέκνοις ἐπίτασσε τὰν ἀρετὰν κτῆσαι·
Φυλάξας ταῦτα σωθῆης γὰρ ἀφεύκτως·
Διονύσιος Πύρρος ἔκθεσε τάδε
ἐν ἔτει —ΧΠ(Κ)ΗΔΔΠ ΑωΚΕ 1825*

Για το γλυπτό που υπάρχει στο υπέρθυρο της εισόδου του Διακονικού, και φαίνεται στη παραπάνω φωτογραφία ή Κα Καλλιόπη Διαμαντή αναφέρει:

«.....Β' Πλαίσιο θύρας με συμφυές γείσο επιστέψεως....»

Είναι προσαρμοσμένο στη μικρή χαμηλή θύρα του Διακονικού. Σώζεται σχεδόν ακέραιο. Διατηρείται σε πολύ καλή κατάσταση. Μάρμαρο γκρίζο. Το πλαίσιο είναι απλό αποτελείται από μια εξωτερική ταινία, ένα κοίλο κυμάτιο μετά από αυτή ακολουθούν δύο υποτομές.

Το συμφυές στοιχείο της επιστέψεως έχει τη συνηθισμένη λοξόμητη μορφή..... Κοσμεῖται με φυτικά θέματα, τα οποία πλαισιώνουν έναν ισοσκελή ανάγλυπτο σταυρό. Οι δαιμονιοί βλαστοί, που βγαίνουν από τη βάση του σταυρού, απολήγουν σε όρθια λυγρά στυλιζαρισμένα ημιανθέμια συμμετρικά διατεταγμένα, τα άκρα των οποίων κάμπτονται αντωπά και σχηματίζουν σε παραλλαγή καρδιόσχημα ανθέμια. Τα κενά των καρδιόσχημων γεμίζουν μικρά τρίφυλλα ανθέμια, τα οποία φύονται από τον ίδιο βλαστό. Συστηματική χρήση τρυπανιού παρατηρείται στους ακραίους λοβούς των ημιανθεμίων.....

Τα στυλιζαρισμένα ανθέμια, που ωστόσο διατηρούν το περίγραμμα του φύλλου της ακάνθας, αντιγράφουν παλαιότερα πρότυπα, όπως επιθήματα κιονοκράνων του ναού της Παναγίας στο μοναστήρι του Όσιου Λουκά (10ος αι.), κιονόκρανα του Μουσείου της Προύσας (11ος αι.) και του Αγίου Νικολάου στα Καμπιά. Το μνημείο χρονολογείται στο δεύτερο τέταρτο του 12ου αιώνα.

Κοινά τεχνολογικά και θεματικά στοιχεία, με το εξεταζόμενο γλυπτό σημειώνονται σε δύο κιονόκρανα και τα επιθήματα τους του ναού της Ευαγγελίστριας του βυζαντινού Μυστρά (γύρω στα 1400 μ.Χ.), καθώς και σε ανάγλυφα παλαιολόγιας εποχής του Μουσείου Μυστρά. Τα συγγενικά αυτά παραδείγματα μας οδηγούν στη χρονολόγηση του γλυπτού μας στο 14ο -15ο αιώνα.....»

Στο τεύχος 257 του περιοδικού «ΛΑΚΩΝΙΚΑ», που εκδίδεται από το «ΣΥΝΔΕΣΜΟ ΤΩΝ ΕΝ ΑΤΤΙΚΗ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ», δημοσιεύτηκε άρθρο της Κας Δανάης Μαρίτσα, Αρχιτέκτονα, με θέμα: «Η Κρήνη – Σαρκοφάγος της Τριπέλλας στη περιοχή Μυστρά. Από το άρθρο αυτό παραθέτουμε ένα τμήμα:

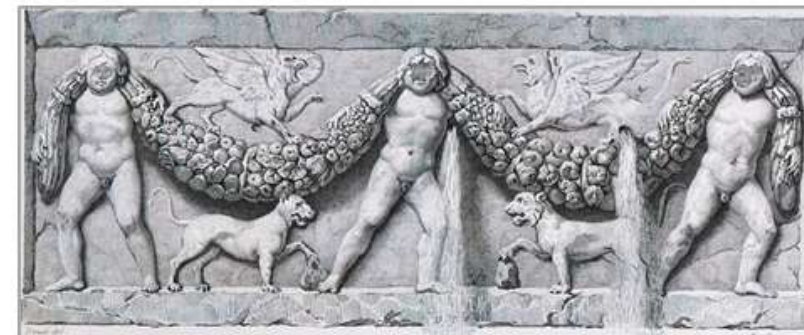
«.....Οι ξένοι περιηγητές για την κρήνη.

Αναμφισβήτητα, κρήνη της Τριπέλλας κίνησε την προσοχή και το ενδιαφέρον πολλών περιηγητών εδώ και ενάμισι αιώνια. Την ξεχώρισαν από αναρίθμητες άλλες κρήνες, που συνάντησαν στην περιήγησή τους στον ελλαδικό χώρο, για την πρωτοτυπία της στην πρόσοψη - χρησιμοποίηση σαρκοφάγου - και κατά δεύτερο λόγο, για την αισθητική της προβολή που είναι βέβαιο ότι τους εντυπωσίασε. Οι περιηγητές της περιόδου εκείνης ενδιαφέρονταν βασικά για τα λείψανα της αρχαιότητας και, όπως ήταν φυσικό, εντυπωσιάζονταν όταν τα συναντούσαν. Και οι χαρακτές της εποχής εκείνης την απέδωσαν με σχεδόν απόλυτη πιστότητα, όπως μπορούμε να κρίνουμε, τουλάχιστον, από τη σημερινή διατήρησή της.

Όπως ήδη αναφέραμε, πρώτη απεικόνιση της κρήνης δίνει η γαλλική απόστολη. Ο Blouet, ηγετικό στέλεχος του αρχιτεκτονικού τμήματος της αποστολής στον Μοριά, σχεπικά με τις αρχαιότητες τις οποίες συνάντησαν στον Μυστρά σημειώνει: «Τα μοναδικά αρχαία λείψανα που είδαμε και σχεδιάσαμε είναι δύο σαρκοφάγοι που κοσμούν δύο κρήνες, μία κεφαλή Βάκχου και μερικές επιγραφές».

Το χαρακτηριστικό με την κρήνη σχεδιάστηκε από τον Poiret και εκείνο με τη σαρκοφάγο από τον Trezet. Κατόπιν ο Quinet στο ημερολόγιό του αναφέρει: «Άλλη κρήνη αριστερά με ένα αρχαίο χαμηλό ανάγλυφο και μία τουρκική επιγραφή». Και πιο κάτω σημειώνει: «Μία κρήνη με ένα αρχαίο χαμηλό ανάγλυφο: τρεις ερωπιδείς κρατούν στους ώμους τους μία γιρλάντα, δύο ιππόγρυπες αντιμέτωποι, οι γιρλάντες υποβαστάζονται από δύο θηλυκά λιοντάρια. Διαβάζει κανείς από πάνω μία τουρκική επιγραφή, πάνω από αυτή βρίσκονται δύο κυκλικόι πύργοι (βενετσιάνικοι) στη ζώνη των βράχων». Ο Chateaubriand, που επισκέφθηκε το χώρο, στο σχετικό «Οδοιπορικό» του αναφέρει: «Βλέπει κανείς σ' αυτήν την πέτρα ένα αρχαίο γνωστό γλυπτό άτεχνα επεξεργασμένο που αναπαριστά τρεις νύμφες που χορεύουν με γιρλάντες».

Η περιγραφή του Chateaubriand δεν μας επιτρέπει να δεχτούμε ότι οι δύο ξένοι περιγράφουν την ίδια κρήνη - σαρκοφάγο. Μας βοηθά όμως να καταλήξουμε στη διαπίστωση ότι στην περιοχή του Μυστρά δεν ήταν κάτι εντελώς ασυνήθιστο να χρησιμοποιούνται σαρκοφάγοι ή τμήματά τους σε κρήνες. Και φαίνεται βέβαιο ότι η σαρκοφάγος που αναφέρει ο Chateaubriand είναι αυτή που βρισκόταν στη θέση Μαρμάρα παλαιότερα και τώρα είναι στη Μητρόπολη του Μυστρά (επειδή οι νύμφες που χορεύουν του Chateaubriand είναι ασφαλώς οι μαινάδες της σαρκοφάγου, που βρίσκεται τώρα στη Μητρόπολη). Αλλά ο Chateaubriand αναφέρει και την ίδια πηγή

με τον Quinet: «Τέλος βρήκαμε μία τελευταία κρήνη, ονομαζόμενη Τριτζέλλα». Αλλά Τριπέλλα ονομάζει ένα χωριό της περιοχής.

Από τους μεταγενέστερους επισκέπτες της κρήνης, ο Έλληνας Ιάκ. Ραγκαβής αναφέρει σχετικά με το θέμα μας: «επί τινος κρήνης εικονίζονται εις υπότυπον τρεις παίδες κρατούντες ανθόπλεγμα και κεφαλή Βάκχου δέκα δακτύλων το ύψος». Ο ίδιος επίσης σημειώνει ότι βρίσκεται σε μία από τις τέσσερις συνοικίες του Μυστρά, στην Τριτζέλλα.

Ο Bory de Saint Vincent περιγράφει ως εξής την παράσταση: «Τρεις ερωπιδείς ή εύσωμα παιδιά, των οποίων τα παχουλά πρόσωπα είναι βερά παραμορφωμένα και τα οποία κρατάνε με τις πλάτες τους μία μεγάλη γιρλάντα που σχηματίζεται από λουλούδια και φρούτα, πάνω από τον οποίο, από κάθε πλευρά βλέπει κανείς έναν ιππόγρυπα και από κάτω κάτι που πιστεύω ότι είναι γάτα».

Ανάλογο με το παράδειγμα της κρήνης του Μυστρά που μας απασχολεί θέμα έχουμε και στην τέχνη της ιταλικής αναγεννήσεως με την κρήνη - σαρκοφάγο του Τισιάνο «Θεός και βέβηλος έρωτας» (1515). Ο πίνακας απεικονίζει μία σαρκοφάγο που χρησιμεύει ως κρήνη, έργο στο οποίο έχουν δοθεί πάρα πολλές ερμηνείες για το συμβολικό του περιεχόμενο.

Στην πράξη, ο εμπνευστής της κρήνης της Τριπέλλας έκαμε το ίδιο. Επέλεξε για την πρόσοψη της κρήνης μία σαρκοφάγο ρωμαϊκής περιόδου διακοσμημένη με παράσταση ερωπιδέων, συνηθισμένο θέμα για διακοσμήσεις σαρκοφάγων στην περίοδο αυτή. Και είναι γνωστό ότι στην περιοχή της Σπάρτης υπήρχαν νεκροταφεία, που ήταν σε ακμή κατά τον 3ο και 4ο αιώνα μ.Χ.

Σύμφωνα με την άποψη του Le Bas, ο οποίος ήταν μέλος της επιστημονικής αποστολής, η σαρκοφάγος με την κομμή και συμμετρική σύνθεση, αλλά την κάπως βαριά επεξεργασία, δεν μπορεί να είναι προγενέστερη του αιώνα των Αντωνίων, του 2ου μ.Χ. αιώνα.....»

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
5^η ΕΦΟΡΕΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΣΠΑΡΤΗΣ
ΝΟΜΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
& ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΔΗΜΟΥ ΣΠΑΡΤΗΣ

Ο Μυστράς μέσα από την έκθεση του
Γενικού Επιθεωρητή Ανοικοδομήσεως,
Μιλτιάδη Μυλωνά, τον έτος 1949
Γύρω από την οργάνωση
του Αρχαιολογικού Χώρου του Μυστρά

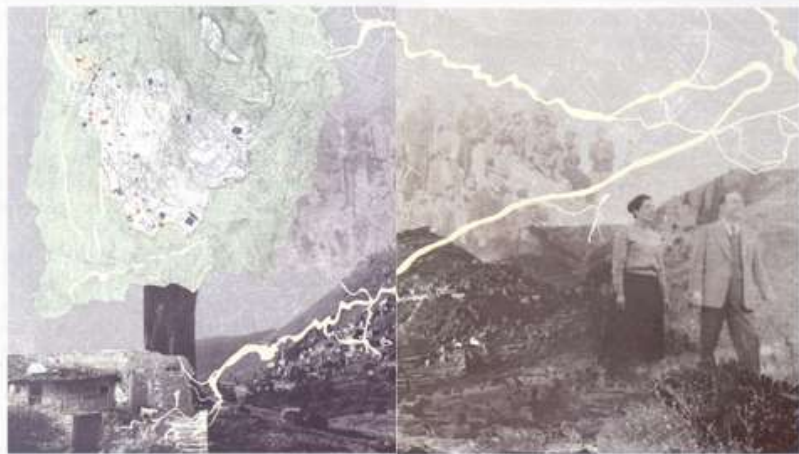

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΟΥ ΜΥΣΤΡΑ
Μουσείο Μυστρά-Αίθουσα Πολιτιστικών Χρήσεων

2013-2014

Στη Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη της Σπάρτης, στη δωρεά του Παναγιώτη Ηλία Πουλίτσα, έχει καταχωρηθεί δεμένο αντίγραφο της από 23.3.1949 έκθεσης του Γενικού Επιθεωρητή Ανοικοδομήσεως Μιλτιάδη Μυλωνά. Το αρχαιολογικό αυτό τεκμήριο αποτυπώνει το σημαντικό μεσαιωνικό τόπο του Μυστρά λίγα χρόνια μετά τον β' παγκόσμιο πόλεμο και ενώ η εμφύλια σύγκρουση ακόμη μαινόταν. Πρόκειται για μια αυτοδύναμη μαρτυρία με επίκεντρο τη μετάθεση του οικισμού της Κάτω Χώρας του Μυστρά εκτός των τειχών.

Ο πληθυσμός της καστοροπολιτείας, μετά τις δηώσεις των αλβανικών σωματίων στην περίοδο που ακολούθησε το Ορλωφικό (1770-1779) και την εμπρηστική μανία του Ιμπραήμ (1825), είχε σημαντικά συρρικνωθεί. Η ίδρυση της νέας πόλης της Σπάρτης από τον Όθωνα (1834) ενθάρρυνε την προϊόουσα εγκατάλειψη του χώρου. Μέχρι τα μέσα του 20ού αιώνα, στις ανατολικές παρυφές του λόφου του Μυστρά, εντός των τειχών, διέμενε μικρός αριθμός κατοίκων «σαν σε μακρινή συνοικία του Νέου Μυστρά».

Η έκθεση εν πρώτοις εικονογραφεί τη μέριμνα της πολιτείας να καταγράψει από το έτος 1946 «τήν πολεμοπάθειαν και τας ανάγκας διαφόρων οικισμών διά προτάσεις ανοικοδομήσεως αυτών», μεταξύ των οποίων και του

οικισμού της Κάτω Χώρας της Κοινότητας Μυστρά. Ήδη από το 1945 είχε συσταθεί το Υφυπουργείο Ανοικοδομήσεως με αρμοδιότητες που αφορούσαν στην ανοικοδόμηση των κατεστραμμένων οικισμών, τη διατύπωση και εφαρμογή ευρύτερων οικιστικών προγραμμάτων της χώρας, την έρευνα, μελέτη και εκτέλεση των απαιτούμενων έργων και την έρευνα και εφαρμογή προγραμμάτων για την εξεύρεση των αναγκαίων πόρων, την εκπαίδευση κατάλληλου τεχνικού προσωπικού και την προμήθεια ή παραγωγή των αναγκαίων οικοδομικών υλικών.

Το Υφυπουργείο μετατρέπεται σε Οργανισμό, ακολουθώντας σε Υπουργείο Ανοικοδομήσεως με πιο διευρυμένες αρμοδιότητες και το 1950 σε Υπουργείο Οικισμού και Ανοικοδομήσεως. Ως γενικός συντονιστής της ανοικοδόμησης της κατεστραμμένης από τους πολέμους Ελλάδας κατά την περίοδο 1945-1950 αναδείχθηκε ο Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης ο οποίος, αρχικά από τη θέση του πολιτικού (Υφυπουργός) και στη συνέχεια του ανώτατου λειτουργού της δημόσιας διοίκησης (Γενικός Διευθυντής Υπουργείου), σχεδιάζει οικισμούς και οργανώνει την κοινωνική και οικονομική γεωγραφία της Ελλάδας. Στο εντυπωσιακό εύρος των παρεμβάσεων του φορέα ανήκει ο εντοπισμός και η καταγραφή της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς.

- Ευχαριστίες εκφράζονται στους:**
- Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία
 - Διεύθυνση Εθνικού Αρχείου Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού
 - Μάρω Καρδαμίτση-Αδάμη, ομότιμη καθηγήτρια του ΕΜΠ και υπεύθυνη των Αρχείων Νεοελληνικής Αρχιτεκτονικής του Μουσείου Μπενάκη
 - Γενικό Αρχείο του Κράτους ΓΑΚ Λακωνίας
 - Βιβλιοθήκη Ανθός του Φουγάρου (Ναύπλιο)
 - Βιβλιοθήκη του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας
 - Κωνσταντίνος Π. Μυλωνά, ομότιμος καθηγητής του ΕΜΠ, εγγονό του Γενικού Επιθεωρητή Ανοικοδομήσεως Μιλτιάδη Μυλωνά
 - Δρ. Σταύρο Αρβανιτόπουλο, βυζαντινολόγο
 - Καθηγητή Στέφανο Σίνο, Πρόεδρο της Επιτροπής Αναστήλωσης Μνημείων Μυστρά
 - Δημήτριο Χλωράκο, Ευφροσύνη Δεδετσιάνη-Ευθυμίου, Τασία Αϊβαλή, Κωνσταντίνο Κωνσταντινίκο και Ηλία Βαχαβιώλο καθώς και
 - στον Κατωχωριτή Αγγελή Κ. Αγγελάκο

Συντελεστές έκθεσης

- Έρευνα-Τεκμηρίωση-Κείμενα:**
Ευαγγελία Πάντου, αρχαιολόγος, αν. προϊσταμένη 5ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Σπάρτης
Σχεδιασμός-Επιμέλεια Έκθεσης:
Ελένη Τζινέρη, διευθύντρια Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης Σπάρτης
Ευαγγελία Πάντου, αρχαιολόγος, αν. προϊσταμένη 5ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Σπάρτης
Ντίνα Ντουβή, αρχιτέκτων μηχανικός
Ευαγγελία Μαρούλη, ΜSc αρχιτέκτων μηχανικός
Προοπτικές συνθέσεις:
Ευαγγελία Μαρούλη, ΜSc αρχιτέκτων μηχανικός
Επιτελεσμός χωρτών:
Ευαγγελία Μαρούλη, ΜSc αρχιτέκτων μηχανικός
Ομάδα εργασίας:
Ντίνα Ντουβή, αρχιτέκτων μηχανικός
Ευαγγελία Μαρούλη, ΜSc αρχιτέκτων μηχανικός
Τάνα Μαρδύ-Σταμιανάκη, αρχιτέκτων μηχανικός
Γεωργία Κατσουγκράκη, αρχαιολόγος
Παναγιώτης Ίδισης, συντηρητής έργων τέχνης
Θάκης Ρίγιου, φωτογράφος
Κατασκευές:
Παναγιώτης Ίδισης, συντηρητής έργων τέχνης
Παναγιώτης Χίος, εργατοτεχνίτης
Παναγιώτης Στάκος, μηχανικός

ΥΠΠΟΑ, 5^η ΕΦΟΡΕΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ
Αγγελόπου 58, 23100 Σπάρτη
Τηλ: 27310 25363
e-mail: Sebaid@culture.gr

ΝΟΜΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
ΔΗΜΟΥ ΣΠΑΡΤΗΣ
Ιερωπόλλυ 57, 23100 Σπάρτη
Τηλ: 27310 28456
e-mail: rpp@spartiv@gmail.com

ΥΠΠΟΑ, ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΣΠΑΡΤΗΣ
Λακώργου 135
Σπάρτη 23100
Τηλ: 2731 0 26853 & 2180
http://www.nkiforos.edu.gr

Ο Μιλτιάδης Μυλωνάς περιόδευσε στη Λακωνία τον Ιούνιο του 1947. Η έκθεσή του για τον Μυστρά, με εμβέθετη θεματολογική κατανομή και φωτογραφική τεκμηρίωση, περιέχει πληροφορίες πολεοδομικού αλλά και αρχαιολογικού χαρακτήρα. Την παρατήρηση ότι ο πόλεμος και οι ταραχές επέφεραν ασήμαντες ζημιές στην Κάτω Χώρα διαδέχεται η διαπίστωση για τη απόδοσα πολεοδομική μορφή του οικιστικού συνόλου αποτελούμενου από «33 περίπου οικίας κατά τό πλείστον ημιερείπωμένες, ρυπαράς και άθυγιεινός, κτισμένες επί των έρειπίων τής Βυζαντινής πόλεως τού Μυστρά. Τινές εξ αυτών είναι αυτόχρονα Βυζαντινά κτίσματα, ένδιαφέροντα από αρχαιολογικής άπόψεως...».

Στην έκθεση καταγράφεται η πραγματικότητα της αλλοίωσης ενός αυθεντικού μεσαιωνικού περιβάλλοντος και της απόλυτης δυσαρμονίας ανάμεσα στη χρήση του χώρου και τη βαρύνουσα ιστορική σημασία του. Χαρακτηριστικά αναφέρεται: «... ή αυτοψία προσενεί βθεσίαν έντύπωσιν γιά τήν άθλιότητα πού επέτρεψε τό Κράτος νά περιβάλλη και νά φθείρη τόν ιστορικόν χώρον». Σε επεξήγηση μάλιστα φωτογραφίας, με εκφραστική οξύτητα σχολιάζεται: «Άπαθλιωμένα οικία ΚΑΤΩ ΧΩΡΑΣ περισφύγγουσαι τήν Μητρόπολιν τού Μυστρά». Την αποκατάσταση της ενότητας του αρχιτεκτονικού χαρακτήρα του Μυστρά, συνεπώς και την ανάγκη διατήρησής του θεραπεύει κατά τον Επιθεωρητή η μετάθεση του οικισμού εκτός των τειχών.

Ενδιαφέρον συγκεντρώνουν οι πληροφορίες και το περιεχόμενο εγγράφων που ενσωματώνει στην έκθεσή του ο Μ. Μυλωνάς με λεπτή ιστορική αίσθηση αποτυπώνοντας διοικητικές ενέργειες του κλυδωνισμένου και παρακμασμένου από τους πολέμους κράτους που μάχεται να ανοικοδομήσει τους οικισμούς του και να διώξει την ασήχημα. Στοιχεία αρούνται για το παλαιότερο εγχείρημα του Υπουργείου Παιδείας να μεταθίσει τον οικισμό της Κάτω Χώρας, το οποίο όμως προσέκρουσε στην αξίωση των κατοίκων για μεγαλύτερη αποζημίωση και στον πόλεμο που εν τω μεταξύ ενέσκηψε. Η προσωπική επικοινωνία του Επιθεωρητή με τους κατοίκους οδηγεί στην επίσημη εισήγησή του προς το Υπουργείο Ανοικοδομήσεως για μετάθεση του οικισμού.

Κατ' ακολουθία της εισήγησης, σύμφωνα με τον Μ. Μυλωνά, συγκροτείται το έτος 1947 Επιτροπή

στην οποία ορίζονται να συμμετέχουν ο Διευθυντής Αναστήλωσης του Υπουργείου Παιδείας, καθηγητής Α. Ορλάνδος, ο αρχιτέκτονας του Υπουργείου Ανοικοδομήσεως Γ. Βαλάτας και ο Επιθεωρητής ΣΤ' (Μ. Μυλωνάς), ο εκπρόσωπος στην Τρίπολη της Υπηρεσίας Τουρισμού, Πολυχρονόπουλος και ο γεωπόνος Χ. Σοφράς, «πρός επιτόπιον μελέτην τής μεταθέσεως τού οικισμού ΚΑΤΩ ΧΩΡΑ εις θέσιν κατάλληλων τόσον άπό οικιστικής γεωργοοικονομικής άπόψεως όσον ειδικώτερον και άπό αρχαιολογικής και τουριστικής τοιαύτης».

Κύρια επισήμανση της Επιτροπής στις εργασίες της οποίους εν τέλει ο Α. Ορλάνδος δεν μετέχει «λόγω κωλύματος», είναι η ανάμνηση προς το αρχαιολογικό και τουριστικό περιβάλλον όψη των οικιών της Κάτω Χώρας. Η ενδελεχής φωτογραφική τεκμηρίωση των μεσαιωνικών μνημείων και του Μουσείου του Μυστρά, που πλαισιώνει το κείμενο της Έκθεσης του Μυλωνά, προέρχεται και από την επιτόπια αυτοψία της ολιγάριθμης ομάδας της Επιτροπής που διακρίνεται σε αρκετές φωτογραφίες. Από τη μελέτη δε των χαρακτηριστικών του οικισμού τα μέλη του συλλογικού οργάνου κρίνουν ότι ο χαρακτήρας του δεν είναι καθαρά γεωργικός, ενώ η συνολικά καλλιεργημένη έκταση αναπτύσσεται ανατολικά των τειχών, εκατέρωθεν της τουριστικής οδού που οδηγεί από την πύλη της Μαργάρας στην πύλη της Μητρόπολης και ανέρχεται στα 140 περίπου στρέμματα καλυπτόμενα κυρίως από ελιές. Προτείνουν μάλιστα την εγκατάσταση του οικισμού στην τοποθεσία «Ρέφτη» εκτός των τειχών, κάτω από την τελευταία καμπή της τουριστικής οδού, η οποία, κατά την κρίση τους, εκτός των άλλων πλεονεκτημάτων που συγκεντρώνει, δεν αποκρύπτει τη θέση της μεσαιωνικής πόλης στον επισκέπτη που έρχεται από τη Σπάρτη και δεν συσχετίζεται με την αρχαιολογική περιοχή. Επιτρέπει ακόμη την εξυπηρέτηση της τουριστικής κίνησης χωρίς να παραβάλλει το τοπίο. Οι όροι που θέτει η Επιτροπή για την ίδρυση του νέου οικισμού επικεντρώνονται στον περιορισμό των διαστάσεών του, την αποφυγή της μελλοντικής του επέκτασης και τη γενικότερη μελέτη της περιοχής για λόγους αρμονικής προσαρμογής του στο περιβάλλον και το ιστορικό τοπίο. Η πολιτιστική κληρονομιά, η καταγραφή και η

προστασία της, άλλωστε, είναι ένα από τα θέματα που απασχολούν τους Επιθεωρητές του Υπουργείου Ανοικοδομήσεως. Τη σαφή πρόθεση για την αναβάθμιση της μορφής και της λειτουργίας του δημόσιου χώρου του Μυστρά αντανακλούν δύο έγγραφα που μεταφέρει ο Μ. Μυλωνάς. Με το υπ' αρ. 76961/2326/30.10.1948 έγγραφο του το Υπουργείο Παιδείας, μετά από γνώμη του Αρχαιολογικού Συμβουλίου, ανακοινώνει ότι εγκρίνει την ανοικοδόμηση 40 οικιών σε απόσταση 250-300 μέτρων «άπό τών τειχών τής αρχαίας πόλεως Μυστρά πρός εγκατάστασιν τών διαμενουσών νυν έντός αυτών ισάριθμων περίπου οικογενειών, ώστε ν' άπαλλαγή ό χώρος ούτος τής παρατηρουμένης σήμερον έντός άσχημίας». Ακολουθώντας με την υπ' αρ. 240062/2606/6.12.1948 απόφαση του το Υπουργείο Ανοικοδομήσεως αποφασίζει τη μετάθεση του οικισμού της Κάτω Χώρας εξ ολοκλήρου εκτός των τειχών. ΒΑ της αρχαιολογικής περιοχής, στην τοποθεσία «Ρέφτη», με κύρια προϋπόθεση να μελετηθεί πολεοδομικά ο νέος οικισμός.

Η τελευταία διοικητική ενέργεια στην οποία αναφέρεται ο Μ. Μυλωνάς εξιστορώντας το όλο ζήτημα, είναι η εντολή προς τον εργολάβο τοπογραφώσεως της Τίτης Περιφέρειας (Ιανουάριος 1949, σύμβαση 11020) για την τοπογράφιση του Παλαιού και Νέου Μυστρά. Η εκτίμησή του είναι ότι θα προκύψει μια αρτιότατη τοπογραφική εργασία, η πρώτη μετά το αυτοσχέδιο του Γάλλου βυζαντινολόγου G. Millet, η οποία θα χρησιμεύσει για το έργο της ανοικοδόμησης του νέου οικισμού αλλά και για αρχαιολογικούς και τουριστικούς σκοπούς. Των ενεργειών του Υπουργείου Ανοικοδομήσεως, ως σημειωθεί, έχει προηγηθεί το ευρύ ερευνητικό και αναστηλωτικό έργο του Α. Ορλάνδου, κυρίαρχης επιστημονικής προσωπικότητας στα αναστηλωτικά πράγματα της χώρας τον 20ό αιώνα. Η βυζαντινή πολιτεία εξάλλου προστατεύεται με κρατική μέριμνα ήδη από το 1921, οπότε και θεσμοθετείται για πρώτη φορά καθεστώς κήρυξης (ΒΔ 19.4.1921, ΦΕΚ 68/ Α / '26.4.1921, Ν. 2447: Κήρυξη της Βυζαντινής Νεκρόπολης του Μυστρά μετά 8 Ναών και 9 παρεκκλησίων ως προέχοντος Βυζαντινού μνημείου).

Η ενεργοποίηση διοικητικών μηχανισμών για την προστασία του μεσαιωνικού οικιστικού συνόλου του Μυστρά και η παράλληλη προώθηση ενεργειών πολεοδομικού σχεδιασμού για την προστασία της ζωής της κοινότητάς του, όπως αντανακλώνται στη παρούσα έκθεση, συνιστούν εκδηλώσεις προοδευτικού πνεύματος. Ο οικισμός στη θέση «Ρέφτη» εν τέλει δεν συγχρότηθηκε. Ενδοχρονόμους η άρνηση των Κατωχωριτών που θεώρησαν ακατάλληλα τα εδάφη («βαρυνικά») συνέβαλε σε αυτό. Είχαν ωριμανεί παρόλα αυτά οι συνθήκες που υπαγόρευαν να αναδειχθεί με ολοκληρωμένο σχέδιο προστασίας η «όμορφη παλιά πόλη».

Οι Κατωχωριτές δέχτηκαν να εγκαταλείψουν τις ιδιοκτησίες τους και να τις μεταβιβάσουν στο Ελληνικό Δημόσιο συμβάλλοντας στον επιδιωκόμενο σκοπό του ευτρεπισμού του Βυζαντινού Μυστρά, μετά την αποζημίωση που τους κατέβαλε τα έτη 1952 και το 1955 η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία δια του αντιπροσώπου της Παναγιώτη Ηλ. Πουλίτσα. Στο εζής ο χώρος θα οργανωθεί με συγκεκριμένες παρεμβάσεις που θα αναβαθμίσουν τη μορφή και τη λειτουργία του και συνεπώς και την εμπειρία του επισκέπτη.

Βιβλιογραφικές σημειώσεις για την περίοδο της Ανοικοδόμησης

- Κωνσταντίνος Α. ΔΟΞΙΑΔΗΣ, Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί, Α-Α. Κύρτης (επιμ.), Αθήνα 2006, 337-353.
- Α. Καρδαμίτση-Γερολύμου, Μ. Καρδαμίτση-Αδάμη, «Όψεις της μεταπολεμικής πολεοδομικής ανασυγκρότησης», *Συνέδριο, Μετασχηματισμοί της ελληνικής πόλης, οσοπιστική θεωρία, προοπτικές και καθημερινή πράξη, Αθήνα, Αίθουσα τελετών Αρχιτεκτονικής ΕΜΠ (9-11.5.2003)*, 14 (θα θέσωμο διαδραστικό).
- Π. Δελλαδέτσος, «Το Υπουργείο Ανοικοδόμησης: Κρατικό παρεμβατικό πρόβλημα και το συγκροσιακό πλαίσιο της περιόδου ανασυγκρότησης (1945-1951)», *2ο Συνέδριο Εταιρείας Ιστορίας της Πόλης και της Πολεοδομίας, Η Πολεοδομία στην Ελλάδα από το 1949 έως το 1974, Πρακτικά*, Βόλος 2000, 127-138.
- Α. Καρδαμίτση-Γερολύμου, Μ. Καρδαμίτση-Αδάμη, «Ο πόλεμος, οι πόλεις η ανοικοδόμηση», *Επιστημονικό Συμπόσιο, Ελληνικός αστικός χώρος (4-5.4.2003)*, έκδ. Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 2004, 55-78.

Επικρατέστεροι αρχιτεκτονικοί τύποι των απλών οικιών.

Στον οικισμό του Νέου Μυστρά υπάρχουν τα κεραμοσκεπή διώροφα σπίτια με το ισόγειο, το λεγόμενο **κατώι**, παρά την μεγάλη του επιφάνεια (ισάξια του ορόφου), που περιορίζεται σε δευτερεύουσες λειτουργίες όπως είναι ο σταβλισμός των ζώων, η αποθήκευση των καρπών, ενώ ο όροφος, το **ανώι**, περιλαμβάνει τις κύριες λειτουργίες του σπιτιού. Αξιοσημείωτη είναι η προσαρμογή τους στο ανάγλυφο του εδάφους στους πρόποδες του βουνού. Τα βλέπουμε λοιπόν να τοποθετούνται συνήθως κάθετα στις υψομετρικές καμπύλες καθώς έτσι αποφεύγονται οι εκτεταμένες εκσκαφές και η ανάγκη ανάπτυξης μεγάλων κλιμάκων για την πρόσβαση στον όροφο.

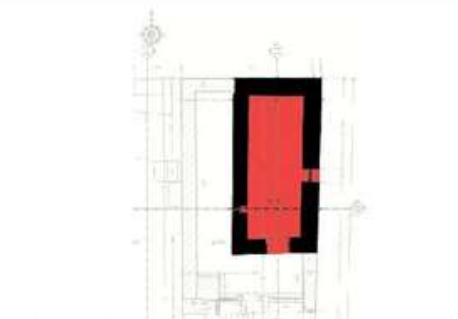
Κυριαρχούν τα **τυπικά μακρινάρια με χαγιάτι**, με πολλές παραλλαγές στην θέση του **χαγισπιού ή Λιακωτού ή Λιακού ή Λότζα**, στοιχείο που προσδίδει ιδιαίτερη ποικιλομορφία στον οικισμό. Η ποικιλία αυτή που οφείλονται κυρίως σε κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές, προσδίδουν ιδιαίτερη ποικιλομορφία στον οικισμό.

Ο αρχικός πυρήνας των περισσότερων οικιών είναι το **τυπικό μονόχωρο μακρινάρι**. Υπάρχουν ωστόσο άλλοι δύο τύποι, τα **αδερφομοίρια ή αδερφικά ή διπλά σπίτια** ⁽⁸⁾ και τα **σπίτια με τυπική διάταξη νεοκλασικής ελληνικής οικίας**, που δεν είναι ιδιαίτερα διαδεδομένοι στον οικισμό.

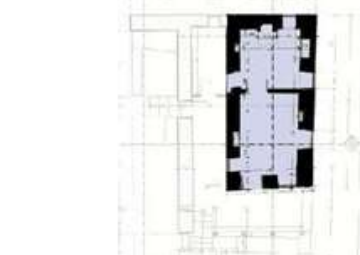
• Τυπικό μονόχωρο διώροφο μακρινάρι

Οι αναλογίες του σπιτιού είναι κατά μέσο όρο 1:2 (οι γενικές διαστάσεις είναι συνήθως περίπου 6x12) με την στενή τους πλευρά τις περισσότερες φορές προς το μέτωπο του δρόμου. Η κύρια είσοδος τοποθετείται αξονικά στην μεγάλη πλευρά. Το πλάτος του χαγισπιού είναι γύρω στα 2,5 μέτρα ενώ το μήκος ποικίλει. Ως εκ τούτου, εμφανίζεται σε δύο στάθμες, άλλοτε κεντροβαρικό στην όψη και άλλοτε εκτείνεται ως το ένα άκρο της. Άλλοτε πάλι είναι μικρού μεγέθους, λειτουργώντας ως διευρυμένο σκεπαστό πλατύσκαλο της σκάλας. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των χαγισπιών κυρίως των παλιών κτηρίων είναι η διαμόρφωση του κάτω μέρους τους από διάτρητη λιθοδομή από εγκάρσιες καμάρες.

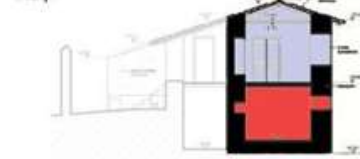
Το ισόγειο ή αλλιώς **κατώι** ήταν κλειστό ενώ τυχόν χωρίσματα ήταν από ευτελή υλικά όπως π.χ. τελάρα, παχιά ή ακόμη καλάμια και ξύλα.

Παράδειγμα διώροφου μονόχωρου μακριναριού σπιτιού. Κάτοψη ισογείου (πηγή: από σχέδιο Γ. Γιαξόγλου)

Παράδειγμα διώροφου μονόχωρου μακριναριού σπιτιού. Κάτοψη ορόφου. (πηγή: από σχέδιο Γ. Γιαξόγλου)

Παράδειγμα διώροφου μονόχωρου μακριναριού σπιτιού. Τομή (πηγή: από σχέδιο Γ. Γιαξόγλου)

Επικρατέστεροι αρχιτεκτονικοί τύποι των απλών οικιών.

Όσον αφορά στον όροφο ή **ανώι**, η είσοδος γίνεται από το χαγιάτι στο οποίο καταλήγει η εξωτερική κλίμακα. Κυρίαρχο στοιχείο είναι το τζάκι το οποίο για να έχει μεγαλύτερη απόδοση στο χώρο τοποθετείται σε θέση διαμετρικά αντίθετη, δηλαδή σε μία από τις στενές πλευρές, συνήθως στη μέση της. Αυτή η πλευρά είναι συνήθως η πλευρά με την δυσχερέστερη θέα καθώς η απέναντί της αφήνεται ελεύθερη ώστε να μπορούν να ανοιχτούν παράθυρα, συνήθως δύο συμμετρικά. Αυτό μαρτυρά και τον στοιχειώδη διαχωρισμό των λειτουργιών μέσα στον χώρο της οικίας. Έτσι το τμήμα με το τζάκι αποτελεί τον ανεπίσημο χώρο του σπιτιού, όπου η οικογένεια μαγειρεύει, τρώει και γενικότερα περνά τις περισσότερες ώρες της ημέρας ενώ το άλλο τμήμα χαρακτηρίζεται ως πιο επίσημη ζώνη και χρησιμοποιείται για την υποδοχή των ξένων. Αρκετές φορές αποτελεί και την επέκταση του χώρου ανάπαυσης αν οι ανάγκες της οικογένειας το επιβάλουν.

Σταδιακά ο τύπος αυτός άρχισε να **εξελισσεται λειτουργικά** κυρίως στον όροφο. Έτσι, σε μεταγενέστερη φάση παρατηρείται η διαίρεση του ορόφου από ευτελή υλικά. Αυτά είναι συνήθως τσατμάδες, ένα πλέγμα δηλαδή καλαμιών ή ξύλων που το γέμιζαν με λάσπη και έφεραν εξωτερικά επίχρισμα. Έτσι τα χωρίσματα αυτά να υποδιαιρούν το μακρινάρι σε δύο ή τρεις επιμέρους χώρους.

Στην πρώτη περίπτωση, όταν το μακρινάρι έχει υποδιάρθρωση δίχωρου, οι λειτουργίες παραμένουν χωρισμένες κατά τα προηγούμενα πρότυπα με τον χώρο του τζακιού - γνωστό και ως **οντάς, χειμωνιάτικο, μέσα σπίτι, σπίτι, κουζίνα** - να χρησιμεύει για την διημέρευση της οικογένειας και για ύπνο. Το άλλο δωμάτιο, που συνήθως τοποθετείται προς το χαμηλότερο σημείο του οικοπέδου - προς τα εκεί άλλωστε είναι και η θέα της κοιλάδας της Σπάρτης - αποτελεί τον χώρο υποδοχής αλλά και ως επιπλέον χώρο ανάπαυσης. Αξίζει να σημειωθεί πως φαίνεται να ανοίγεται περισσότερο προς τις εξωτερικές συνθήκες καθώς έχει ανοίγματα συχνά και στις τρεις πλευρές του. Ονομάζεται αλλιώς και ως **σάλα ή μουσαφίρ οντάς**.

Στην τελευταία περίπτωση διαμορφώνεται μια μεσαία περιοχή που περιλαμβάνει έναν προθάλαμο με την είσοδο και έναν τυφλό χώρο με την κουζίνα.

Το ισόγειο παραμένει ενιαίο ή ακολουθεί τα πρότυπα του ορόφου.

Παράδειγμα διώροφου μονόχωρου μακριναριού σπιτιού. Κάτοψη ισογείου (πηγή: από σχέδιο Γ. Γιαξόγλου)

Παράδειγμα διώροφου μονόχωρου μακριναριού σπιτιού. Κάτοψη ορόφου (πηγή: από σχέδιο Κ. Βελίκα)

Επικρατέστεροι αρχιτεκτονικοί τύποι των απλών οικιών

Με το πέρασμα του χρόνου, την βελτίωση της ποιότητας ζωής και την αύξηση των στεγαστικών αναγκών παρατηρείται η δημιουργία **παράγωγων τύπων του μονόχωρου μακριναριού** που αναλύθηκε παραπάνω. Έτσι λοιπόν ανεξάρτητα από την εσωτερική διαμόρφωση παρατηρείται η δημιουργία καινούριων χώρων που εξέχουν του όγκου του κτηρίου. Με τον τρόπο αυτό έχουμε την αύξηση του ωφέλιμου χώρου με την προσθήκη χώρων πλευρικά του κτηρίου, από την πλευρά που υπάρχει το χαγιάτι. Οι νέοι προσθήκες αυτές ποικίλουν σε μέγεθος και χρήση και έτσι βλέπουμε από μικρούς χώρους που λειτουργούν ως κουζίνα έως και κανονικά δωμάτια.

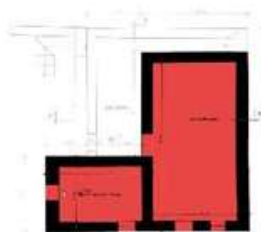
Σύμφωνα με μαρτυρία μελετητή της περιοχής ⁽¹²⁾, κατά τη διαδικασία κατασκευής των αρχικών οικοδομημάτων αφήνονταν στις λίθινες τοιχοποιίες αναμονές ώστε να μπορούν να υποδεχτούν ενδεχόμενες προσθήκες. Αυτός είναι και ο λόγος που σε πολλές περιπτώσεις στους πρόσθετους χώρους συναντάμε χοντρούς τοίχους σε συνέχεια με τους αρχικούς.

Έτσι λοιπόν ανεξάρτητα από την εσωτερική διαμόρφωση του αρχικού κτίσματος συναντάμε τις εξής κατηγορίες:

> Διώροφο μονόχωρο μακρινάρι με χαγιάτι και προσθήκη σε σχήμα Γ

Στον παραπάνω τύπο παρατηρούμε την προσθήκη ενός επιπλέον χώρου στο ένα άκρο της πλευράς με το χαγιάτι. Η κύρια είσοδος παραμένει στην ίδια θέση, αλλά βλέπουμε τον πρόσθετο χώρο να διατηρεί δική του ανεξάρτητη είσοδο από το χαγιάτι. Συχνά μάλιστα η επικοινωνία του πρόσθετου χώρου με το υπόλοιπο σώμα του κτηρίου επιτυγχάνεται μόνο μέσω του χαγιασιού. Όσον αφορά στις χρήσεις των δύο επιπέδων, εξέλιξη παρατηρείται ως προς τη χρήση του ισόγειου, το οποίο χάνει πια την λειτουργία του ως βοηθητικός χώρος της κυρίως οικίας. Τα ζώα απομακρύνονται και φιλοξενούνται σε δευτερεύοντα προσκίσματα και έτσι ο χώρος αυτός χρησιμοποιείται είτε σαν αποθήκη είτε φιλοξενεί τις καθημερινές δραστηριότητες της οικογένειας (μαγείρεμα, φαγητό, μεσημεριανή ξεκούραση κ.α.) παίρνοντας έτσι χαρακτήρα οικίας ισάξιας με αυτή του ορόφου.

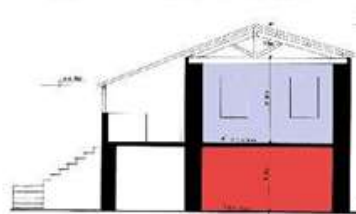
⁽¹²⁾ Πρόκειται για τον αρχιτέκτονα μηχανικό Ε.Μ.Π κ. Γεώργιο Γιαξόγλου.

Παράδειγμα διώροφου μακριναριού σπιτιού με προσθήκη σε σχήμα Γ. Κάτοψη ισόγειου (πηγή: από σχέδιο Κ. Βελίκα)

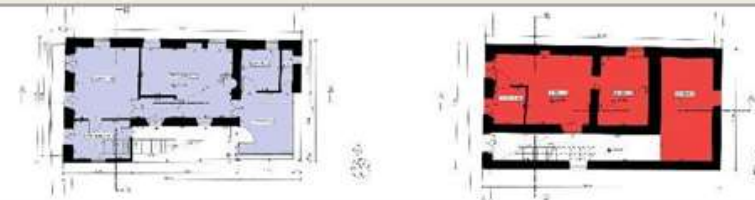

Παράδειγμα διώροφου μακριναριού σπιτιού με προσθήκη σε σχήμα Γ. Κάτοψη ορόφου (πηγή: από σχέδιο Κ. Βελίκα)

Παράδειγμα μακριναριού σπιτιού με προσθήκη σε σχήμα Γ. Τομή (πηγή: από σχέδιο Κ. Βελίκα)

4

Κάτοψη ισόγειου και ορόφου, διώροφου διευρυμένου μακριναριού με χαγιάτι και προσθήκη σχήματος Π (πηγή: από σχέδιο Γ. Γιαξόγλου)

Επικρατέστεροι αρχιτεκτονικοί τύποι των απλών οικιών

> Διώροφο κεραμοσκεπές διευρυμένο μακρινάρι με προσθήκη σε σχήμα Π και ενδιάμεσο χαγιάτι

Ο τύπος αυτός μπορεί να θεωρηθεί εξέλιξη του προηγούμενου του τύπου. Στην περίπτωση πέραν της διεύρυνσης που γίνεται για την διατήρηση συμμετρίας στην όψη, εμφανίζεται και δεύτερη προσθήκη στο άλλο άκρο της μεγάλης πλευράς του κτηρίου, οπότε αυτό παίρνει σε κάτοψη το σχήμα Π. Αναφορικά με τη χρήση τους, οι πρόσθετοι χώροι καταλαμβάνουν είτε δευτερεύουσες λειτουργίες, όπως κουζίνα κ.α. είτε χρησιμοποιούνται ως δωμάτια. Βλέπουμε και εδώ συχνά, να αποκόπτεται από την εσωτερική λειτουργία του σπιτιού, διατηρώντας ανεξάρτητη είσοδο από το χαγιάτι, αν και δεν είναι σπάνια η ύπαρξη θύρας που να εξασφαλίζει την επικοινωνία με το γειτονικό δωμάτιο. Επίσης, η κλίμακα ανόδου στον όροφο, στην περίπτωση αυτή γίνεται μέρος του χαγιασιού και δεν τοποθετείται έξω από αυτό.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί, πως η τυπολογία των **μακριναριών κατοικιών με χαγιάτι**, ακολουθήθηκε και στα πρώτα σπίτια της νέας πόλης της Σπάρτης, με ανοιχτό ή κλειστό χαγιάτι.

Αδερφομοίρια ή αδερφικά ή διπλά σπίτια.

Τον τύπο τον συναντήσαμε κυρίως στις παλαιότερες οικίες. Πρόκειται για στενομέτωπη διπλακατοικία με εγκάρσιο διαχωριστικό τοίχο. Στην περίπτωση αυτή τοποθετούνται δύο ανεξάρτητες είσοδοι για τα δύο δωμάτια συνήθως συμμετρικά. Παρατηρείται επίσης και διαφοροποίηση της αναλογίας των πλευρών, σε σχέση με το τυπικό μακρινάρι που προαναφέρθηκε, που γίνεται πλέον 1:4. Η αναφορά τους στην γενικότερη βιβλιογραφία ως **αδερφομοίρια ή αδερφικά ή διπλό σπίτι** ⁽¹³⁾ και ο συσχετισμός τους με την συγκατοίκηση συγγενικών οικογενειών μας οδηγούν στο συμπέρασμα πως προέκυψαν με την

⁽¹³⁾ Παπαϊωάννου Κ., *Το Ελληνικό Παραδοσιακό Σπίτι. Η Γενική Διάρθρωση και οι Προσπάσεις του.*, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π., Αθήνα 2003.

⁽¹⁴⁾ Το βίντεο αυτό δημιουργήθηκε από την προβολή που συνόδευε μία ομιλία από τον αρχιτέκτονα μηχανικό Ε.Μ.Π Γ. Γιαξόγλου σε μαθητές Γυμνασίου της Σπάρτης, προκειμένου να γνωρίσουν στοιχεία της πρόσφατης ιστορίας της πόλης τους.

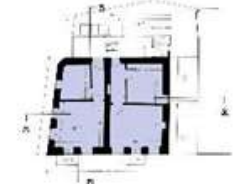
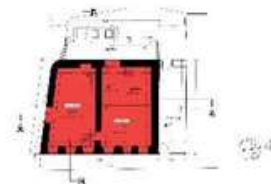

Από τα πρώτα σπίτια της νέα πόλης της Σπάρτης. Πηγή: <http://www.youtube.com/watch?v=JuY5uL6RuMA&feature=share> ⁽¹⁴⁾

Από τα πρώτα σπίτια της νέα πόλης της Σπάρτης. Πηγή: <http://www.youtube.com/watch?v=JuY5uL6RuMA&feature=share> ⁽¹⁴⁾

5

Κάτοψη ισογείου και ορόφου, διώροφου διώροφου κεραμοσκεπούς μακρινιariού με χαλιάπ. πηγή: από σχέδιο Γ.Γιαζόγλου)

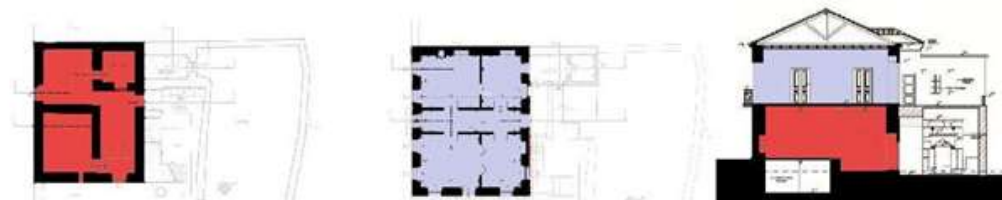
Επικρατέστεροι αρχιτεκτονικοί τύποι των απλών οικιών

ένωση δύο μονόχωρων μακρινιariών με άξονα συμμετρίας την στενή τους πλευρά. Το συμπέρασμα αυτό ενισχύεται και από τις αναλογίες των πλευρών που προαναφέρθηκαν.

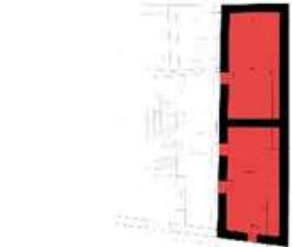
Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί πως εντοπίστηκε μία ακόμη παραλλαγή του τύπου αυτού που και αυτή δεν μοιάζει να είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη στον συγκεκριμένο οικισμό. Συγκεντρώνει τα παραπάνω χαρακτηριστικά αλλά αναλογία πλευρών 1:1 ξεφεύγοντας εντελώς από τον τύπο του μακρινιariού. Βέβαια και αυτή η περίπτωση μοιάζει να προκύπτει από την ένωση δύο μακρινιariών με άξονα συμμετρίας αυτή την φορά την μεγάλη τους πλευρά.

• Σπίτι με τυπική διάταξη νεοκλασικής ελληνικής οικίας

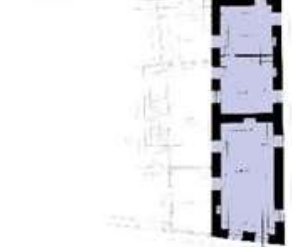
Στην περίπτωση αυτή παρατηρούμε πως η κάτοψη ξεφεύγει από τις αναλογίες του μακρινιariού και γίνεται τετράγωνη. Στον τύπο αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανής η **συμμετρική τοποθέτηση των χώρων** εκατέρωθεν του διαδρόμου, στοιχείο που το συναντάμε στην μικρή νεοκλασική ελληνική κατοικία. Τέλος, στο ισόγειο ο διαχωρισμός των χώρων γίνεται με λιθοδομή έτσι ώστε να επιτυγχάνεται η έδραση των δοκών του ξύλινου πατώματος.

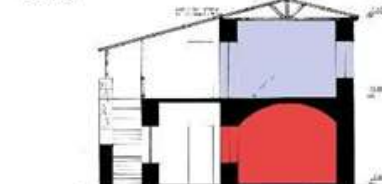
Κάτοψη ισογείου, ορόφου και τομή σπιτιού με τυπική διάταξη νεοκλασικής οικίας (πηγή: από σχέδιο Γ.Γιαζόγλου)

Κάτοψη ισογείου, διώροφου διώροφου συμμετρικού κεραμοσκεπούς μακρινιariού. (πηγή: από σχέδιο Κ. Βελίκα)

Κάτοψη ορόφου, διώροφου διώροφου συμμετρικού κεραμοσκεπούς μακρινιariού. (πηγή: από σχέδιο Κ. Βελίκα)

Τομή, διώροφου διώροφου συμμετρικού κεραμοσκεπούς μακρινιariού.

πηγή: από σχέδιο Κ. Βελίκα

Τη συνέχεια παρατίθενται τμήματα της Τεχνικής Περιγραφής από την αρχιτεκτονική μελέτη επισκευής του ναού του Αγίου Σπυριδώνα και η οποία είχε συνταχθεί από το Γραφείο «ΓΙΑΞΟΓΛΟΥ – Σύμβουλοι Μηχανικοί»:

«...Ο ναός του Αγίου Σπυριδώνα είναι από τους κυριότερους ενοριακούς του (Νέου) Μυστρά και βρίσκεται στο νοτιοδυτικό άκρο του. Έχει κηρυχθεί ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο με την Υπουργική Απόφαση ΥΠΠΟ/ΑΡΧ-/Β1/Φ30/61181/1416ΠΕ/24.10.1995/ΦΕΚ 960Β/ 22.11.1995. Ο ναός αυτός κτίστηκε τον 18^ο αιώνα. Όπως προκύπτει από σχετική μαρτυρία το 1795 ο ναός του Αγίου Σπυριδώνα υπήρχε. Για την ακριβή χρονολόγηση του μνημείου αυτού απαιτείται περαιτέρω αρχαιολογική έρευνα. Πάντως θα πρέπει να αναφερθεί ότι και ο Ναός αυτός ανήκει στον τύπο των ξυλόστεγων βασιλικών, τύπο που είχε αναπτυχθεί κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Εδώ όμως θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι την περίοδο της Τουρκοκρατίας μιλάμε για ξυλόστεγες βασιλικές, ενώ η παρούσα βασιλική στην αρχική της φάση ήταν καμαροσκεπή^[1]. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την ύπαρξη των κυκλικών φεγγιών της ανατολικής όψης μας οδηγεί στην σκέψη μήπως η ανέγερση του Ναού αυτού ανάγεται πια στις αρχές του 18^{ου} αιώνα.

Ο κυρίως Ναός

Πρόκειται για μονόκλιτη ξυλόστεγη (στην παρούσα φάση) βασιλική με διριχτή κεραμοσκεπή στέγη εξωτερικά, οριζόντια οροφή εσωτερικά και γυναικωνίτη στην δυτική του πλευρά.

Οι διαστάσεις του συνόλου του Ναού, εσωτερικά, είναι 19,00 μ. (μήκος) X 7,10 μ. (πλάτος). Οι εξωτερικοί τοίχοι έχουν πάχος περί το 1,00 μ.

[1] Καμαροσκεπείς βασιλικές κατασκευάστηκαν στην Μονεμβασία κατά την περίοδο της Β' Ενετοκρατίας, όπως λεπτομερώς αναφέρεται στο άρθρο «Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΤΗΝ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Β' ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΘΟΛΙΚΟ ΠΑΡΕΚΚΛΗΣΙ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΆΝΝΑΣ» της Χάρις Καλλιγά.

Εσωτερικά δύο ζεύγη ενισχυτικών σφενδονίων (ένα στο ιερό και ένα στην αρχή του γυναικωνίτη) και η διαμόρφωση των διαμήκων τοίχων στην άνω στέγη τους αποτελούν τα στοιχεία που αποδεικνύουν ότι αρχικά ο Ναός αυτός ήταν καμαροσκεπής (στην φωτογραφία αριστερά διακρίνεται ένα από ενισχυτικά σφενδόνια του Ιερού).

Το ιερό είναι διαμορφωμένο με μία κόγχη ανατολικά, που αντιστοιχεί στο Άγιο Βήμα. Η κόγχη αυτή έχει διάμετρο 3,00 μ. και καθ' ύψος τελειώνει ψηλότερα από την στάθμη του επιπέδου της οροφής του Ναού. Εξωτερικά, οι ρωγμές που διακρίνονται τόσο στην βόρεια όσο και στην νότια πλευρά του, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η κόγχη έχει κατασκευαστεί μεταγενέστερα του κυρίως ναού ή ότι έχει ανακατασκευαστεί. Παρατηρούμε επίσης ότι οι γραμμές επαφής της κόγχης με τον ανατολικό τοίχο του ναού στην βόρεια και κυρίως στην νότια πλευρά τους αποκλίνουν σημαντικά από την κατακόρυφο, στοιχείο που αποδίδουμε σε κατασκευαστική εξ αρχής ατέλεια. Η Πρόθεση έχει διαμορφωθεί μέσα στο σώμα του ανατολικού εξωτερικού τοίχου. Το Διακονικό έχει διαμορφωθεί και αυτό στο σώμα των εξωτερικών τοίχων και ακριβώς στην γωνία της συμβολής του ανατολικού & νότιου τοίχου. Το τέμπλο είναι τοποθετημένο περί τα 3,00 μ. από τον ανατολικό τοίχο του Ναού, είναι ξύλινο, με ενδιαφέροντα ξυλόγλυπτα.

Ο γυναικωνίτης, στο υπερώο καλύπτει περίπου το 1/3 του όλου μήκους του Ναού. Κάτω από αυτόν το δάπεδο είναι διαμορφωμένο κλιμακωτά, σε τέσσερα επίπεδα (με μέση υψομετρική διαφορά μεταξύ τους περί τα 35 εκ. Στο μεσαίο επίπεδο και στην βόρεια πλευρά του υπάρχει και πόρτα που οδηγεί απ' ευθείας στον περιβολό. Η προσπέλαση στον γυναικωνίτη κατά βάση γίνεται μέσω εξωτερικής κλίμακας, στην νότια άκρη της δυτικής πλευράς, και εξώθυρας που υπάρχει στην κλίμακα, Πέραν αυτής υπάρχει εσωτερικά και μικρή, μεταλλική (μεταγενέστερη) κλίμακα, στο βόρειο άκρο της δυτικής πλευράς. Ο φωτισμός του γυναικωνίτη γίνεται με δύο παράθυρα που υπάρχουν ένα βορινή και ένα στην νότια πλευρά του Ναού.

Η προσπέλαση προς τον ναό γίνεται από την βορινή πλευρά (περίπου στην έναρξη του υπερώου), με μία δίφυλλη (ταμπλαδωτή) πόρτα Απέναντι από αυτήν υπήρχε άλλη μία όμοια πόρτα, η οποία σήμερα έχει διαμορφωθεί σε παράθυρο. Ανατολικά των θυρών αυτών είναι διαμορφωμένα από δύο μεγάλα ανοίγματα τόσο στην βορινή όσο και στην νότια πλευρά. Άλλα δύο ανοίγματα υπάρχουν δυτικά της κύριας θύρας, εκ των οποίων αυτό της νότιας πλευράς είναι παράθυρο ενώ εκείνο της βόρειας πλευράς είναι πόρτα. Η προσπέλαση, εξωτερικά, στο ιερό γίνεται από πόρτα που υπάρχει στην νότια πλευρά του. Στην ανατολική πλευρά τα ανοίγματα του ιερού είναι μικρά δίλοβα παράθυρα (αυτό του Αγίου Βήματος είναι μεγαλύτερο), διαμορφωμένα με λίθινα ασβεστολιθικά στοιχεία. Στην ανατολική πλευρά και εντός της ζώνης του αετώματος εντοπίζονται τρία κυκλικά ανοίγματα (και εδώ το κεντρικό είναι μεγαλύτερο), που διαμορφώνονται με πώρινα στοιχεία. Όλα τα ανοίγματα γενικά, όσον αφορά την βασική διαμόρφωσή τους εκτιμάται ότι είναι αυθεντικά.»

Εικ.Π.89-01: Η οικία στην πρόσοψη της οποίας έχουν εντοιχιστεί τα γλυπτά

Εικ.Π.89-02: Το «λιοντάρι»

Από την ανακοίνωση του κ. Γιώργου Δουλφή με θέμα «Διάσπαρτα και εντοιχισμένα αρχαία γλυπτά από την ευρύτερη περιοχή τού Μυστρά», *Νέα Αρχαιολογικά Ευρήματα και Πορίσματα* (Επιστημονικό Συμπόσιο προς τιμήν της Ομοτ. Καθηγήτριας. Γεωργίας Κοκκορού - Αλευρά, Αθήνα, 19-21 Φεβρουαρίου 2016), παραθέτουμε στις επόμενες σελίδες αποσπάσματά της που αναφέρονται σε δύο γλυπτά που έχουν εντοιχιστεί στη πρόσοψη οικίας του (νέου) Μυστρά, (βλέπετε & Πιν. 47).

«.....Ίσως τα πρωϊμότερα από τα εντοπισθέντα γλυπτά βρίσκονται εντοιχισμένα στον βυζαντινό ναό τής Κοίμησης της Θεοτόκου στον Άγιο Ιωάννη. Πρόκειται για δύο αρχιτεκτονικά μέλη που μπορούν να αποδοθούν στο Αμύκλαιον, το ένα με λωτούς και ανθέμια.

Ακολουθεί ένα γλυπτό σε οικία του Νέου Μυστρά, κατασκευασμένη, σύμφωνα με την επιγραφή που φέρει, το 1883. Πρόκειται για ένα εντοιχισμένο σε περίοπτη θέση, **αποσπασματικά σωζόμενο λιοντάρι**, από σκούρο φαιό μάρμαρο, πιθανότατα από το λατομείο στη θέση «Γυναίκα» Ταύγετου. Διατηρείται ο κορμός με το λαιμό, μέρος των αναδιπλωμένων πίσω άκρων και του δεξιά καθαυτού μπροστινού σκέλους. Από την ουρά διατηρείται το τμήμα που είναι ανάγλυφο πάνω στο δεξί πίσω άκρο. Η πλούσια χαίτη είναι αρκετά διαβρωμένη.

Λόγω του εντοιχισμού του σε μεγάλο ύψος, μέρος μόνο του σωζόμενου γλυπτού είναι δυνατόν να παρατηρηθεί, και αυτό με δυσκολία, παρά τη φιλόξενη διάθεση των ενοίκων, κυριών Σοφίας και Δήμητρας Λαμπρινού, οι οποίες προσέφεραν κάθε δυνατή διευκόλυνση. Στις ίδιες κυρίες οφείλεται η πληροφορία πως σε φωτογραφία που τραβήχτηκε προπολεμικά στο μπαλκόνι της απέναντι οικίας, η οποία είναι πλέον ακατοίκητη, φαινόταν το τότε ακόμη σωζόμενο κεφάλι του λιονταριού, το οποίο απέκοψαν οι Γερμανοί κατά την περίοδο της Κατοχής, αφού στάθηκε αδύνατο να αποτοιχίσουν ολόκληρο το γλυπτό. Έτσι, το κεφάλι παραμένει σήμερα χαμένο, ίσως δε και να καταστράφηκε κατά την επιχείρηση. Η φωτογραφία αναζητείται...

Το λιοντάρι του Νέου Μυστρά έχει μέγεθος μικρότερο του φυσικού. Η στάση του θα πρέπει να ήταν η οκλάζουσα, όπως δείχνει η συνεσταλμένη θέση του πίσω άκρου και η ευθεία του μπροστινού, με επιμηκυμένο τον κορμό. Το κεφάλι θα κοιπούσε προς τα εμπρός, ίσως ελαφρώς προς τα

δεξιά, κρίνοντας από τη διαμόρφωση του λαιμού και της χαιτής. Γενικά, τα περιγράμματα του γλυπτού είναι ρέοντα και οι όγκοι καλοσχηματισμένοι, αλλά οι επιφάνειες της σάρκας δεν αφήνουν τον υποκείμενο σκελετό να διαγραφεί ευκρινώς. Η χαιτή αποδίδεται ανάγλυφη με πυκνούς φλογόσχημους βοστρύχους, διαταγμένους σε επάλληλες, εν μέρει αλληλοεπικαλυπτόμενες σειρές. Χαρακτηριστική είναι η διαμόρφωση μίας σχηματοποιημένης στεφάνης, του γνωστού ως «κολάρου» της χαιτής, κοντά στο πρόσωπο. Η χαιτή κατεβαίνει μέχρι χαμηλά, στη γένεση των μπροστινών σκελών και ανάμεσά τους. Λόγω του εντοιχισμού, δεν είναι σαφές αν η χαιτή συνέχιζε και στην πλάτη του ζώου.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η απόδοση του τριχώματος στην κοιλιά του λιονταριού, με αυστηρά διατεταγμένους αλλά με χάρη αποδοσμένους μικρούς στρεπτούς βοστρύχους. Διακρίνονται από έξω προς τα μέσα τέσσερις τέτοιες σειρές και μετά ίσως υπάρχει ένα κενό. Πιθανότατα αντίστοιχη θα είναι και η διαμόρφωση της άλλης, μη ορατής σήμερα, όψης της κοιλιάς.

Η σωζόμενη μυολογία, η σχέση του σκελετού με τη σάρκα, και κυρίως η διακοσμητική διάθεση της απόδοσης του τριχώματος στην κοιλιά και η σχηματοποιημένη στεφάνη («κολάρου») στη χαιτή, επιτρέπουν την υπόθεση ότι πρόκειται για αρχαϊκό γλυπτό, η οποία ενισχύεται από την τυπική για τα αρχαϊκά λιοντάρια οκλάζουσα στάση του και κυρίως από τον τρόπο με τον οποίο αναδιπλώνεται το ορατό πίσω άκρο. Πιο συγκεκριμένα, η απόδοση της χαιτής και του «κολάρου» βρίσκεται κοντά σε αυτή των κορινθιακών λιονταριών. Η ιδιαίτερη θέση του πίσω σκέλους θυμίζει τον λέοντα της Περαχώρας και αυτόν της Κομοτηνής, και η στάση γενικά τον λέοντα της Δημητσάνας, αλλά με επιμήκη κορμό, όπως είναι ένα λιοντάρι στην Έφεσο και κυρίως τα ναξιακά λιοντάρια της Δήλου. Το τρίχωμα στην κοιλιά εμφανίζεται με βεβαιότητα, αρκετά διαφορετικό πάντως, μόνο στην πρώιμη λέαινα της Ακρόπολης της Αθήνας, αλλά επειδή σε αυτήν αναγνωρίζονται από τη νεότερη έρευνα πελοποννησιακές επιδράσεις, θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι και αυτό το γνώρισμα ανάγεται στην πελοποννησιακή τέχνη. Τη σκέψη αυτή

ενισχύει η παρατήρηση ότι το τρίχωμα στην κοιλιά είναι σύνηθες στην απεικόνιση λιονταριών στην κορινθιακή και τη λακωνική αγγειογραφία αλλά και στην επηρεασμένη από αυτές αττική. Εξάλλου, και η ιδιαίτερη θέση των πίσω σκελών, την οποία αναγνωρίσαμε στον λέοντα της Δημητσάνας, αποδίδεται στην κορινθιακή αγγειογραφία. Κατά συνέπεια, το λακωνικό λιοντάρι τού Νέου Μυστρά φαίνεται πως, αν και διατήρησε ορισμένα εικονογραφικά πρότυπα που βρίσκουν τα παράλληλά τους στην κορινθιακή αγγειογραφία και γλυπτική, συνάμα διαφοροποιείται αρκετά από την τελευταία, υποδεικνύοντας ίσως έτσι τις κοινές καταβολές αλλά και τη διαφορετική εξέλιξη των δύο αρχαϊκών πελοποννησιακών εργαστηρίων, Κορίνθου και Λακωνίας.

Βάσει των παραπάνω εικονογραφικών και τεχνοτροπικών στοιχείων θα πρότεινα για το λιοντάρι του Νέου Μυστρά μία χρονολόγηση γύρω στα τέλη τού 6ου – αρχές 5ου αι. π.Χ. Αν η προτεινόμενη χρονολόγηση είναι σωστή, το μαρμάρινο λιοντάρι τού Μυστρά συμπληρώνει την πλούσια αρχαϊκή λακωνική παράδοση απεικόνισης λεόντων, που περιλαμβάνει το μεγάλο πλήθος των μικρών χάλκινων λιονταριών, τα πώρινα λιοντάρια στο αέτωμα της Ορθίας Αρτέμιδος, όπως τα ξέρουμε από τα ανάγλυφα και από ένα θραύσμα, τις απεικονίσεις στην αγγειογραφία και βεβαίως το μαρμάρινο λιοντάρι στον τάφο τού Λεωνίδα στις Θερμοπύλες, μαρτυρούμενο από τον Ηρόδοτο (VII.225).

Τα πίσω άκρα πόδια λιονταριού και μικρό μέρος του πίσω τμήματος του ζώου, το οποίο εξείχε λίγο των ορίων τής λιθοπλίνθου του, διατηρούνται σε τμήμα λιθοπλίνθου, εντοιχισμένης στον εξωτερικό περίβολο σύγχρονης οικίας στη Μαγούλα. Καθώς η απόσταση της θέσης από τον Νέο Μυστρά δεν είναι μεγάλη, το υλικό είναι και πάλι φαιό σκούρο μάρμαρο, από τη «Γυναίκα» στον Ταύγετο, η απόδοση των δακτύλων θα μπορούσε να είναι υστεροαρχαϊκή και η τάξη μεγέθους δεν φαίνεται να διαφοροποιείται από το λιοντάρι τού Νέου Μυστρά, δεν πρέπει να αποκλειστεί το ενδεχόμενο τα δύο γλυπτά να συνανήκουν.....»

Εικ.Π.91-01: Η οικία στην πρόσοψη της οποίας έχουν εντοιχιστεί τα γλυπτά

Εικ.Π.91-02: Το «Ανάγλυφο των Διοσκούρων»

«.....Στην κύρια όψη τής οικίας τού Νέου Μυστρά, στην οποία είναι εντοιχισμένο το λιοντάρι που αναφέρθηκε παραπάνω, βρίσκεται επίσης εντοιχισμένο ένα σχεδόν ακέραιο, **περίτμητο ανάγλυφο Διοσκούρων**, του γνωστού τύπου με τους δύο αμφορείς, από φαιό-λευκόφαιο λακωνικό μάρμαρο. Τα εν λόγω αγγεία αποτελούν σύμβολο των Διοσκούρων, αν και σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως στη δική μας, τα σχήματά τους είναι μάλλον υβριδικά, παραπέμποντας σε κάνθαρο και λουτροφόρο. Ανάμεσα στα δύο αγγεία ξεπροβάλλει κατενώπιον λεοντοκεφαλή. Η παράσταση περιβάλλεται από διπλές έλικες που εκφύονται πίσω από φύλλα άκανθας στη βάση τού αναγλύφου. Η διάταξη των ακανθών και των ελίκων, ο γλωσσωτός διάκοσμος στην κοιλιά των ψηλών αμφορέων, οι λαβές τους και κυρίως το πολύ χαμηλό κωνικό τους πώμα βρίσκουν τα ακριβή τους εικονογραφικά παράλληλα στο προφανώς μεταγενέστερο ανάγλυφο του Μουσείου Σπάρτης Γ 1162, το οποίο, κρίνοντας από τους δακτυλιόσχημους οφθαλμούς τής άκανθας, χρονολογείται γύρω στα μέσα τού 2ου αι. μ.Χ.

Πλησιέστερο χρονολογικά, αλλά χωρίς ένδειξη για το ύψος τού κωνικού πώματος των αμφορέων, είναι το ανάγλυφο ΜΣ 1502. Σε κάθε περίπτωση, ο ανάγλυφος διάκοσμος των αμφορέων αρχίζει στα όψιμα ελληνοιστικά χρόνια, ενώ η άκανθα που βρίσκεται στο μέσον τής βάσης με τους αβαθείς στρογγυλούς οφθαλμούς και τις πλαστικά αποδοσμένες κυρτές αναδιπλώσεις ανάμεσα στους λοβούς, θυμίζει τις άκανθες κορινθιακών κιονοκράνων των ύστερων ελληνοιστικών χρόνων επίσης. Επομένως, σε αυτήν την περίοδο πρέπει να χρονολογηθεί και το ανάγλυφο του Νέου Μυστρά.....»

Εικ.Π.91-03: Η κτητορική επιγραφή

Από το ως άνω πόνημα του κ. Μελέτη Μελετόπουλου, παραθέτουμε αποσπάσματα που αναφέρονται στο κτίριο του (νέου) Μυστρά που σήμερα είναι γνωστό σαν «**Αρχοντικό Σαρσέντη**» (βλέπε: Π.33 & Π.34) και στον «**Πύργο Σαλβαρά**» στη Μαγούλα.

«.....Ο Αλέξης Κούτζης παντρεύτηκε την Μαριγώ (1826), κόρη Παπάζογλη. Η οικογένεια Παπάζογλη ήταν πάμπλουτη οικογένεια εμπόρων και γαιοκτημόνων επί Τουρκοκρατίας.....
.....πρόκειται για ιδιοκτήτες τεράστιας κτηματικής και ακίνητης περιουσίας, η οποία **περιήλθε ως προίκα στην ιδιοκτησία του Κούτση**, δεδομένου ότι ως φαίνεται ο Παπάζογλης δεν είχε άλλα παιδιά. (Πιθανότατα η μυστηριώτικη οικογένεια Παπάζογλη να συνδεόταν με την ομώνυμη ισχυρή και πάμπλουτη οικογένεια προεστών του Αγίου Πέτρου Κυνουρίας.)

Ο πεθερός του Αλέξη Κούτζη Παπάζογλης (άγνωστο το μικρό του όνομα) ήταν ισχυρός παράγων του Ρωσικού κόμματος και έπαιξε ρόλο υπέρ της Ρωσσίας στον Κριμαϊκό Πόλεμο. Για τις υπηρεσίες του ανταμείφθηκε με τίτλο βαρώνου, τον οποίον κληρονόμησε ο γαμπρός του Αλέξης Κούτζης, καθώς και τεράστια έκταση γης (20.000 εκτάρια) στο Νοβγκορόντ, την οποία ουδέποτε μετέβη στην Ρωσσία για να παραλάβει η οικογένεια.

Δεν γνωρίζουμε το μικρό όνομα του Παπάζογλη. Επειδή ο γαμπρός του Αλέξης Κούτζης ονόμασε τον πρώτο γιό του Σαράντο, υπάρχει μία πιθανότητα αλλά όχι βεβαιότητα να λεγόταν Σαράντος. Μπορεί όμως η ονοματοδοσία να συνδέεται με την Μονή των Αγίων Τεσσαράκοντα, που βρίσκεται πολύ κοντά στην Σπάρτη.

Από την οικογένεια Παπάζογλη, ο Αλέξης Κούτζης έλαβε ως προίκα το **αρχοντικό Λεοντσίνι στον Μυστρά, τεράστιο μέγαρο με καμάρες και φοίνικες**, που δεσπόζει και σήμερα πάνω από τον οικισμό του Μυστρά, και ανήκε αρχικά στην αδελφή του Παπάζογλη κόμηση Λεοντσίνι, γόνο πιθανότατα της ενετικής οικογένειας Λεοντσίνι των Κυθήρων, και το οποίο **πουλήθηκε από τον Γιωργάκη Κούτση στην οικογένεια Σαρσέντη**. Συγκεκριμένα το αγόρασε ο Ηλίας Σαρσέντης, έμπορος που είχε γεννηθεί στον Μυστρά το 1846, είχε δραστηριοποιηθεί στην Ρωσσία το διάστημα

1868-1883 και επέστρεψε στον Μυστρά το 1883.) Στο αρχοντικό αυτό φιλοξενήθηκε ο βασιλιάς Γεώργιος Α'. Η περιοχή πίσω από το μέγαρο Λεοντσίνι ήταν γνωστή ως «του Κούτση».

Επίσης ο Αλέξης Κούτζης έλαβε ως προίκα ή απέκτησε μόνος του και άλλα σημαντικά περιουσιακά στοιχεία, όπως, τσιφλίκι 600 στρεμμάτων στο Έλος Λακωνίας, τα λεγόμενα «Κουτσείκα», τσιφλίκι μεγάλης έκτασης στην Μπάτοβα (Αγραπιδούλα), στον δρόμο Σπάρτης-Τρύπης, όπου ο Κούτζης οικοδόμησε πύργο από κόκκινη πέτρα, τον «**Κοκκινόπυργα**», που δόθηκε ως προίκα στον γαμβρό του και μετέπειτα δήμαρχο Σπάρτης Περικλή Σαλβαρά [έκτοτε ανήκει στην οικογένεια Σαλβαρά], τσιφλίκι 100 στρεμμάτων στο Καλάμι, στις υπώρειες του Ταυγέτου, με οικισμό για τους αγροτοεργάτες (κολλήγους) και υποστατικά και μεγάλης εκτάσεως γαιοκτησία στον Μυστρά. Η έκταση αυτή πρέπει να ήταν τεράστια, δεδομένου ότι το 1917, έχοντας προ πολλού περιέλθει ως προίκα στις θυγατέρες του Αλέξη Κούτση Μαργαρίτα Κορφιωτάκη και Ελένκω Ανδριτσάκη, απαλλοτριώθηκε από την κυβέρνηση Βενιζέλου με την περίφημη διανομή των τσιφλικιών στους ακτήμονες.....»

Εικ.Π.92-01: Το Αρχοντικό Λεοντσίνι C.R. COCKERELL (1811)

Εικ.Π.92-02: Ο «Κοκκινόπυργος»

ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΜΥΣΤΡΑ

Το έργο της Επιτροπής Αναστήλωσης Μνημείων Μυστρά
Επιστημονική Επιμέλεια: ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΣΙΝΟΣ
ΥΠΠΟ - ΑΘΗΝΑ 2009

Ο ΝΕΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΜΥΣΤΡΑ

Σταθοπούλου Βαρβάρα – Νικολέττα
Σπουδαστική εργασία στη Σχολή Αρχιτεκτόνων Ε.Μ.Π.

ΜΥΣΤΡΑΣ – Ταξίδι στο χρόνο

Παναγιώτης Αιβαλής
ΑΘΗΝΑ 2006

Ο ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΤΟΥ (ΝΕΟΥ) ΜΥΣΤΡΑ

Γιώργος Γιαξόγλου – Αρχιτέκτονας ΕΜΠ
Άρθρο στο Όργανο του Συνδέσμου των εν Αττική
Λακεδαιμονίων ΛΑΚΩΝΙΚΑ - Επετειακή Έκδοση των 100
χρόνων του Συνδέσμου
ΑΘΗΝΑ 2003

ΤΑΨΓΕΤΟΣ:

Τοπίο – Ιστορία – Περιήγηση – Ορειβασία
ΣΠΑΡΤΗ, ΜΥΣΤΡΑΣ, ΞΗΡΟΚΑΜΠΙ

Τριαντάφυλλος Αδαμακόπουλος – Πηνελόπη Μασσούκα
ΔΗΜΟΣ ΣΠΑΡΤΗΣ 2001

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΑΡΧΟΝΤΙΚΟΥ
ΜΑΛΤΣΙΝΙΩΤΗ ΠΑΡΑ ΤΟ ΧΩΡΙΟΝ ΑΗ-ΓΙΑΝΝΗΣ ΤΗΣ
ΣΠΑΡΤΗΣ

Δρος Ιωάννου Κουμανούδη – Αρχιτέκτονος
Ανάπτυκτον των Τεχνικών Χρονικών – ΙΟΥΝΙΟΣ 1964

ΜΥΣΤΡΑΣ – Ταξίδι στο χρόνο

Παναγιώτης Δ. Αιβαλής
Αθήνα 2006

Η ΚΡΗΝΗ – ΣΑΡΚΟΦΑΓΟΣ ΤΗΣ ΤΡΙΤΣΕΛΛΑΣ ΣΤΗΝ
ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΜΥΣΤΡΑ

Δανάη Μαρίτσα - Αρχιτέκτων
Άρθρο στο τεύχος 257 του περιοδικού ΛΑΚΩΝΙΚΑ
(Όργανο του Συνδέσμου των εν Αττική Λακεδαιμονίων)
ΑΘΗΝΑ 2016

Η ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΜΥΣΤΡΑ

Σταύρος Αρβανιτόπουλος
ΑΘΗΝΑ 2004

ΜΥΣΤΡΑΣ

Βυζαντινή πρωτεύουσα της Πελοποννήσου
Sir Steven Runciman
ΑΘΗΝΑ 1986

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΓΛΥΠΤΑ ΣΕ ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ
ΜΥΣΤΡΑ

Καλλιόπη Δοσμαντή – Αρχαιολόγος
ΛΑΚΩΝΙΚΑΙ ΣΠΟΥΔΑΙ
Αθήνα 1992

ΔΙΑΣΠΑΡΤΑ & ΕΝΤΟΙΧΙΣΜΕΝΑ ΑΡΧΑΙΑ ΓΛΥΠΤΑ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΜΥΣΤΡΑ

Νέα Αρχαιολογικά Ευρήματα και Πορίσματα.
Γιώργος Δουλφής – Φιλολόγος & Αρχαιολόγος
Επιστημονικό Συμπόσιο προς τιμήν τής Ομ. Καθηγήτριας
Γ. Κοκκορού - Αλευρά,
Αθήνα, 19-21 Φεβρουαρίου 2016

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΟΥΤΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ

ΣΤΙΣ ΣΠΕΤΣΕΣ ΚΑΙ ΑΠΟ ΕΚΕΙ ΣΤΗ ΛΑΚΩΝΙΑ
Μελέτης Η. Μελετόπουλος,
Διδάκτωρ Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών
Πανεπ. Γενεύης - Λυκειάρχης Ιονίου Σχολής

Αρχείο φωτογραφιών & μελετών στο Μυστρά

του Γραφείου Αρχιτεκτονικών & Πολεοδομικών Μελετών:
ΓΙΑΞΟΓΛΟΥ και ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ
Βρασιίδου 71 – ΣΠΑΡΤΗ:

Αναστήλωση και μετατροπή σε Ξενώνα Α' τάξης του κτιρίου
«ΑΡΧΟΝΤΙΚΟ ΣΑΡΣΕΝΤΗ»

Αναστήλωση & επισκευή τριώροφης «ΠΥΡΓΟΣ ΚΑΣΤΑΝΗ»

Επισκευή διώροφων κτισμάτων Μπουρλόκα.

Επισκευή Ι.Ν. Αγίου Γεωργίου Μυστρά.

Επισκευή Ι.Ν. Αγίου Σπυριδώνα Μυστρά.

Επισκευή Ι.Ν. Παναγίας Κρητικιάς Μυστρά.

Επισκευή & αναμόρφωση διώροφης οικίας Π. Σωτηράκου

Επισκευή & αναμόρφωση διώροφης οικίας Π. Στεφάνου.

Επισκευή & αναμόρφωση διώροφης οικίας Γ. Νικολακόπουλου

Επισκευή διώροφης οικίας Β. Αγγελάκη & στερέωση ερειπίων.

Προκαταρκτική μελέτη ΑΡΧΟΝΤΙΚΟΥ ΣΑΛΒΑΡΑ για μετατροπή
του σε Μουσείο.

Επεκτάσεις στο ξενώνα «ΠΥΡΓΟΣ ΜΥΣΤΡΑ»

Ιστοσελίδες:

<https://eurotas.wordpress.com/>

<https://www.reniagoes.com/2015/10/to-faraggi-tis-lagadiotissas/>

https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=1LhU0YQhTzPXR4rRY_bo7NmLYboE&hl=en_US&ll=37.06585340503305%2C22.365895023376424&z=15

https://www.paralosgallery.com/stock_detail.php?stockid=1885

http://enaskitis.blogspot.gr/2010/08/blog-post_12.html

http://moutoulas.blogspot.gr/2011/04/1821_12.html

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BD%CE%B1%CE%B3%CE%BD%CF%8E%CF%83%CF%84%CE%B7%CF%82%CE%9A%CE%BF%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%AF%CF%84%CF%83%CE%B1%CF%82#cite_ref-1_1-1

<https://argolikivivliothiki.gr/2011/02/17/%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%AC%CE%BA%CE%BF%CF%82%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B3%CE%B9%CF%8E%CF%84%CE%B7%CF%82-1790-%CE%AE-1791-%E2%80%93-1851/>

<http://spartaarchitecture.blogspot.gr/>

http://www.meletopoulos.gr/images/pdfs/meletopouloi_v2.pdf

http://www.meletopoulos.gr/images/pdfs/Koutsis_family.pdf

Φόρος τιμής στους μαϊστορες της Παραδοσιακής Τέχνης του Μυστρά

Θα ήταν παράλειψή μου εάν η περιδιάβασή μας στους φανερούς & μυστικούς χώρους του (νέου) Μυστρά, στα κτίρια & τα μνημεία του τελειώνει χωρίς να αναφερθώ στους **μαϊστορες**, πετρομάστορες, ξυλουργούς, στεγάδες, που είχαν ζήσει αλλά και ζουν ακόμα και είχαν δουλέψει & ακόμα δουλεύουν τόσο εδώ όσο και στην εγγύς περιοχή του. Οι ντόπιοι μαϊστορες, οι Ηπειρώτες που από παλιά εγκαταστάθηκαν στο Μυστρά, οι λίγοι Λαγκαδιανοί – Μυστριώτες αλλά και άλλοι που ζούσαν δίπλα ή κοντά στον Μυστρά, με τη δουλειά τους & το μεράκι τους κατάφεραν να διατηρήσουν πολλά από τα στοιχεία της παραδοσιακής μας αρχιτεκτονικής.

Ντόπιοι πετρομάστορες ήταν ο Θανάσης Ρουμελιώτης, ο Θόδωρος Σωτηράκος, ο Μιχάλης Λαμπρινός (από το Βλαχοχώρι), ο Νίκωνας Αποστολάκος, γνωστός σαν «πελεκουδάκις», από το Παρόρι, ο Γιώργος Μιχαλόπουλος, επίσης από το Παρόρι, ο Δημήτρης (Μήτσος) Φουρτούνης και ο Χαρίλαος Νικολόπουλος. Την σκυτάλη από αυτούς πήρε και δουλεύει σήμερα ο Ηλίας Ευταξίας με την κομπανία του.

Από την μακρινή Πυρσόγιαννη της Ηπείρου είχαν έλθει και εγκατασταθεί περί το 1903 στο Μυστρά οι Τσουβαλαίοι πετρομάστορες. Την πρώτη γενιά την αποτελούσαν ο Γιάννης, ο Ανδρέας, ο Πέτρος που είχαν γεννηθεί στη Πυρσόγιαννη & ο Δήμος που γεννήθηκε στο Μυστρά. Η δεύτερη γενιά ήταν ο Χαρίλαος & ο Παναγιώτης. Έργα των Τσουβαλαίων βρίσκουμε και εκτός του Μυστρά, στη Σπάρτη, στις Αμύκλες, στις Κροκεές και αλλού.

Τέλος από τα Λαγκάδια της Γορτυνίας είχε έλθει και εγκατασταθεί και δούλευε στον Μυστρά ο Κωνσταντίνος Δελής (Ντελής).

Τα τελευταία χρόνια ήρθαν από την Αλβανία και δουλεύουν στον Μυστρά οι βορειοηπειρώτες πετρομάστορες, Μιχάλης Κολέτας & ο αδελφός του Αντώνης, ο Βαγγέλης Δούκας & ο γιός του Μανώλης και τέλος ο Παύλος (ο «Αλβανός»).

Εκτός από τους πετρομάστορες στον Μυστρά συναντάμε και στεγάδες και μαραγκούς.

Παλιά με τις στέγες ασχολιόταν ο Τάκης Λαμπρινός και μάλλον ευκαιριακά ο Γιάννης (ο ψηλός) Βαχαβιώλος & ο Γιώργος Βαχαβιώλος (ο Καλόγερος). Σήμερα με τη κατασκευή παραδοσιακών στεγών ασχολείται ο Μανώλης Ρουμελιώτης, εγγονός του πετρομάστορα Θανάση Ρουμελιώτη.

Τέλος όσον αφορά τους ξυλουργούς παραδοσιακών κατασκευών που δουλεύουν στον Μυστρά τα τελευταία χρόνια θα πρέπει να αναφέρουμε το Τάκη & το Γιάννη Λαμπρινό, το Δημήτρη Ζιόβα και τους γιούς του και τον Παναγιώτη Αλατσά.

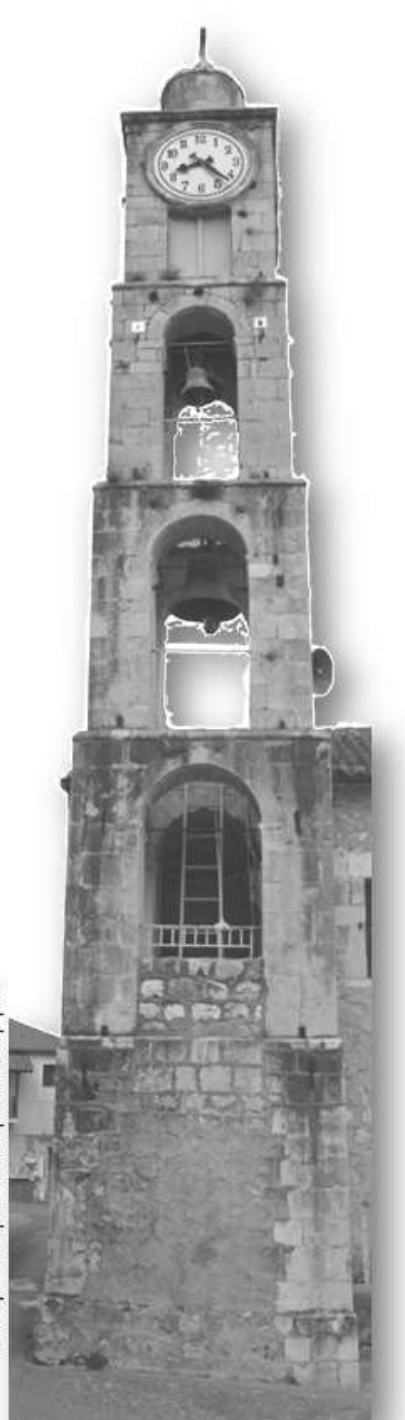
Το καμπαναριό των Αγίων Θεοδώρων

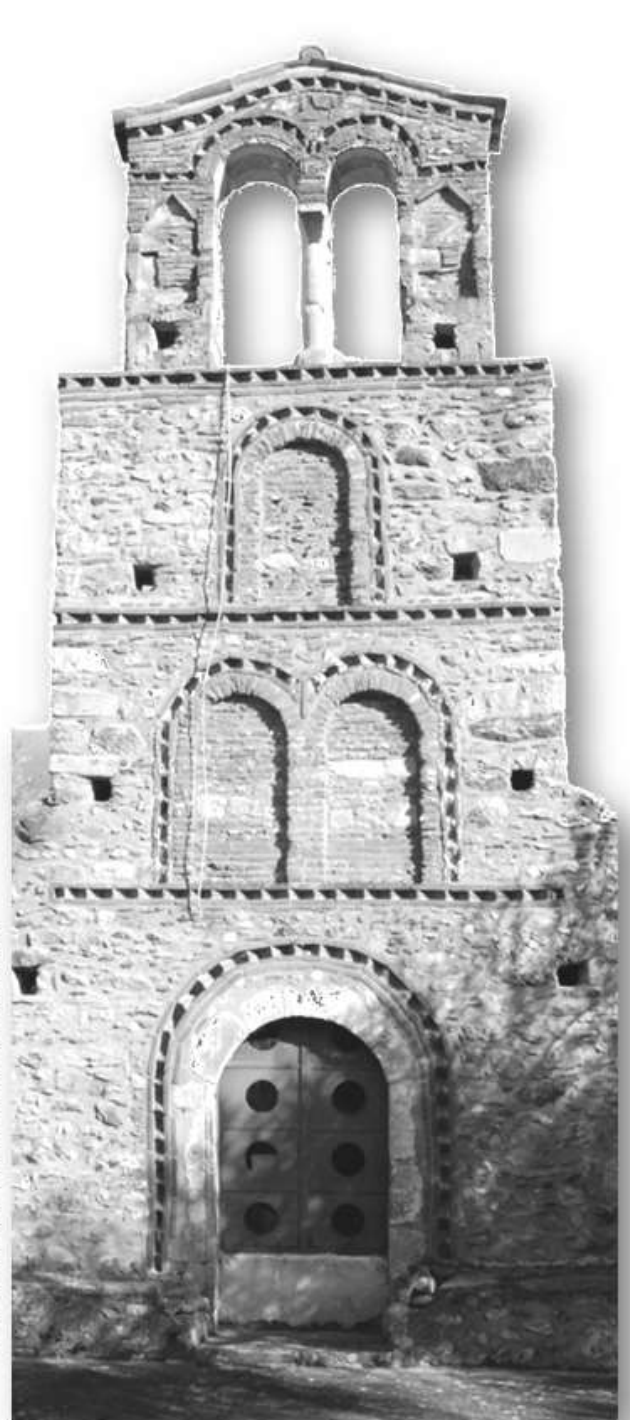
Το καμπαναριό του Αγίου Σπυρίδωνα

Το καμπαναριό του Αγίου Γεωργίου

Το καμπαναριό της Παναγίας Κρηκιάς

Καμπαναριά από ναούς του (νέου) Μυστρά (Φωτογραφίες Γιώργου Γιαξόγλου)

**Εικόνες Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής
Λακωνία – Ο (νέος) Μυστράς**

Copyright

Κείμενα, Φωτογραφίες, Σχέδια, Σκίτσα:

ΓΙΩΡΓΟΣ Κ. ΓΙΑΞΟΓΛΟΥ – Βρασίδου 71 Σπάρτη 23100 – τηλ. 6932 290 451 – E-mail: ggiaxo@yahoo.gr

(Εκτός εάν άλλως αναφέρεται)

Επιμέλεια & σχεδιασμός έκδοσης:

ΓΙΩΡΓΟΣ Κ. ΓΙΑΞΟΓΛΟΥ

spartaarchitecture.blogspot.com

Το blog αυτό δημιουργήθηκε και ενημερώνεται από τον αρχιτέκτονα Γιώργο Γιαξόγλου και παρουσιάζει αρχιτεκτονικά θέματα που αφορούν κυρίως την Σπάρτη & την Λακωνία.

Qr code για σύνδεση
με spartaarchitecture

Γιώργος Γιαξόγλου – Αρχιτέκτονας Ε.Μ.Π. Εικόνες Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής

01

Η Μαγούλα

02

Το Αφυσσού

03

Το Ξηροκάμπι

04

Η Γκοριτσά

05

Το Γεωργίτσι

06

Η Χρύσαφα

07

Ο Βασσαράς

08

Ο (Νέος) Μυστράς

09

Η Αναβρυτή

Διάθεση Βιβλίων:

Γιώργος Γιαξόγλου – τηλ. 6932 290 451 (E-mail: ggiaxo@yahoo.gr)
Βιβλιοπωλείο «ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ» - Ευαγγελιστρίας 41 Σπάρτη – 23 100 – τηλ. 27310 83636
Φωτογραφείο «Β. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ» - Λυκούργου 136 Σπάρτη – 23 100 – τηλ. 27310 26343